

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**TÜRK TARİHÇİLİĞİNDE ANADOLUCULUK
DÜŞÜNCEİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fuat Hacısalihoglu

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

TÜRK TARİHÇİLİĞİNDE ANADOLUCULUK DÜŞÜNCEİ

Yüksek Lisans Tezi

Fuat Hacısalıhoğlu

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdullah Gündoğdu

Ankara-2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

TÜRK TARİHÇİLİĞİNDE ANADOLUCULUK DÜŞÜNCEİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Osmanlı Devletinin reddi üzerine kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, düşünce hayatında önemli bir yere sahip olan Anadoluçuluk düşüncesinin, oluşumunu ve gelişimini meydana çıkararak, bu düşüncenin geçmiş algısının belirlenmesinde, hangi tarihi objeleri ele aldığını ve hangi dinamiklerin üzerine bir tarih anlayışı inşa ettiğini göz önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, Anadoluçuluk düşüncesinin tarih anlayışını inceleyerek devrin sosyo-kültürel hayatının ne şekilde cereyan ettiğini göstermeye gayret ettik. Bu çalışma, Türk tarihçiliğinde Anadoluçu yaklaşımları meydana çıkarmayı hedeflemektedir.

Anadoluçuluk, yüksek lisans ve doktora boyutunda, Sosyoloji ve Edebiyat sahasında ele alınmış olmakla birlikte bu düşüncenin tarihe yaklaşımı yeterince incelenmediğinden böyle bir çalışmanın yapılmasını gerekli gördük.

Çalışma alanımız tarihçilik olduğundan, giriş bölümünde Tanzimattan beri var olan fikir hareketlerinin tarih anlayışları ile Cumhuriyet dönemi resmi tarih anlayışı üzerinde durularak Anadoluçuluğun Türk tarihçiliğindeki yeri daha net bir biçimde belirlenmeye çalışılmıştır.

Anadoluculuk, günümüze kadar güncelliğini kaybetmeden, farklı platformlarda kendine yer bulmuş ve zamanın ihtiyaçlarına göre şekil almış bir düşünce hareketidir. Dönemsel olarak, farklı çevrelerde değişik yorumlarla gün yüzüne çıkan bu düşüncenin, uzun bir zaman diliminde ifade edilmesi ve araştırmamızın yüksek lisans düzeyinde olması bizi sınırlandırmalara gitmek zaruretinde bıraktı. Bu nedenle Anadoluculuğu, doğuşundan 1950'li yıllara kadar incelemeye çalıştık.

Hareketin ileri gelen simalarının düşüncelerini ön plana çıkararak ilk ağızdan konuyu ele almaya özen gösterdik. Sınırlı bir dönemi ele aldığımızdan dolayı, ileriki yıllarda bu hareketi devam ettirecek olan şahsiyetleri çalışma alanımızın dışında bıraktık. Anadoluculuk düşüncesinin sınırları çizilirken, benzer nitelikteki akımlardan uzak durarak, Anadolu çizgiyi net bir şekilde belirlemeye çalıştık.

Araştırma safhasında, Anadolu şahsiyetlerin birlikte çıkardıkları süreli yayınlar ve kişilerin toplu makalelerinin yayımlandığı eserler ana kaynağı oluşturdu. Dergâh, Anadolu, Çığır, Millet, İleri Yurt, Şadırvan, Hareket, Türk Edebiyatı dergilerinin mevcut sayıları Milli Kütüphane ve Türk Tarih Kurumu Kütüphaneleri'nde incelenmiştir. Ayrıca, dönemin resmi tarih anlayışını belirlemek için Türk Tarih Tezi doğrultusunda hazırlanan tarih ders kitapları da incelenmiştir. Araştırma sahasında, kitap bazında bir esere rastlanmadığından, Anadolu düşünürlerin yazıları temel alınmıştır.

Çalışmamızda, Anadoluçuluğun oluşumu süreli yayınlardaki yansımalarından yararlanılarak ortaya konulduktan sonra belirleyici özelliklere göre tasnif çalışması yapıp kişi bazında görüşlere yer verilmiştir. Bu Anadoluçu şahısların tarih anlayışları belirlenerek Anadoluçuluğun, Türk tarihçiliğindeki yeri, ulus-devlet modelinin oluşturulmasındaki kimlik tartışmalarına getirdiği yeni boyut ve dış politikada Batı'ya eklemlenme çabalarında üstlendiği rol ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmada yol gösterici olup, yoğun çalışma mesaisinden vakit ayıran değerli bilim insanı Doç. Dr. Abdullah Gündoğdu'ya ve manevi desteğini esirgemeyen eşime teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ: TÜRKİYE’DE TARİHÇİLİK VE GELİŞİMİ.....	1
I. BÖLÜM	
ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	31
II. BÖLÜM	
ANADOLUCU TARİH ANLAYIŞLARI.....	52
A-MİLLİYETÇİ ANADOLUCULAR VE TARİH GÖRÜŞLERİ.....	63
1. Yahya Kemal BEYATLI.....	67
2. Mükrimin Halil YİNANÇ.....	74
3. Hilmi Ziya ÜLKEN.....	81
4. Remzi Oğuz ARIK.....	97
5. Nurettin TOPÇU.....	118
B-HÜMANİST ANADOLUCULAR VE TARİH GÖRÜŞLERİ.....	131
1. Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir KABAAĞAÇLI).....	138
2. Sabahattin EYÜBOĞLU.....	143
SONUÇ	149
ÖZET.....	154
SUMMARY.....	156
BİBLİYOGRAFYA.....	158

GİRİŞ

TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİK VE GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğunun geniş bir coğrafyaya yayılması, vatan ve millet kavramlarından uzak kalmasına neden olmuştur. Çok uluslu yapı, evrensellik anlayışına sahip kozmopolit ideolojilere daha yatkın olunmasını gerektirmiştir. Bu kozmopolit oluşumlar, Türk ulusal kimliğini benimsemektense, tüm ulusları içinde barındıracak, bütünleştirici ideolojilerin kabullenilmesini öngörmüşlerdir.

II. Abdülhamit, imparatorluğu idame ettirebilmek için dış politikada İslamcılık siyaseti gütmüş ve Hilafet makamını kullanarak dünya İslam birliğini kurmayı hedeflemiştir.¹ Süreli yayın bakımından geniş bir arşive sahip olan İslamcılık düşüncesinin, bu yayın organlarında, İslam tarihi ve uygarlığıyla bağlantılı yazılar bulunmaktaysa da, bunların ideolojik yanı daha ağır basmaktaydı.

İslamcılığın tarih görüşü, ümmetçi bir yapıda gelişmiş ve kendine İslam tarihini esas almıştır. Buna rağmen, Osmanlılarda bilimsel kriterlere uygun bir İslam tarihi bulunmamaktaydı. Bu konuda, Dr. Abdullah Cevdet, Hollandalı oryantalist Dr. Reinhardt R. Dozy'nin "*Essai Essai Sur L' Historie de L' İslamisme*" isimli eserini Türkçeye "*Tarih-i İslâmiyet*"² adıyla aktarmışsa da gelen tepkiler üzerine kitabın birçok nüshası toplatılmıştır.

¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, 3. B., Ankara, TTK Basımevi, 1988, s.544-545.

² Zeki Arıkan, "Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik", **Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.1593.

Tanzimata kadar, Türklüğün tarihi ile ilgilenilmemesinin başlıca sebebi, o dönemde, din ağırlıklı bir tarih anlayışının egemen olmasıydı. Bu dönemde, Türk milletinin İslam uygarlığına yaptığı hizmetler gözardı edilmiş, yalnızca geleneksel İslam tarihinin nakledilmesinden ibaret bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Türklerin, İslamiyet'ten önceki devirlerde kurdukları devletler ve dünya medeniyetine yaptıkları katkılar, İslam ağırlıklı tarih anlayışının ilgi alanına girmiyordu. Bu yaklaşım, “*millet*”in tarihiyle değil, “*ümme*t”in tarihiyle ilgileniyordu.³ Osmanlı İmparatorluğundan evvelki Türk kavimlerinin ve devletlerinin tarihi, Müslüman olmadıkları için kaleme alınmamaktaydı.⁴

“*Klâsik Osmanlı tarihçileri ileri ve bilgili bir uygarlığın ürünleridir ve onların eserleri Osmanlıların en büyük başarıları safında yer almalıdır.*” Bernard Lewis; Osmanlı tarihçilerinin, İslamiyet'ten önceki tarihleriyle hiç ilgilenmemelerini şaşırtıcı bir gelişme olarak görmektedir.⁵ Tarihçiliğimizdeki bu eksiklik, milli bilincin ve Türk milliyetçiliğinin uyanışındaki gecikmenin sebebinin oluşturmaktaydı.

Osmanlıcılık, “*Özellikle Fransız ihtilâli'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarının başlıcası haline gelen çeşitli unsurların bağımsızlık hareketlerini ve İmparatorluktan kopma çabalarını, her türlü etnik milliyetin üzerinde Osmanlılık kavramı yaratarak önlemeye çalışan siyasal düşünce hareketi*”⁶dir.

³ Turhan Feyzioğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, Ankara, TTK Basımevi, 1986, s.11.

⁴ Mükrimin Halil Yinanç, “Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik”, **Tanzimat I**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s.585.

⁵ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Metin Kıratlı, 7. B., Ankara, TTK Basımevi, 1998, s.327-328.

⁶ Şükrü Hanioglu, “Osmanlıcılık”, **Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.1389.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayanları; dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin kaynaştırmayı hedefleyen Osmanlıcılık, aslında altı yüz senelik mazisi olan bir hareket iken Tanzimat ile bir ideoloji havasına bürünmüştür.⁷ II. Mahmut'un meşhur *"Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselere girdikleri zaman görmek isterim."* sözüne dayandırılabilir olan bu ideoloji, Amerikalılarınkine benzer bir Osmanlı milleti yaratılabileceği düşüncesiyle geliştirilmiştir.⁸ Osmanlıcılık fikrinin dayanaklarından biri de vatan birliğiydi. Etnik veya dini temellerdeki ayrılığa rağmen bütün bir vatani içerisine alacak düzenlemeler, Osmanlı'nın ayrılıkçı sorunlarına çözüm olabilirdi.⁹

II. Meşrutiyetin en iddialı düşüncesi olan Osmanlıcılık, İttihat ve Terakki'nin, Balkan Savaşları neticesinde Türkçülük politikası izlemeye başlamasıyla tehlikeye düşmüştü. Sabah gazetesi başyazarı Ali Kemal, Osmanlıcılığın ayakta durabilmesi için Osmanlıcılık bir tarih anlayışının oluşturulması gerektiğini belirtmekteydi. Bununla beraber, Osmanlı tarihinin temel öğesini büyük adamların oluşturduğunu fakat onların da yeterince tanınmadığını ve tanıtılmadığını ileri sürmüştür. Bu durum, Osmanlı tarihinin henüz gereğince araştırılmadığının bir göstergesiydi. Ali Kemal, Türkçü düşüncelere karşı muhalif bir tavır alarak, Osmanlı tarihini Türk tarihinin bir parçası olarak görmemiştir.¹⁰

⁷ Remzi Oğuz Arık, **Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, Remzi Oğuz Arık'ın Eserlerini Yayıma ve Anıtını Yaptırma Derneği Yayınları: 2, 1958, s.7.

⁸ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s.19.

⁹ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.192.

¹⁰ Mustafa Oral, "İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937)", Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2002, s.45-46.

Osmanlıcılığın tarih anlayışı, Türk unsurunun kurucu olduğunu reddetmektedir. Bu durum, hem çok uluslu yapının getirdiği bir zorunluluk hem de Türkçülüğe karşı alınması gereken bir önlemdi. Namık Kemal de Batı tesirindeki milliyetçi oluşumlar karşısında, Osmanlı sınırlarını kapsayan bir vatan kavramını öne sürmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğunda, özellikle II. Meşrutiyet sonrasında gelişen Türk milliyetçiliği hakkındaki düşünce akımına “*Türkçülük*” adı verilir. Cumhuriyet döneminde de aynı adla anılan bu düşünce, süreklilik göstermekle birlikte Türkçülükten asıl kasıt II. Meşrutiyet dönemindeki düşünce hareketidir.¹¹

İdeolojik boşluk içinde bulunan Osmanlı Türk aydınları, Avrupalı Türkologların ortaya çıkardıkları bulguları, yıkılışa çare olmak üzere Türkçülük adı altında sistemleştirmiştir. Türkçülük; II. Abdülhamit döneminde, Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa gibi isimler tarafından savunulmaya başlanmışsa da esas Türk milliyetçiliğini, Rusya’da yaşayan Türkler geliştirmiştir.¹²

1908’de Türk Derneği, 1911’de Türk Yurdu, 1912’de Türk Ocağı’nın kurulması; örgütlü, kültürel Türkçülüğün gelişimi açısından önemli bir süreç olmuştur.¹³ Bu yapılanma, geleneksel Osmanlı vakanüvisliğinin terk edilmesini ve düşünsel ortamı belirlenmiş ulusal bir tarihçilik anlayışının oluşmasını sağlamıştır.¹⁴

¹¹ Şükrü Hanoğlu, “Türkçülük”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.1394.

¹² Gencay Saylan, “Milliyetçilik İdeolojisi ve Türk Milliyetçiliği”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1948.

¹³ Yusuf Akçura, **Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s.188.

¹⁴ Zafer Toprak, “Türkiye’de Çağdaş Tarihçilik (1908-1980)”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, der. Sevil Atauz, Ankara, Olgaç Matbaası, 1986, s.419.

Türkçüler, Türk tarihini bir bütün olarak kabul ettikleri için, Osmanlı tarihi ile sınırlı kalan bir anlayışı kabul etmemişlerdir. Necip Asım, “*Türk Tarihi*” adlı eseriyle ilk kez, Türk tarihini bütünüyle içine alan bir eser ortaya koymuştur.¹⁵ Türkçülüğün tarih anlayışı, Batılı Türkologlar ve Tatar aydınlarının katkılarıyla devrin diğer anlayışlarına göre daha bilimsel bir gelişme sağlamıştır.

Batıcılık, “*Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yenileşme çabalarıyla başlayan bir hareket olmakla birlikte, özel olarak II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkan bir düşünce hareketi*”¹⁶dir. Batıcıların tarih anlayışı, Batı’yı taklit etmekten ziyade Batılı olmak üzerine tasarlanmıştır.

1863 yılında Darülfünun’da Ahmet Vefik Paşa, “*Hikmet-i Tarih*” dersleri veriyordu. Bu derslerde, bir yandan Batılı tarih yöntemini benimsemek gerektiğini vurgularken bir yandan da Osmanlı tarihi ve Türk tarihi arasındaki farklara dikkat çekiyordu. Mustafa Celaleddin Paşa 1869’da yayımlanan “*Les Turcs: Anciens et modernes*” (Eski ve Yeni Türkler) adlı kitabında daha sonra ileri sürülecek olan tarih tezinde olduğu gibi, Batı uygarlığını yaratmış olan kavimlerle Türklerin aynı kökenden geldiğini öne sürmekteydi. Amacı, Türkleri Batılılaşmaya ikna etmektir.¹⁷

Bu fikir akımları arasındaki tartışmalar; skolâstik düşünceden uzak, bilimsel ölçütlere yakın bir tarih anlayışının benimsenmesinde önemli bir yere sahiptir.

¹⁵ Akçura, **Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri**, s.91-92.

¹⁶ Şükrü Hanioğlu, “Batıcılık”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.1382.

¹⁷ Halil Bertay, “Tarih Çalışmaları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.2546-2549.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Yusuf Akçura'nın tarih alanında ön plana çıktığını görmekteyiz. Akçura; Türk tarihinin millileştirilmesinde, laikleştirilmesinde, demokratikleştirilmesinde ve resmi tarih anlayışının ortaya konmasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Akçura; tarihi, ilerici bir hamlenin ilk ayağı olarak görmektedir.

*“...tarih, mücerret bir ilim değildir. Tarih hayat içindir; tarih, milletlerin kavimlerin varlıklarını muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf ettirmek içindir.”*¹⁸

Akçura; Türk tarihini, milliyetçilik ve demokrasi ile birleştirmeye çalışıyordu. Türk tarihini yücelten ve ona İslamiyet'in tarihinde ayrılan bölümden çok daha geniş bir özerklik kazandıran milliyetçilik akımı, ilginç bir paradoksla, sonuçta onu dünya tarihine çok daha fazla yaklaştırmıştı. Cumhuriyet dönemindeki tarih tezleri de aynı ikili yönelimi öngörecekti. Tarih, evrenselleştirilirken tarihsel gelişmeye boyun eğmek zorunda olan din de aynı akıma tabi olduğundan laikleştirilmek zorunda kalmıştı.¹⁹ Bu laikleşme süreci, tarihi dinin etkisinden kurtarmıştır.

*“Millî kültürde ve millî terbiyede en mühim bir mevki tutan tarih meselesini esaslı olarak vazı ve halletmeye çalışan ilk defa Türk Cumhuriyeti olmuştur.”*²⁰

¹⁸ Yusuf Akçura, “Tarih yazmak ve Tarih okutmak usullerine dair”, **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932, s.605.

¹⁹ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, çev. Alev Er, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.76.

²⁰ Akçura, a.g.m., s.597.

François Georgeon'un "*Pantürkizmin babası*" sıfatını verdiği Akçura, Rus ve Slav tehlikesi karşısında faaliyet alanını sınırlandırmıştır. Turancılığın ideologlarından olan Akçura'nın, Rus baskısı altındaki Tatar ve akraba Türk milletlerinin bağımsızlığı için yaptığı çalışmalar sonuçsuz kalınca, son müdafaa toprağı olarak gördüğü Anadolu'ya yönelmesi, yerinde bir hareket olarak kabul edilebilir.

Akçura, 1919'da kurulan Milli Türk Fırkası'nda çalışmalarda bulunmuştur. Bu fırkanın "*Programında 'ulus' kavramı, ırktan çok, dil eğitim ve hissiyet bağlamında tanımlanmıştı; azınlık milliyetler Türklerle aynı temel ve siyasal haklara sahip olacaktı. Mustafa Kemal'in Anadolu hareketine yakınlık duyan...*" parti birleşmiş, kaynaşmış bir ulus yaratma yolunda olmuştur. Akçura, Osmanlı sözcüğüne göre Türk sözcüğünün "*...çok daha doğru, alışılmış, demokratik ve hatta çok daha yararlı*"²¹ olduğunu savunmaktadır. Akçura'nın bu düşüncelerinin ileride kurulacak olan Türk Devletinin ulus yapısının oluşturulmasında çok etkili olduğu görülecektir. Türk Tarih Tezi'nin hazırlanmasında katkısı olan ve Türk Tarih Kurumunun başında bulunan bir kişi olarak, Akçura'nın bu düşüncelerini gerçeğe dönüştürmesinde bir mani olmadığı görülecektir.

Mustafa Kemal tarafından hayali fikir akımlarına vurulan darbe, sınırlı bir milliyetçiliği de beraberinde getirmişti. Ziya Gökalp, Mehmed Fuat Köprülü, Yusuf Akçura gibi tarihçiler Turancı akımdan uzaklaşarak yeni devletin sınırları ile kendilerini yeniden ifade etmenin yollarını bulmaya giriştiler.²² Gökalp, imparatorluk

²¹ Georgeon, a.g.e., s.126.

²² Berktaş, a.g.m., s.2461.

dağıldıktan sonra, Milli Mücadele yıllarında ve sonrasında “*Türkiyeci*” bir milliyetçiliği açıkça savunmuştur.²³

Cumhuriyetin ilanı sonrasında; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük akımları karşısında Türk Tarih Tezi ile birlikte, Türk ulusçuluğunun resmi bir ideoloji olarak kabul görmesi öngörülmekteydi. Bu durum, tüm dünya ülkelerinde yeni bir geçmiş inşa etme sürecinde yaşanagelmıştır. Bu ulus inşası, sınırları belli bir coğrafya - vatan- ve millet temeline dayandırılarak yükseltilmeye çalışılmıştır.

Avrupa’daki milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle yıkılan Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Osmanlı/Türk kimliği de meşruluğunu yitirmişti. Osmanlı sonrası Türkiye’inde yönetim sorununun cumhuriyet rejimi kurularak aşılmasının ardından ulus devlet inşa etme sürecinde yeni bir kimlik ve bilinç oluşturmak için farklı bir geçmiş algısının ortaya konulması gerekli görülmüştür.

*“... devletin kendisini bir arada tutacak, birbirleriyle bağlantılı bir değerler ve duygular ağına ihtiya[cı] vardır. Millet inşa etme kolektif anlatılar uydurmayı, etnik farklılıkların homojenleştirilmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir.”*²⁴

Bu ulus devlet yapılanması, Osmanlı ve İslam kimliğinin terk edilmesiyle millet sistemine göre düzenlenmiş yeni bir tanımlanma arayışı biçiminde gelişmiştir. Bu

²³ Remzi Oğuz Arık, “Ziya Gökalp’in Türkçülüğüne Dair”, *Çığır*, C. IX, Sayı: 96, 1940, s.133.

²⁴ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 1988, s.53.

arayış gerçekleştirilirken, milletin kökeni ve medeniyeti üzerinde durulması gerekmiştir. Bu aşamada; insanların milletini sevmesi, milliyetçiliği kabul etmesi ve bir tarih şuuruna sahip olması gerekli görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin, modern dünyadaki saygın yerini alabilmesi için de milli kimliğini ortaya koyması gerekiyordu.

Atatürk'ün milli kimlik sınırlaması, Gökalp'in ortak kültür tanımına yakınlaşmakla birlikte, farkı; ortak kültürün kaynaklarından olan İslam'ın yerini İslam dışı geçmişin almasıdır. *“Tarih, Batı dünyasının ‘Türk’ (yani Müslüman) karşısı önyargılarıyla yaralanmış Türk millî gururunu onarmak amacıyla, Osmanlı-İslâm geçmişinin bakiyelerini tasfiye edip, bütünüyle Türkî unsurlarla ikame etmede motor güç olmuştur. Millî kimliğin sınırlarının belirlenmesinde nihaî çerçeveyi, bu maziye dayalı istikbal vizyonunu yansıtan Kemalist ‘asrîlik’ ütopyası oluştursa da, mevcut siyasî-kültürel şartlar, bu ütopyanın tarihsel açılımında belirleyici bir rol oynamıştır.”*²⁵

Bu bağlamda; tarihi yeniden yazma çabası içerisine girilerek, Türk Tarih Tezi ortaya konulmuştur. Atatürk, milletin geçmişini ortaya çıkarmak için ilk kapsamlı çalışmayı başlatmıştı. Amacı; yıllarca ezilmiş, özgüvenini ve kimliğini yitirmiş bulanan Türk milletine geçmiş zamanlardaki medeniyet kurucu kimliğini kazandırarak, yeni Türk Devletini şahlandıracak kudreti millete aşlamaktı. Böylece, millet olma bilince varmak daha kolay bir hale getirilmiş olacaktı. Resmi tarih görüşü oluşturulurken çalışmalar bu görüş doğrultusunda yürütülmüştür. Türk Tarih

²⁵ Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Kemalizm**, C. II, 3. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.212.

Tezi ve sonrasında çıkarılan tarih ders kitapları, bu amaca yönelik çalışmalar olmuştur.

Osmanlıdaki çok uluslu yapı, ümmetçilik üzerine kurulu iken Türkiye Cumhuriyeti, adından anlaşılacağı üzere Türk milleti üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Türk milli kimliğini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu milliyetçi anlayış, tarih çalışmalarını da yakından etkilemiştir.

“‘Büyük Türk tarihi’nden mülhem olarak millî karakterin yüceltilmesi, ‘büyük bir emel’ olarak telakki edilmektedir. ‘Büyük Türk tarihi’nin öğretilmesi, partinin büyük önem atfettiği bir husustur; çünkü ‘bu bilgi Türk’ün kabiliyet ve kudretini, nefesine itimat hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.’ Tarihin yeni Türk millî kimliğinin kurucu unsurlarından birisi olarak kullanılması, ‘seciye-i millî,’ ‘Türk’ün kabiliyet ve kudreti’ vb. ifadelerin de gösterdiği gibi, her zaman etnik temalar barındırmaktadır.”²⁶

Tarih tezinin hazırlayıcıları, tarihi zamanın realpolitığıne uygun olarak, siyasi bir amaç doğrultusunda kullanmış ve Türk tarihçiliğinde kendi şahsına münhasır özel bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu tezin yaratıcıları olan tarihçiler, ulus-devletin kültür politikasının oluşturulmasında aktif rol almışlardır.

²⁶ Yıldız, a.g.m., s.214.

Genç Cumhuriyet, kendini Osmanlının devamı olarak görmediğinden, Osmanlı imgesi altında yok olan Türk milletinin köklerini, Osmanlı öncesi Türkleri referans olarak gün ışığına çıkarmayı hedefliyordu. Bu girişimin amacı; yeni kurulan devletin, aslında çok eski zamanlara dayanan ve gurur duyulacak bir milletin tarihine sahip olduğunu ortaya çıkarmaktı. Türk ırkının Mısır, Anadolu, Ege ve Mezopotamya’da büyük uygarlıklar kuran brakisefal ırka mensup olduğu iddiası, bu tezin temel yapıtaşını oluşturmuştur. 1932’de gerçekleştirilen Birinci Türk Tarih Kongresi’nde dile getirilen resmi tez; Osmanlı öncesine dayanan güçlü bir ulusal bilinç oluşturmaya ve bu bilinci arkeolojik çalışmalarla temellendirmeye dayalı iki amaca hizmet etmekteydi.²⁷ Resmi tarih doktrini, aynı zamanda evrensel bir tarih anlayışı içerisinde dünya tarihine eklemlenmeye çalışmaktadır.

“Türkler bir aşiret olarak Anadoluda imparatorluk kuramaz. Bunun başka türlü bir izahı olmak lâzımdır. Tarih ilmi bunu meydana çıkarmalıdır” diyen Atatürk, Anadolu ve Akdeniz’in büyük medeniyetleri ile Türklerin bağlantısı üzerine dikkat çekmek istemiştir. Tarih çalışmalarında, böylesine büyük bir milletin büyük bir medeniyete ait olacağı düşüncesiyle yola çıkılmıştır.²⁸ Bu iddia, tarih çalışmalarının özünü teşkil etmiştir.

Günümüzün Avrupalı milletleri, Orta Asya’dan göç etmiş, kökenlerini orada göstermiş ve bu toprakları kültür merkezleri olarak addetmişlerdi. Türklerin, Avrupalıların öz vatanları olarak gördükleri yerlerde M.Ö. 900 yıllarında büyük bir medeniyet kurmuş olmaları, Türklerin bu Avrupalı milletlerle akraba olduğunun ileri

²⁷ Büşra Ersanlı Behar, **İktidar ve Tarih – Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, 2. B., İstanbul, Afa Yayınları, 1996, s.12.

²⁸ Afet İnan, “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”, **Belleten**, C. III, Sayı: 10, 1939, s.244-245.

sürülmesine kanıt olarak gösterilmiştir. Avrupalılarla yakınlık kurma fikri, Türklerin de uygarlık tarihinde yer aldıklarını ispatlama arzusundan kaynaklanmaktaydı.

“Batı-dışındaki dünyanın, kendisini Batı’dan hiç de geride olmayan bir tarihsel geçmişin mirasçısı olarak göstermek yoluyla Batı’yla eşitliği ya da bağımsızlığı hak ettiğini vurgulaması, yüksek sesle seslendirilen bu vurguyu sadece devletlerarası alanda bir argüman olarak kullanmanın ötesinde, kendi yurttaşlarını da bu yönde ikna etme ve onlara kendine güven aşılama ihtiyacı, bu milliyetçi referansın özel yönünü oluşturur. Burada milliyetçi söylemin esası, Batı’nın siyasal ve kültürel referanslarını esas almak suretiyle ‘uluslar ailesi içinde’ eşit yerini almak, hatta aynı referanslar bakımından belki de Batı’dan daha üstün bir tarihsel geçmişin mirasçısı olduğunu göstermek veya Batı uygarlık hattının kendisiyle başladığını kanıtlamaktır... Lübnanlı Maruniler ‘Fenikecilik’, Iraklılar ‘Babilcilik’, İran Şahı ‘Akamenidcilik’ yaparken, Türkiye’de Kemalizm bir ‘Sümer-Eti Türkçülüğü’ geliştirmiştir... ulusal kültür tarihlerinin başlıca iddiası, ait olduğu ulusun/etninin ‘uygarlık kurucusu’ antik bir halkın yahut halkların ardılları olduğudur.”²⁹

Dilciler; Türklerin Ari kavmine mensup olmalarını, “Ar” kelimesinin Türkçe olmasına bağlamaktadırlar. Bu kelimenin halen batı dillerinde yer alması; Türklerin, Arilerin aslını oluşturduğu iddiasının ortaya atılmasına sebep olmuştur.³⁰ Böylece,

²⁹ Suavi Aydın, “Batılılaşma Karşısında Arkeoloji ve Klasik Çağ Araştırmaları”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. III, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.405-406.

³⁰ Afet İnan, “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932, s.22-41.

Orta Asya'nın otokton halkının Türkler olduğu savunulmuştur. Bu çabaların altında yatan esas neden, Türkleri ırk bakımından brakisefal Alpli tip olarak kabul edip, Avrupalı milletler ile akrabalık bağı kurmak suretiyle, Türklere atfedilen kötü sıfatların terk edilmesini sağlamak ve Türkleri tarihte hak ettikleri yere oturtmaktır.

*“Kafasını ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan, bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar, 400 çadırılı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, Âri, medenî, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir.”*³¹

Avrupalı halklarla aynı kökenden geldiği ve aynı medeniyet çevresinde bulunulduğunu ispatlama çabası, Avrupa medeniyetinin aslının, doğulu halklarıinkiyle aynı olduğu iddiasına dönüşmüştür.

*“Avrupa yalnız Asyanın tesirinde bulunmakla kalmayıp, bütün şekilleri ve vasıfları ile kültürü de oradan kopye etti. Evvelâ bu kültür Asiyadan Şarkî Akdenize ve oradan garbe ve daha sora merkezî ve Şimalî Avrupaya yayıldı. Avrupa kendi başına belli başlı ve orijinal bir şeye malik olmayıp yalnız Akdeniz vasıtasile gelen Asiya medeniyetini taklit ve kendine mal etmiştir.”*³²

Batılı araştırmacıların, Avrupalılar ile Türkler arasındaki yakınlaşmanın, Türkleri Avrupalılaştırdığını belirtmeleri üzerine Reşit Galip, “Bütün bu müelliflere pek haklı

³¹ Afet İnan, “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, s.41.

³² Reşit Galip, “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumî Bir Bakış”, **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932, s.125.

olarak meseleyi astarından mütalâa ettikleri ve bu astarın yüzü çevrilince bizim tipimizin Avrupalılaştığı değil, fakat asılları Protonegroit ve Protostraloit olan Avrupalıların Türklerin daimî akınları ve çok sıkı temasları neticesinde Türkleşerek bugünkü tipi aldıkları ve onları bu neticeye erdirebilmenin Türkler için pek zahmetli bir iş teşkil etmiş olduğu söylenebilir.”³³ karşılığını vermiştir.

Tarihin köklerinin coğrafya ile açıklanması anlayışı, Birinci Türk Tarih Kongresi’ndeki önemli tartışma konularından birini oluşturmaktaydı. İkinci Türk Tarih Kongresi’nde ise ulusal coğrafya anlayışı belirginleşmiş, bütün dikkatler Anadolu toprakları üzerinde toplanmış ve dünya çapında ırksal kök benzerliği arayışları, yerini arkeolojik kalıntılarla kurulacak benzetmelere bırakmıştı. Büşra Ersanlı Behar, bu ulusçuluk akımını Anadoluculuk olarak tezahür eden sınırlı bir bölgesel tutumun, Orta Asya’daki Türk köklerinin, ulusal kimliğin oluşturulması üzerindeki derin izlerini ortadan kaldıramadığını da belirtmektedir.³⁴

“Tarih tezi ile Türk tarihi İslâm tarihinden soyutlanmış ve Anadolu’da bir Türk millî devletinin kuruluşunu haklılaştırmak için Türk tarihi genel olarak dünya tarihi, özel olarak da Batı tarihi ile bütünleştirilerek Osmanlı geçmişi tarih-dışı bir genellemeyle ‘karanlık’la eş kılınmıştır. Tezin ana amacı, arkeolojik bulguları kullanarak Anadolu’da Türklerin tarihi bakiyelerini ortaya çıkarmak, böylece bir millet olarak Türklerin büyük bir medeniyete sahip olduklarını göstermektir. Türklerin insanlığını

³³ Reşit Galip, a.g.m., s.158-159.

³⁴ Behar, a.g.e., s.182.

kök ırkını teşkil ettiği ve kayda değer bütün ırkların Adem ve Havvası olduğu kabul edilmiş... Bu sözde bilimsel inancı eğitim yoluyla yaygınlaştırarak Türklüğün millî özsaygısını Türklerin Anadolu topraklarındaki tarih öncesi bakiyeleri ile özdeşleştirmek, milliyetçiliği Türkiye Türkleri ile sınırlamıştır. Irkî unsurların araçsallaştırılarak, millî kimliğin etniklik temelinde yeniden inşası ve Millî Misak sınırlarına bağlılık tarih tezinin iki belirgin özelliğidir.”³⁵

Ulusal coğrafya anlayışıyla Anadolu’ya yönelmeye başlayan tarihsel ilgi, Osmanlı ve Selçuklu öncesi siyasi yapının Türk olduğunu ileri sürme gayreti içerisinde olmuştur. Bu anlayış, Anadolu’nun Türkleşmesi hadisesini de İlk Çağ medeniyetlerine kadar götürmektedir. Afet İnan, Anadolu’nun XI. asırdan itibaren Türkleşmeye başladığını kabul etmemektedir. İnan’a göre, zaten Türk olan Anadolu, bu gelenlerle kardeşliklerini tazelemiştir.³⁶

“Bir de, şunu iyi bilmek lâzımdır ki, kadim Etilerimiz, atalarımız, bugünkü yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır. Burasını, binlerce yıl evvel ana yurdun yerine, öz yurt yapmışlardır. Türklüğün merkezini Altaylardan Anadolu-Trakyaya getirmişlerdir. Türk cumhuriyetinin sarsılmaz temelleri bu öz yurdun çökmez kayalarındadır.”³⁷

³⁵ Yıldız, a.g.m., s.228.

³⁶ Afet İnan, “Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943, s.757.

³⁷ Afet İnan, “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, s.41.

Türklük temelinde milli türdeşliği sağlamaya yönelik olan tarih tezinin etnik-soya dayalı yönüne bilimsel destek sağlamak amacıyla, Anadolu halklarının Türklüğü temel varsayım olarak ele alınmıştır. Böylece asimilasyon politikalarına imkân verecek şekilde milli “biz”in tanımı, etnik niteliğe rağmen, genişletilmiştir. “İslâm-Osmanlı geçmişinden arındırılmış bir kimlik oluşturmak için Türklerin Asya köklerini öne çıkarma ve övme ile Anadolu’yu sahiplenme iddiasındaki Rum ve Ermeni milliyetçiliklerinin tezlerine karşı, Anadolu’nun ezeli-ebedî Türklüğünü ‘ispat edebilmek’ amacıyla Anadolulu atalar bulmak ya da ‘önce gelen haklıdır’ önermesinden hareketle Anadolu’nun ilk sakinlerinin Türklüğünü ortaya koyarak ‘köksüzlük’ problemini çözmek Türk Tarih Tezi’ni biçimlendiren iki temel kaygıdır.”³⁸

“Selçukiler, Anadolu’ya gelmeden evvel de buraları ırkan Türk olan ahali ile meskûndü. Böyle olmakla beraber hemen hemen dillerini kaybetmişlerdir. Selçuk Devleti bu Türkler arasında türk dilini tekrar neşretti.”³⁹ “Küçük Asya ahalisi, Hittite ve emsali isimlerle tanıtılmış Türklerdir. Bunlar tarihten evvel Orta Asya yaylâsından garba vukubulan muhaceretlerde buraya gelmişlerdir. Ve Mezopotamyanın ilk otokton ahalisi olan Sumerlerle ve İran garbında ilk yerleşen Elâmlarla akrabadırlar. Nitekim Adalar denizinin ve bunun garbindeki kıt’anın ve Trakyanın dahi ilk sakinleri aynı menşe ve ırktandır.”⁴⁰

³⁸ Yıldız, a.g.m., s.228.

³⁹ **Türk Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1930, s.505.

⁴⁰ **Türk Tarihinin Ana Hatları**, s.231.

Avrupa merkezli tarih anlayışı karşısında ezilen Osmanlı-Türk milletine alternatif Anadolu-Türk merkezli yeni bir tarih anlayışına geçilmek istenmiştir.

“Anadolu, Mondros mütarekesi ve Sevr muahedesinde parçalanmak istenirken, Türk milletinin tarih ve medeniyeti de inkâr edilmişti.

İşte Atatürk bu acıyı en derinden hissettiği için, sulh ve sükûn devrine kavuşan Türk milletini, Türk topraklarındaki medeniyete haklı olarak sahip olduğunu, tarih ilminin yeni metodlariyle ortaya koymak istemiştir. Çünkü Anadolu’ya türlü devirlerde göçler ve istilâlar, tarihî devirlerde olduğu gibi daha eski çağlarda da olmuştu. O halde bu göçler zincirinin halkalarını tamamlamak ve Türk kavmiyle ilgisini bulmak lâzımdı. Çünkü bugün Türkiye’de yaşayan halk, bütün bu eski medeniyetlerin varisleri idiler. Bilhassa Anadolu’daki tarihî temelimizi derinliklerde aramak icap ediyordu... Türk Tarih Kurumu’nun çalışmalarında, Atatürk’ün isteği, yurdumuzun eski medeniyetlerini meydana çıkarmak, bu suretle bugünkü Türkiye halkının ve umumiyetle Türk kavminin, tarih boyunca birbirleriyle ilgisini tesis ederek umumî Türk tarih medeniyetini, yeni ilmî araştırmalara göre insicamlı bir şekilde yazabilmektir.”⁴¹

Atatürk’ün, *“Türkiye’nin en eski halkı kimlerdir? Bu memlekette en eski uygarlık kimler tarafından ve nasıl kurulmuştur? Türklerin dünya tarihinde ve uygarlığında yerleri nedir? İslâm tarihinde Türklerin gerçek hüviyetleri ve rolleri ne olmuştur?”*

⁴¹ Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu 40. Yaşında”, **Bellekten**, C. XXXV, Sayı: 140, 1971, s.526.

sorularına cevap bulmak için çıktığı yolda ortaya konulan Türk Tarih Tezi'nin özeti şudur; *“Türk Milleti'nin tarihi, şimdiye kadar tanıtılmak istendiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir. Türk sarı ırktan değildir; Türkler beyaz ırktan insanlardır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri; eski kültür kurucuları ile aynı vasıfları taşıyan insanlardır. Ortaasyalıların torunları olan bugünkü Türkler, dünya uygarlığını yaratan insanların soyundandırlar ve bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya uygarlığı, insanlığın ortaklaşa malıdır.”*⁴²

*“...her ikisi de Türk budunları olan Sümerler ve Etiler... Bu suretle Anadolu ilk çağdan beri bir Türk ülkesi olmuştu. Bu gerçek ve yanlışlık karışımı, resmi doktrin olarak ilan edildi ve araştırma ekipleri bunun çeşitli önermelerini kanıtlama işine koyuldular.”*⁴³ Lewis, tarih tezinin etnik olgu yerine toprağa dayalı inşasına yönelik çalışmaları, bu tarihin bütününde yer alan Romen, Helenik ve Ermeni boyutlarını kapsamamasından dolayı başarısız saymaktadır. Tez; Roma, Bizans, Haçlı krallıkları ve Ermeni devletlerinin tarihine kısaca değinip, İsa öncesi tüm Anadolu medeniyetlerini öne çıkarmaktadır. Okuyucuda, sözü edilen Anadolu kültürleri ve Türklere özgü olduğu varsayılan değerlerle, kendi arasında bir özdeşlik kurup Türklere ait olan ebedi bir Anadolulu kimliği düşüncesi yaratılmak istenmiştir. Bu durum, Türk olanlar için, tarihteki Türk olmayan aktörlerin algılanışında sorun yaratırken, Türk olmayan vatandaşlarda da dışlanmışlık duygusunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.⁴⁴

⁴² Bekir Sıtkı Baykal, “Atatürk ve Tarih”, **Bellekten**, C. XXXV, Sayı: 140, Ekim 1971, s.538-539.

⁴³ Lewis, a.g.e., s.356.

⁴⁴ Etienne, Copeaux, “Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. IV, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.50.

Lewis'in Türk Tarih Tezi'ni bilimsel bulmamasında, hatırı sayılır bir gerçeklik payı olsa da, bu büyük proje, Türk tarihinin bütün olarak ele alınmaya çalışıldığı ilk deneme olarak Türk tarihçiliğinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Cumhuriyet dönemi resmi tarih çalışmalarında, Türkleri tarihte hak ettikleri yere oturtarak, dünya tarihine dâhil etme arzusu görülmektedir.

“Evvence kavimlere isimler veren bir tarihin şafağında, bugünün Türkleri Hititlerdi, nitekim binlerce yıl sonra adları Selçukî, sonra Osmanlı, nihayet Türk oldu.” İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Eugene Pittard, aynı çevrede yaşayan insanların aynı asıldan geldiklerini öne sürerek Atatürk'ün tezine destek vermiştir.⁴⁵

Atatürk'ün tarih tezinin istenilen başarıya ulaşamamasında *“...meseleleri Atatürk'ün koyduğu tarzda ele alacak bir kadronun mevcut olmayışında...”*⁴⁶ aramak gerekir. Tarih çalışmalarını yürüten grubun hepsi aynı nitelikte ve aynı ciddiyette insanlar değildi.

“Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabının başındaki yazılış amacında; *“Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malûmat alması, Türklüğün kendini tanımasında, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapla istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdat eden ve*

⁴⁵ Peyami Safa, **Türk İnkulâbına Bakışlar**, Ankara, TTK Basımevi, 1988, s.126-127.

⁴⁶ Taner Timur, **Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968, s.154-156.

bu şuurla yaşayan milliyetimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için millî bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesinin esrarını meydana çıkarmak, Türkün hususiyet ve kuvvetini kendine göstermek ve millî inkişafımızın derin ırkî köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz...”⁴⁷ denilmektedir.

Cumhuriyet Türkiye’si, kendini Selçuklu ve Osmanlı’nın tarihsel varisi olarak görmemekteydi. Cumhuriyet kadroları, yeni bir sistem kurma ve kimlik oluşturma aşamasında kendinden öncekilerin devamı olmayıp, farklılık yaratmak iddiasındaydı. Bu nedenlerden olsa gerek, Selçuklu ve Osmanlı öncesi bir tarih arayışı içine girilmişti.

“...Atatürk’ün tarih tezi, paradoksal olarak, Türklerin tarihlerinin laikleştirilmesi ve dünya tarihine daha fazla entegre edilmesi sonucunu vermiştir.”⁴⁸

Atatürk, Turancılık, İslamcılık gibi hayalperest ve tehlikeli düşüncelerden uzak durulması ve kendine vatani esas alan realist politikalar izlenmesi gerektiğini belirtiyordu.⁴⁹

⁴⁷ **Türk Tarihinin Ana Hatları**, s.1-2., Bu anlayış, devam niteliğindeki kitaplarda da süregelmiştir. “Bu eserin gayesi asırlarca çok haksız iftiralara uğratılmış ilk medeniyetlerin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkâr olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihî hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktır. Şunu da ilâve edelim ki on bir bin yıllık göğüs kabartan ve alın yükselten bir mazi, Türk milletine boş ve lüzumsuz bir gurur vermeyeceği gibi, her milletin tarihinde görülmüş ve görülebilecek hallerden olarak birkaç asır ön saftan ayrılmış bulunmak ta fütur vermez.” **Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Tarihine Methal**, İstanbul, Maarif Vekâleti, 1931, s.73.

⁴⁸ Halil Berktaş, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983, s.56.

“Cumhuriyet ideolojisinin tarihsel yönü eksikti. ‘Türk Tarih Tezi’, böyle bir düşüncenin ve yine ütöpik bir yaklaşımın bir ürünüydü... Atatürk, böylece, kendinden önceki kuşakta tarihçilerin dağınık olarak yaptıkları araştırmaları -Pan Turanizm kapanına düşmeden- kendine mal edebiliyor; onları rejimin destekleyicisi durumuna getirebiliyor, yeni bir kuşağı, eskinin kendine vereceği yükten kurtararak yola çıkabiliyordu.”⁵⁰

Atatürk, bu çalışmaları şoven bir politika izlemek için yapmamıştı. Amacı, Türk gururuna ve ulusal özsaygısına kuvvet vermektir. Bununla beraber asıl amaç, Türklere Anadolu’nun gerçek vatanları olduğunu kanıtlamak ve çok eski zamanlardan beri millet olma niteliklerinin merkezinde bulduklarını öğretmek “ulus ile ülke arasındaki, şimdi mistik ve pratik olan eski ve yakın ilişkinin - yani Batının egemen ulus-devlet’lerindeki vatancılık temelinin - gelişmesini hızlandırma[ktı].”⁵¹

Cumhuriyet milliyetçiliği, “Osmanlıcılık, panislâmcılık ve pantürkçülükten oluşan ‘üç tarz-ı siyaset’in önerdiği ‘eklektik’ çözümleri açıkça reddetmiştir. ‘Türk’ isminde sembolik yansımaları bulan etnik niteliğe dayalı bir mülkîlik anlayışını benimsemiştir.”⁵² Afet İnan, milleti oluşturan etnik unsurun yanına toprağı da eklemektedir. Ulus devleti inşa ederken, üzerinde yaşanan toprağı da meşrulaştırmak gerekiyordu. Bu meşrulaştırmanın diğeri bir amacı, düşmandan

⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, İstanbul, Maarif Vekâleti, 1945, s.193-196.

⁵⁰ Şerif Mardin, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s.204.

⁵¹ Lewis, a.g.e., s.357

⁵² Afet İnan, M. Kemal Atatürk’ten Yazdıkları, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971, s.121.

temizlenen toprakların, çok eski zamanlardan beri Türk vatani olduğu gerçeğini vurgulamak ve yinelenebilecek bir emperyalist saldırının önünün kaba kuvvet kullanılmadan kesilmesini sağlamaktı.

Batılı tarihçiler, Osmanlı/Türk kimliğini aşağı görmüş, düşmanca söylemlerde bulunmuş ve Türkleri, kötülüklerin merkezi olarak göstermişlerdir. Bu durum, Atatürk'ün bizzat tarih çalışmalarının içinde bulunmasına ve vaktinin çoğunu bu uğurda harcamasına neden olmuştur. Atatürk'ün kitaplığına baktığımızda, tarih kitaplarının diğer kitaplara nazaran çok daha fazla olduğunu görmekteyiz. Atatürk; görüştüğü Batılılara, Osmanlı Devletinin yıkıldığının ama köklü bir maziye sahip olan Türk milletinin devam ettiğinin ve bunun da modern dünya için bir tehlike arz etmediğinin mesajını vermeye çalışmıştır.⁵³

Batılı tarihçilerin Türkleri barbar olarak görmeleri, Osmanlı tarihçiliğinde de aynı boyuttadır. Osmanlılarda, Türkmenlerin uygarlık dışı yağmacı bir kavim olduğu, buna karşılık Arapların üstün, güzel oldukları tezi işlenmekteydi. Afet İnan, Atatürk'ün konuyla ilgili görüşünü, "*Türkler, IX. Yüzyılda İslâmlığı kabul ettikten sonra, özellikle Osmanlı Devleti zamanında İslâm tarihi temel alınmış, İslâmdan önceki Türk tarihine önem verilmemiş ve Türklerin İslâm uygarlığına katkıları belirtilmemiştir.*"⁵⁴ sözleriyle dile getirmiştir. Ümmetçi tarih anlayışı, Cumhuriyet ile terk edilip laiklik ilkesi doğrultusunda modern manada çalışmaların yürütülmesine gayret gösterilmiştir. Ümmetçi tarih anlayışında, Türklük yok sayılmakta, İslam ön

⁵³ Halil İnalçık, "Türk Tarihi ve Atatürk'te Tarih Şuuru", **Türk Kültürü**, Sayı: 7, 1983, s.6-8.

⁵⁴ Doğan Avcıoğlu, **Türklerin Tarihi**, C. I, 2. B., İstanbul, Tekin Yayınevi, 1978, s.15.

plana çıkarılmaktaydı. Türklerin medeniyet kuran bir millet olduğu ve İslam'a yaptığı katkılardan bahsedilmemekteydi.

“1000 yıldan fazla süren ‘islâmlık-hristiyanlık’ davalarının doğurduğu husumet duygusile mutaassıp müverrihler bu davalarında asırlarca islâmlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeğe savaştılar. Türk ve İslâm müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslâmlık ve İslâm medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslâmlığa tekaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmaya ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, millî tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi.”⁵⁵

Atatürk, Türklerin Avrupa merkezli tarih anlayışıyla medeni dünyanın dışına itilmesi ve aşağılanması karşısında bilimsel bir tavır takınmıştı. “Gözüyle gördüğü gerçeği, bilim denilen otoritenin ters söylemesini asla kabul etmedi. Okullarda okunan tarih yapıtlarıyla, Batılı yazarların yapıtlarını bizzat incelemeye başlaması, bu konuda dimağında burkulan soru işaretini çözmek içindi.”⁵⁶

⁵⁵ **Tarih**, 4 C., İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, Giriş.

⁵⁶ Hasan Ali Yücel, “III. Türk Tarih Kongresi Başkanı Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel’in Nutku”, **Belleten**, C. VIII, Sayı: 29, 1944, s.12.

Atatürk, 1931 yılında, Türk Tarih Kurumu başkanı olan Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazdığı mektupta, hiçbir zaman ilmi metottan, hakikatten ve mantıktan ayrılmamayı tembihliyordu.

“Tarih yazmak için tutulan yolun mantıkî ve bilhassa ilmî olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zat-ı âlinize hatırlatırım ki yeni dünya ufuklarına açacağınız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Sümmeddarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nadim olmaksansa hiçbir eser vücuda getirmemek, âczinini itiraf etmek evlâdır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evlâdır.”⁵⁷

Cumhuriyet rejimi, kendine milliyetçi bir politika benimsemiştir. Bu milliyetçi anlayış, yayılmacı değil, sadece üzerinde yaşanılan toprağa ve yine bu toprağın üzerinde yaşayan milleti kapsayan gerçeklere dayanan bir milliyetçiliktir. Atatürk, geçerliliklerini yitirmiş olan fikir akımlarına alternatif olarak Misak-ı Milli gerçeğine uyan Anadolu Türk vatani düşüncesini ileri sürmüştür.

Anadolu'da kurulan yeni Türk devleti, Rusya ile anlaşmazlığa düşmemek için Pantürkizm fikrinden uzak durmuştu. Aynı şekilde, Osmanlı ve İslam birliği unsurlarından da sakınılmıştı. Bu akımların karşısında Anadolu'yu işlemek daha

⁵⁷ Ekrem Akurgal, “Tarih İlimi ve Atatürk”, **Bellekten**, C. XX, Sayı: 80, 1956, s.583. (M. Kemal Atatürk'ün TTK'ya gönderdiği yayımlanmamış mektubundan.)

realist bir tavidir. Bu doğrultuda, 1930'lardaki resmi ve tarihi doktrin Anadolu'nun tartışmasız Türk vatanı olarak kabul görmesini sağlamıştı.⁵⁸

Vatanperverlik, "Kemalist Devrimin ilk günlerinde ilk kez gözüken, bu yeni fikir - Türkiye'deki Türk ulusuna dayanan topraksal bir ulus devlet fikri - idi. Anadolu'daki milliyetçilerin temel isteklerini içine alan 1919-20 nin Misak-ı Milli'si üzerinde tam ve bölünmez egemenliğin istendiği 'dinen, ırken, emelen müttehit... Osmanlı İslâm ekseriyetiyle meskûn' alanlardan söz eder."⁵⁹ "Gerekli olan şey, milliyetçilikten çok vatancılık - ulus gibi iyi tanımlanamayan ve çeşitli şekilde yorumlanan bir varlıktan çok, mevcut, hukuken tanımlanmış, egemen Türkiye Cumhuriyetine bağlılık - idi."⁶⁰

Batıdaki ulus-devleti kurmanın yolu vatana dayalı bir milliyetçilikten geçmekteydi. Misak-ı Milli'yi destekler mahiyetteki bu düşünüş, Milli Tarihi de Milli Mücadele ile başlatılmaktaydı. Cumhuriyetçi kadrolar, Osmanlıyı reddederek İstiklâl Savaşı'nı milat olarak kabul etmişler ve Türk milletini bu andan itibaren yeni bir millet olarak görmüşlerdir.⁶¹

Milli Mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları, milliyetçilik inancının "*somut bir vatan anlayışı*" ile bütünleştiği bir süreçtir.⁶² Bu dönemde, millet kavramı ile "*sınırları belli bir vatan*" kavramı arasında bir ilişki kurulması,

⁵⁸ David Kushner, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1878-1908**, çev. Ş. S. Türet-R. Ertem-F. Erdem, İstanbul, Kervan Yayınları, 1979, s.157.

⁵⁹ Lewis, a.g.e., s.350.

⁶⁰ Lewis, a.g.e., s.355.

⁶¹ Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1994, s.83.

⁶² Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, TTK Yayını, 1969, s.19.

önemli ve zorunlu bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk milliyetçiliği, vatan kavramı ile birleşince açıklık ve güç kazanmış oldu.

*“Millî siyaset dediğimiz zaman kastettiğim anlam ve öz şudur: Millî sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanmak suretiyle varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak. Genel olarak milleti sonu gelmez emeller peşinde yorarak zarara sokmamak.”*⁶³

İrkçılığa karşı olan bu kültürel milliyetçilik, dış Türklerle politik bir işbirliği içinde olmayıp, siyasi alan olarak Türk vatanını benimser, gerçekçi ve akılcı bir siyaset izler yayılcı bir nitelik taşımaz. Atatürk milliyetçiliği, yurtseverlik düşüncesiyle bağlantılı olarak, sınırları belirli bir mülkîlik üzerine kuruludur.⁶⁴

Atatürk’ün düşünceleri, kendi deyişiyle Misak-ı Milli sınırları içerisinde bir *“Türkiye halkı”*, bir ulus oluşturmak için gerekli olan ulusal tarihi ortaya koymaya yönelikti. O, iç çelişkilerden uzak bir bütün saydığı ulusa, pozitivist bir yaklaşımla, dünya uygarlık tarihi içinde üstün bir yer bulma uğraşısı içinde olmuştur. Bu arayış, Osmanlı ve Batı düşüncesine karşı bir tepkiden doğmuştu.⁶⁵

“...Mustafa Kemal yeni bir Anadolu Türk vatani fikrini zihinlere yerleştirmek istedi. Amacı, halen İslâmi ve Osmanlı bağıllık duygularını yıkmak, Panislamik ve Pantürkist heveslere karşı koymak ve Türk

⁶³ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1984, s.436-437.

⁶⁴ Atatürkçülük, 3 C., **Atatürkçü Düşünce Sistemi**, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1981, s.28

⁶⁵ Avcioğlu, a.g.e., s.7.

ulusunda vatanına karşı yeni bir bağlılık yaratmaktı. Bunun için seçtiği araç tarih idi. Tarih-i Osmani encümeni tasfiye edilmişti. Bazı tarih teorilerinin ortaya konması için bir devlet politikası aracı olarak çalışmak üzere, 1930 da yeni bir Türk Tarih Kurumu kuruldu. Görevi, okullarda ve üniversitelerde kullanılmak üzere, vatancı bir yönde yeni ders ve okuma kitapları yazmayı içine alıyordu.”⁶⁶

Bu eserlerde, tarih eğitimindeki eski usuller ve bilgiler terk edilip, ırkı tanımlamalara gidilerek, Türklerin atalarını bulma ve tanıma uğraşısı ön plana çıkmaktaydı. Bütün bu çalışmalar ulus-devlet oluşumunda tarih bilinci yaratmanın izleri olarak algılanmalıdır.

Tarih tezi ile; Türkiye Cumhuriyeti’ni Anadolu üzerinde meşru kılmak, Laisizm vurgusu yapmak ve yeni ulusal kimliği İslam’ın dışında arayarak İslam-öncesi uzak Türk tarihine değinmek, dünyadaki diğer çağdaş ve egemen uluslarla eşit ilişkiler kurmak, Orta Asya merkezli kültürel bir yayılım söz konusu edilerek bugünkü dünya uygarlığının yaratıcıları arasında Türkleri de görmek arzu edilmiştir.⁶⁷

Türk Tarih Tezi ile ilgili olarak, Ahmet Bican Ercilasun, eski Anadolu toplulukları ile Türklerin hiçbir bağlantısı olmadığını ileri sürerek, “...bizden öncekilerin asıllarını Türk’e çıkararak Anadolu’nun gerçek sahipleri olduğumuzu kabul ettirmek ve batılları, bilhassa Yunanlıları bu yolla emellerinden vazgeçirmek iddiası var.” demektedir. Bu konuda, Atatürk’ü kendi tezlerine delil olarak göstermek isteyenlere

⁶⁶ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967, s.356.

⁶⁷ Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993, s.227.

“Atatürk’ün, Hititlerin Türk asıllı olduğunu iddia ettiği ve bu konuda araştırmalar yaptırdığı doğrudur. Atatürk bir Hititolog değil, büyük bir asker ve devlet adamıdır. O günün imkânları içinde Hititler konusunda yanlış düşünmüş olabilir. Bir konuda ilmin vardığı netice ile Atatürk’ün görüşü çatışırsa ne yapmamız gerekir? İsterseniz bunun cevabını da Atatürk versin: Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” demektedir.⁶⁸

Ercilasun, olayları zamanın şartlarına göre değerlendirerek ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. Türk Tarih Tezi, Kemalizm’in pragmatik zekasının bir ürünüdür.

Türk Tarih Tezi ve devamı niteliğindeki çalışmalar, tarih şuuru yaratmaya yönelik olmakla birlikte bunu hayata geçirirken uygulanmakta olan ideoloji ve siyasi dengelere ters olmayan bir çizgi izlenmeliydi. Sömürülmeye ve eleştiriye müsait olan milliyetçi bir politikanın izlendiği Cumhuriyetin ilk yılları düşünüldüğünde, Misak-ı Milli ile sınırlı bir milliyetçilik politikası uygulamak yoluna gidilmiştir. I. Dünya Savaşı’nın ardından milli politikaların hız kazandığı bir ortamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin milliyetçiliği, tarihten kuvvet alarak şuurlaşma ve şuurlaşmanın ivmesiyle ilerleme üzerine kurulmuştu.

Esasen tarih tezi ile varılmak istenen bir başka amaç da Türkleri geldikleri yere göndermek niyetinde olan Batılı devletlere karşı askeri alanda kazanılan başarıları destekler mahiyette sosyo-kültürel politikaların oluşturmasını sağlamaktı. Anadolu’nun yakın zamanlarda Türkler tarafından işgal edilmediği, aksine çok eski çağlardan beri Türklerin burada meskûn oldukları, Anadolu medeniyetinin ve bu toprakların asıl sahiplerinin kendileri oldukları Tarih tezi ile resmiyet kazanmış

⁶⁸ Ahmet B. Ercilasun, “Hititler ve Türk Milleti”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXII, Sayı: 256, 1984, s.496.

olmaktaydı. Tarih tezinde Anadolu ve Ege medeniyetlerinin kurucularının Türkler olduğu ileri sürülerek, Batılıların Türkleri Orta Asya'ya geri gönderme çabaları böylece bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Evrenselcilik anlayışını da bünyesinde barındıran tez, yapıcı ve bütünleştirici bir özellik arz etmektedir. Fakat bütün insanlığın aynı kökten gelmesi hadisesi, Türk tarihinin biricikliği ilkesini aşip dünya tarihiyle bağ kurmayı ve Türk tarihini dünya tarihine dâhil etmeyi amaçlarken Anadolu medeniyetlerine yapılan göndermeler ve Misak-ı Milli, bir çeşit daralmayı göstermekteydi. Bu çelişkili durum Batı ile yakınlaşmak ve dünyaya açılmak için gerekli görülmüştür.⁶⁹

“Türk Tarih Tezi, aynı zamanda, insanlık kültürünün, bütün dünya milletlerinin müşterek malı olduğu fikrini de kapsamakta idi. İlk medeniyetler belli mihraklardan dünyaya yayıldığına göre, zamanın ve coğrafi koşulların etkisi ile çeşitli bölgelerde nasıl bir şekil almış olursa olsunlar, bütün milletlerin, aslında ve başlangıçta ortak olan esasları vardır.”⁷⁰

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, modernleşmek gayesiyle siyasi, ekonomik, kültürel alanlarda büyük reformlar yaparak muasır medeniyetler seviyesini çıkmayı hedeflemişti. O günün şartlarında modern devletlerin Batı medeniyetinde bulunduğu göz önüne alınınca bir batılılaşma hareketinin olduğu fark edilecektir. Tarih tezi ile Türklerin aslında batılı devletlerle köken itibariyle ayrı düşmedikleri, bilakis aynı

⁶⁹ Köksal Alver, “Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk”, Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s.40-41.

⁷⁰ Baykal, a.g.m., s.540.

asıldan geldikleri savunulmuş, bir başka deyişle Türklerin zaten Batılı olduğu sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştı. Bu çaba, toplum hayatında yapılan inkılâpların hangi zemine oturtulacağı sorunu çözmüş olacaktı. Cumhuriyetin kuruluşunda ve ilerlemesinde yol gösterici niteliğe sahip olan Milliyetçiliğin ve Batıcılığın ortaya konulmasında tarih, önemli bir rol oynamıştır. Diyebiliriz ki, tarih kurgusu yeni Türk devletinin kuruluşunda müstesna bir yere sahiptir.

Atatürk'ün kültür alanındaki bu çalışmaları, antiemperyalist, ulusalcı ve devrimci nitelikler taşımaktadır. Modern tarih anlayışının oluşumu, bilimsel düşüncenin gelişimiyle yakından alakalıdır. Türkiye'de tarih anlayışı, Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar ideolojik hareketlerin egemenliğinde bir anlayışa sahip olurken, Cumhuriyet sonrasında siyasal ve sosyal gelişmeler ile ideolojik ve kültürel değişimlerin gölgesinde şekillenmiştir.

I. BÖLÜM

A- ANADOLUCULUĞUN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Anadoluculuk; Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığı, Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulduğu bir ortamda, yeni bir siyaset ve kimlik tanımıyla, zamanın aydınlarınca ortaya atılan, toprak milliyetçiliği esasını üzerine inşa edilmiş bir düşünce sistemidir. Bu düşünce, zamanının özel şartları içerisinde doğmuş ve bir bakıma da zorunluluk olarak ileri sürülmüştür.

Anadolucular, vatanın ve ulusun oluşumunda ulusal coğrafyanın önemine inanmaktadırlar. Ulusu yaratan ruhun işlevsel bir niteliğe bürünebilmesi, öncelikle yerleşik bir düzene geçişle birlikte, ulusal bir coğrafya ve bu coğrafya üzerinde yaşayan kader birliğine bağlıydı.⁷¹

19. yüzyıl Osmanlısında vatan tüm egemenlik altındaki toprakları kapsamaktaydı. Osmanlıcılık, batı tipi bir ulusçuluk üzerine inşa edilmeye çalışılmıştı. Osmanlıcılık da Anadoluçuluk gibi vatan temeli üzerinde inşa edilmiş olmakla beraber Osmanlıcılık milli olmaktan uzak, Osmanlı üst kimliği altında tezahür etmiştir. Osmanlı Devleti, mücadelesini İslam ve Osmanlı tebaası uğrunda yaparken Türkiye Cumhuriyeti vatan ve millet odaklı bir mücadelenin içinde bulunmuştur.

⁷¹ Mithat Atabay, "Anadoluculuk", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik*, C. IV, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.527.

Anadoluculuk; Türkçü, İslamcı ve Osmanlıcı düşüncelerin eleştirilmesi ve bu düşüncelerin bir anti sentezinin oluşturulması çerçevesinde gelişmiştir. Antitez olmamasının sebebini; Türk milliyetçiliği esası üzerine kurulması, İslam'ı hiçbir şekilde reddetmemesi ve Osmanlılık da olduğu gibi belirli bir toprak parçasındaki topluluğu kendine amaç edinmesi olarak sayabiliriz. Anadoluçuluk, bu üç akıma göre daha realist bir çizgide bulunmaktadır. Anadoluçu düşün adamları da, düşüncelerini bu üç akımın eleştirisi üzerine kurmuşlardır.

Osmanlıcılarda Turancılığa, Batıcılarda ise İslamcılığa karşı gösterilen tepki, daima iki soyut görüşün birbiriyle mücadelesi şeklinde süregelmiştir. *“Halbuki memleketçiliğin bu üç cereyana karşı aldığı tepki tavrı gerçek vatan fikrinin hayali bir vatan fikrine, konkre bir görüşün abstre (soyut) bir görüşe karşı tepkisi olduğu için ötekilerden çok farklı idi. Bu görüşün millet anlayışı her şeyden önce tarihte sınırları çizilmiş belirli bir vatan anlayışına dayanıyordu.”* Din birliği veya ümmet anlayışı bir vatan kavramını karşılamadığı gibi, bir millet de teşkil etmiyordu. Bir dil ailesinden oluşan ırkın yaşadığı sınırsız topraklar dahi vatan oluşturmadığından bir ırka da millet denilemezdi. Osmanlı Devleti, daim olduğu sürece imparatorluğa, milli bir vatan ve ona bağlı vatanlar denilebilirdi. Bu, bir tek vatan ve millet meydana getirmekten uzak bir durumdu.⁷²

Dönemin diğer fikir akımlarına karşı çıkmakla beraber, Anadoluçuluğun ortaya çıkmasına esas neden Turancılıktı. Bu iki fikir arasındaki çatışmanın nedeni, Türk milletinin coğrafi sınırlarının tespit edilmesindeki karşıtlıktı. Anadoluçuluk,

⁷² Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, C. II, İstanbul, Ahmed Said Matbaası, 1966, s.800.

Turancılığın ütopyik düşüncelerine karşın, realist ve pragmatik bir yaklaşım izleyerek sınırları belli bir toprak parçasına dayanmaktadır. Burada, büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük şeklinde gelişen bir daralmaya gidildiği görülmektedir.

İttihat ve Terakki partisinin elinde siyasi bir şekil alan Turancılık, Anadoluocular tarafından daima sert bir biçimde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, Anadoluçuluk akımının tohumlarının atılmasına vesile olmuştur. Anadoluçuluk, Gökalp'in düşüncelerinin eleştirilmesi ve bu düşüncelerin bir anti sentezinin oluşturulması çerçevesinde gelişmiştir.⁷³ Anadoluçuluğu besleyen kaynağın Turancılık olması, bu düşünceye karşı olumsuz tavrın değişmeden devam etmesini sağlamıştır.

Anadoluçuluğu, diğer fikir akımlarından ayıran bir fark da millet kavramına yüklediği anlamdır. Anadoluçuluk; kendini ne İslam ümmetine ne Osmanlı tebaasına ne de salt Türk ırkına dayandırmaktadır. Anadoluçuluğun dayandığı millet, sınırları belli bir toprak parçası üstünde aynı geçmişi paylaşan insanların oluşturduğu topluluktan ibarettir.

Anadoluçuluğun ilk tohumları atılırken pragmatist bir yaklaşım söz konusu olduğu halde, fikrin olgunlaşma devrinde birçok kola ayrıldığını görmekteyiz. Milli Mücadele devrinde birbirinden bağımsız olarak Anadolu imgesi etrafında toplanan insanlar, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla bu düşünceyi yüzeysellikten kurtarıp kendi dimağlarında şekillendirmeye başlamışlardır.

⁷³ Atabay, a.g.m., s.515.

Anadoluculuk, ilk olarak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde belirli kişilerce belirli mecmualarda savunulmuştur. Hiçbir zaman güçlü bir siyasi kimlik haline dönüşememiş olmasına rağmen günümüzde bile popülaritesinden bir şey kaybetmiş değildir.

“Anadoluculuk, milliyetçiliğin dini ikame etmeye başladığı tarihsel bir ortamda, hayali vatan kavramından gerçek vatana (Anadolu) dönüşümün anahtarı olarak tarihsel bilincin oluşumuna dönük kültürel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Millî Mücadele'nin sonuçlarının henüz kestirilemediği ve gelecek kaygısının önplana çıktığı bir ortamda, yavaş yavaş siyasal ve ideolojik bir içerik kazanması kaçınılmaz olmuştur. 'Anadolu Anadolulularındır' diye formüle edilebilecek olan bu ideolojinin kaynağını Misak-ı Millî'de aramak gerekmektedir. Misak-ı Millî'nin dayandığı milliyetçilik ve halkçılık kavramları Anadoluculuğun da dayandığı temel kavramlardır. Halkçılık, Anadolucularda romantik bir köycülükle [de] örtüşmüştür.”⁷⁴

Cumhuriyet öncesi dönemde Anadolu imgesi, yönetime karşı muhalif bir duruş olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'daki yönetime karşı olan bu tavır, dönemin dergilerinin isimlerinde ve bunlardaki yazıların içeriğinde kolaylıkla tespit edilebilir. Muhalefetin tepkisi Anadolu'nun sesinden yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu dergi ve gazetelerde, Anadolu halkının yönetim tarafından ezilmesinden şikâyet edilmekteydi.

⁷⁴ Atabay, a.g.m., s.532.

Ahmed Refik, “*Anadolu Tarihi*” adlı makalesinde, Dördüncü Murad zamanındaki yönetimin zaaf içinde olduğunu ve Anadolu halkının bu yönetim altında ezildiğini yazmaktadır.⁷⁵ Bu durum, İstanbul idaresine yani Saltanata karşı muhalif bir duruşu temsil etmekteydi. Son dönem Osmanlı mecmualarında sıkça görülen bu tavır, Anadoluçuluk çizgisindeki süreli yayınlarda da kendine yer bulmuştur.

Anadolu'nun terkedilmişliğinin, ezilmişliğinin temel nedenlerinden biri de müstemlekeler olarak görülmektedir. Bu yüzden müstemlekeler dışındaki öz toprak parçasından bahsedilerek sine-i millete dönüş ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Anadoluçuluk, faaliyet alanını sınırlandırmakla birlikte hayali Turancılık ve müstemleke asalaklığından kurtulmak için en geçerli yol gibi gözükmektedir.

Anadoluçuluk, Anadolu'yu Türk kültür ve medeniyetinin esas kaynağı olarak kabul etmektedir.⁷⁶ Anadoluçu düşüncenin doğuşu, birbirinden bağımsız kişilerin farklı zeminlerde Anadolu'ya atıfta bulunarak oluşturdukları eserlerinde ortaya çıkmıştır.

1911 yılında Vazife Dergisi'nde, Nüzhet Sabit tarafından Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık görüşlerine karşı aydın olmayan bir tepki gösterilmeye başlanmıştı. Sabit; milliyetçiliğin tanımlanmamış bir coğrafya üzerinde hayal olmaktan çıkarak gerçek bir niteliğe bürünemeyeceğini ve irredantizmin, milliyetçiliğe saldırgan bir özellik katarak insanlık ülküsünün gerçekleşmesi yolundaki temel misyonundan

⁷⁵ Ahmed Refik, “Anadolu Tarihi”, “Mehmed Rabi' Zamanında Anadolu”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 1, Nisan 1340, s.33.

⁷⁶ “Anadolu Mecmuası”, **İslam Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 1991, s.144.

uzaklaştıracağını ileri sürmüştür. Sabit, Namık Kemal'den farklı olarak Anadolu'yu kozmopolit değil Türk olarak görmekte ve Türk milliyetçiliğini bu temel üzerinde yükseltmekteydi.⁷⁷ Sabit'in milliyetçiliği saldırgan değil, Anadolu toprağını kurtarmaya yönelik bir vatancılık içeriyordu. Bu vatancılığı, yurtseverlik olarak da nitelendirebiliriz. Sabit ile, Osmanlıcılığa karşı muhalif bir duruş ve Anadolu-Türk eksenli bir milliyetçilik anlayışı söz konusu olmaya başlamıştır.

Anadolucu harekete dair ilk izlenimlere İslamcı nitelikli Sırat-ı Müstakim dergisinden ayrılarak 1913'te İslam Mecmuası'nda yayın hayatına başlayan Musa Kâzım, Mehmet Şemseddin (Günaltay) ve Halim Sabit'in yazılarında rastlamak mümkündür. Bu dergi, Türkçü olan Türk Yurdu ve İslamcı olan Sırat-ı Müstakim dergisi arasında İslamcı-Türkçü orta bir yol izlemiştir.⁷⁸

1912'de kurulan Türk Ocağı'nın ilk başkanı olan Ahmet Ferit'in 1914'te Nevsal-i Milli'de yayımlanan "*Türk Ocakları*" adlı yazısında siyasal Turancılığı mahkûm etmekle birlikte hükümetin izlemesi gereken siyaset konusunda "*Edirne, Rize, Rodos, Süleymaniye. Bu kal'a-i erbaa dahilindedir ki milliyetten iktisab-ı tevkife çalışacaktır.*" demektedir.

Necip Türkçü, 1915'te Turancılık fikrine karşı bir tepki olarak uzaktaki vatanın, "*mekânî*" açıdan "*milli ve hakiki*" bir vatan olarak kabul edilemeyeceğini belirterek, Anadolu ve Rumeli Türklüğüne vurgu yapmaktaydı.⁷⁹

⁷⁷ Atabay, a.g.m., s.516.

⁷⁸ Atabay, a.g.m., s.515.

⁷⁹ Ömer Faruk Huyugüzel, **Necip Türkçü**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, s.74-75.

Türk Ocağı'nın 1918'deki kongresinde, savaş sonrası değişen dengeler nedeniyle izlenen politikada değişiklikler yapılması ihtiyacı duyulmuştu. İçinde bulunulan şartlar sebebiyle hedef küçültmek, dolayısıyla Turancı bir çizgiden Türkiyecî bir çizgiye geçilmek zorunluluğu karşısında kalınmıştı. Türk Ocağı'nın 1912 nizamnamesinin 2. maddesi, "*Ocağın maksadı, Türklerin harsî birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir*" biçiminde düzenlenmiştir. Uzun tartışmalar sonrasında önce kabul gören "*Türkiyecîlik*" görüşü, Türkçülerin sert tepkileri karşısında geri çekilmiştir.

Halide Edip Adıvar, Vatan Gazetesi'ndeki "*Evimize Bakalım*" adlı yazısında önceliğin Anadolu'ya verilmesi konusunda ısrar etse de Mehmed Fuat Köprülü tarafından aynı gazetede eleştirilince kendisinin de Turancı olduğunu söyleyecek ve "*Türkiyecîlik*" yoktur diyecektir.⁸⁰ Adıvar, kendisinin tam anlaşılmadığını belirten yazılarında dış Türkleri yok saymadığını ama önceliğin, merkez yeni Türkiye olması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu gelişmelerin ardından Adıvar, Halka Doğru hareketiyle Anadolu'ya uygarlık götürmek amacıyla kurulan Köycüler Cemiyeti'nin başkanı olmuştur.⁸¹ Türk Ocağı içindeki bu faaliyet alanı konusundaki ayrılık, ileride Anadolucu yaklaşımın farklı zeminlerde farklı söylemler altında belirmesiyle, düşünce ve siyaset dünyasında yeni birtakım oluşumların gelişmesine sebebiyet verecekti.

Haydar Necip, Türk Ocağı'nın "*...Türklerin harsî birliği ve medeni kemâline*" çalışmak yolundaki yasasını eleştirerek gençlere kötü örnek olduğunu, asıl bütün

⁸⁰ Füsün Üstel, "Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 109, 1993, s.51-52.

⁸¹ Füsün Üstel, "Köycüler Cemiyeti", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 72, 1989, s.12-16.

dikkatlerin Anadolu -vatan- hürriyeti için mücadeleye çevrilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Haydar Necip, diğer Anadolucularda olduğu gibi Turancılığı ütopyik bir düşünce olarak değerlendirmektedir. Haydar Necip; Türk Ocağı'nın, ayaklarını yere basmasını ve artık Anadolu Ocağı olmasının vaktinin geldiğini belirtmektedir. “*Hars Milliyetçiliği*” konusunda, “*Türkler bugün dağınıktır; yeryüzünün birbirine uzak ve yakın muhtelif köşelerinde perişandır, ekserisi medeniyetten mahrûm, harsdan haberdâr olmayan bu dağınık bu perişan cemiyetin ismi geçerken medeni kemâlden harsi vahdetten bahsetmek istihza değilse saflıktır.*”⁸² demektedir.

Anadoluculuk görüşünü kültürel bir temele dayandırmak isteyen Hilmi Ziya Ülken, Anadolucu ilk oluşumu ve kendisinin bu akıma giriş serüvenini şöyle anlatmaktadır:

“II. Meşrutiyetin Osmanlılık, İslamcılık, Turancılık şeklinde üç yaygın ideolojisine tepki halinde Mütarekede doğan hareketlerden biri memleketçilik idi. Bu hareketin ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917 de atılmış bulunuyordu. Ondan iki yıl sonra Mülkiye sıralarında (1919) Anadolu’yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir heyecan doğdu. Bu fikri Henri Lichtenberger’nin Richard Wagner, Poète et penseur adlı eserine dayanarak ileri sürmeye başladım.”

⁸² Haydar Necip, “Türk Ocağı”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 7, Teşrin-i Evvel 1340, s.261.

Ülken, Reşat Kayı ile birlikte el yazması olarak “*Anadolu*” isimli 12 sayılı bir dergi çıkarmış ve buna ilave olarak “*Anadolu’nun Bugünkü Vazifeleri*” adlı bir kitap yazmıştır. Bu kitap, bastırılmamış, sadece Mülkiye öğrencileri tarafından okunmuştur. Ayrıca, Halûk Nihat’a Anadolu halk masallarından hikâyeler yazdırmıştır.

Ülken; bu harekete, İslam tarihi üzerinde çalışırken Anadolu tarihine yönelen Mükrimin Halil Yinanç’ın önderlik ettiğini ileri sürmektedir. Yinanç ile kültürel bir hareket olmaktan çıkan bu görüş yarı siyasi bir şekil alarak belirli çevrelerde bir ideoloji haline dönüşmüştür. Ülken’e göre; bu hareketin daha doğuş aşamasında, dayandırılacağı temel hususunda, fikir ayrılığı gündeme gelmiştir. “*Bunlardan birincisi Anadolu’yu doğacak kültürün kaynağı ve hedefi olarak gören kültürcü Anadoluculuktur. İkincisi ona siyasi ve fiili bir şekil vermek isteyen ideolojik Anadoluculuktur. Bu ikincisi Monroe’nin ‘Amerika Amerikalıdır’ düsturunu örnek alıyordu.*”⁸³

Kültürcüler, hümanist bir çizgide ilerlerken ideolojiciler, milliyetçi bir zemin üzerinde fikirlerini inşa etme yoluna gitmişlerdir. Bu iki yaklaşım, Anadoluculuğun iki farklı çizgide gelişeceğinin habercisi olmuştur. Ülken, tarih şuurunu yerleştirmek için efsaneler ve kültüre yönelirken, Yinanç; Anadoluculuğa siyasi bir şekil vermiştir. Gerek yaptığı tarih çalışmalarının içeriğinde, gerek çeşitli dergilerdeki yazılarında Anadoluculuğu ilim çevreleri ile buluşturmuştur.

⁸³ Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, C. II, s.796.

Frank Tachau, Kemalist rejimin ilk döneminde Türk milliyetinin tanımının yeterince açık ve kesin bir biçimde ortaya konulmadığını belirtmektedir. “*Osmanlı*” ve “*İslam*” sözcüklerinin, yerini “*Türk*” sözcüğüne bıraktığını ve bunun sonucunda da iki sorunla karşılaşıldığının altını çizmektedir. Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında yaşayan Türk unsurları da içine alan bir tanımlama yapmak, ya da Misak-ı Milli sınırları dâhilinde yaşayan azınlıklar sorununu dikkate almak olarak karşımıza çıkmaktadır. Tachau, yeni rejimin bir yandan çoğunlukta bulunan Türk unsurunun milliyetçi duygularına hitap ederek, Orta Asya Türkleriyle olan kültürel yakınlığın vurgulanmasını diğer yandan da yeni siyasal aygıtta yer alan azınlıkların sisteme yabancılaştırılmamasının gerektiğini belirtmektedir. İşte bu sorunu çözmek için Anadoluçuluk görüşünü savunan Anadolu Mecmuası, ulus olabilmenin ön koşulunun ortak bir vatan ve kültüre sahip olmakla sağlanabileceğini, bu iki ölçütten birinin yokluğu halinde ulustan söz edilemeyeceğini savunmuş ve “*Türk*” sözcüğünün bir ulusu değil, ırkı tanımladığını ileri sürmüştür.⁸⁴

İlk dönem Anadoluçulara göre, bir halkın millet olabilmesi için ortak kültür ve ortak vatan koşulları gereklidir, ikisinden birinin eksikliğinde milletten söz edilemez.⁸⁵ Tachau; Türkiye Cumhuriyetinin, Anadolu’da kurulmuş olan devletlerin sonuncusu olması hasebiyle, “*Anadolu Cumhuriyeti*” olarak adlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde, Anadolu’da yaşayanları Türk milleti olarak adlandırmanın da Türk ırkı içindeki diğer milletlerin milliyetini tanımamak anlamına geleceğinden, Anadoluçular adlandırmasının daha doğru olacağını

⁸⁴ Frank Tachau, “The Search For National Identity Among The Turks”, ***Die Welt Des Islams***, C. VIII, Sayı: 3, 1963, s.166.

⁸⁵ Tachau, a.g.m., s.167.

belirtmektedir.⁸⁶ Bu bakış açısı, Anadolu Mecmuası çevresinde bulunanların Balkanlar'dan gelen göçlere ve nüfus mübadelelerine olumsuz bir tavır takınmalarına neden olmuştur.⁸⁷

Anadoluculuğun savunulduğu, tartışıldığı asıl mekânlar, mecmualar olmuştur. Bu mecmuaların, Anadolu düşünce gelişimindeki önemi yadsınamaz. Anadolucuların seri makalelerinin okuyucuyla buluşması, Anadoluculuğun düşünce hayatındaki yerini almasını kolaylaştırmıştır.

Anadolucu düşünce, Dergâh ve Anadolu Mecmuaları'nda iddialı bir biçimde savunulmuştur. Bu dergiler, yayımlandıkları dönem itibariyle içinde bulunulan siyasi konjonktürün izlerini taşımaktadırlar. İmparatorluk dağılmış sine-i millete dönülmüş, elde kalan topraklar ve millet birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır.

Milli mücadelenin en ateşli dönemlerinde basın hayatına giren Dergâh dergisi, Anadolu milliyetçiliği ile cihat anlayışını birleştirerek Milli mücadeleye bir ruh kazandırma çabası içinde olmuştur. Türk kavramı ile Anadolu İslam'ı ilişki içine girerek yoğun bir mistisizm çerçevesinde işlenmiştir.⁸⁸

Dergâh Dergisi, (5 Nisan 1921–5 Ocak 1923) çıkarıldığı dönem itibariyle Milli Mücadeleden oldukça etkilenmiştir. İçinde bulunulan ruh hali göz önüne alınırsa, Anadolu halkının bu isyanı, milli duyguları ayaklandıracak ve güçlü bir ruh

⁸⁶ Tachau, a.g.m., s.168

⁸⁷ Seçil Deren, "Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. IV, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.533.

⁸⁸ Süleyman Seyfi Ögün, **Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.26.

oluşturacak zemini sağlamaktaydı. Bu bağlamda, milli bir tarih anlayışına çok ihtiyaç duyulmaktaydı. Dergâhçılara göre, milli tarihi oluşturacak olan ruh işte bu Kuvayi Milliye ruhuydu ve kaynağını 1071 yılından beri yaşanan bu topraklardan almaktaydı.

Dergâh'ın başyazarı Yahya Kemal Beyatlı, Mustafa Kemal ve onun başlattığı hareketten çok etkilenmiştir. Mücadeleye yazınsal anlamda, vatan ve millet kavramları üzerine farklı söylemiyle desteğini esirgememiştir. Dergi, kadrosunda; Ahmet Haşim, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ziya Gökalp, Mehmed Halid (Bayrı), Ahmet Kutsi (Tecer) Halide Edip (Adivar), Falih Rıfkı (Atay), Mustafa Şekip (Tunç) gibi devrin önemli şahsiyetlerinin de bulunduğu sekseni aşkın aydını barındırmaktaydı.⁸⁹

Dergâh, Milli Mücadele ve Kuruluş dönemlerinde, Anadolu hareketinin yaratım sürecini, kendi düşüncesini doğrultusunda şekillendirmeye çalışmıştır. Dergâhçıların istediği “*milli devlet*” kurulmasına rağmen gerçekleştirilememiştir. Muhafazakâr bir çizgide devam eden Dergâh çevresi, Cumhuriyet döneminde geri planda kalarak kültürel bir politika izlemiştir. Bu süreçte, kültürcü konumlarını güçlendirerek zamanla ve fırsatını buldukça baskın ideolojiye eklemlenerek, modernleşmenin muhafazakâr bir şekil almasını sağlamışlardır. “*Bu bağlamda Dergah, Cumhuriyet idaresinin kuruluş ve gelişme aşamalarında etkileri görülecek olan Türk*

⁸⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları, 2001, s.376.

muhafazakârlığı/gelenekçiliği ile bu kapsamda da ele alabileceğimiz Anadoluçuluk hareketinin temel uğraklarından biri olmuştur.”⁹⁰

Anadolucu tarih görüşünün ilk belirtilerinin ortaya çıktığı Dergâh, vatan ile üzerinde yaşayan millet arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır. Bu mecmua, tarih ve kültür kavramlarının doğrudan Anadolu ile kıyaslanması ve bir yerde örtüştürülmesine yol açan yeni bir milliyetçilik anlayışını ortaya çıkarmıştır.⁹¹

Dergâh dergisinin mirası, Nurettin Topçu ismi altında buluşulan Hareket dergisinde 1981 yılına kadar devam etmiştir. Hareket dergisi, üçüncü dünyacı, muhalif bir oluşum olarak günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir.

Anadoluculuğu ciddi anlamda ilk ele alan ve ona isim veren yayın Anadolu Mecmuası olmuştur. 1924-1925 yılları arasında İstanbul’da 12 sayı olarak çıkan dergi, Anadolu fikrinin ilk resmi temsilcisi sayılabilir. Anadoluçuluk ilmi ve mesleği meydana getirmek amacıyla Anadolu’nun sosyal ve kültürel açıdan tanıtımını üstlenen dergi aynı zamanda Anadoluçuluk fikrinin dayandığı temelleri göz önüne sermeyi hedeflemiştir. Dergide; Hilmi Ziya (Ülken), Mehmed Halid (Bayrı), Mükrimin Halil (Yinanç), Haydar Necip, Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), Ahmed Hamdi (Tanpınar), Faruk Nafiz (Çamlıbel), Necip Fazıl (Kısakürek) gibi isimler yer almaktaydı.

⁹⁰ Metin Çınar, “Dergâh Dergisi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.91.

⁹¹ Alver, a.g.t., s.9.

Anadolu Mecmuası'nı yayımlayan Anadolu Komandit Neşriyat Şirketi, Anadolu'nun coğrafyasına, tarihine, edebiyatına, iktisadına dair kitaplar yayımlayan ticari olmaktan uzak, hissi hareket eden bir politika izlemiştir. Anadolu Mecmuası'nda Türk istilasından sonraki vatan oluşturma sürecinde her ne yapıldıysa bunları ortaya çıkarmak gaye edinilmiştir. Anadolu Mecmuası, Anadoluçuluğu sistematik bir temele oturtmaya çalışmıştır.

“Anadolu Mecmuası'nın neşrinden maksat, bir Anadolu ilmi ve bir Anadoluçuluk mesleği vücuda getirmektir. İtiraf edelim ki, doğup büyüdüğümüz yurdu lâıyıkıyla tanımıyoruz. Bu yurdun mazisine, tarihine vâkıf olmadığımız gibi, şimdiki vaziyetinden, binaenaleyh istikbalinden de bihaberiz, ama bu, vatan çocukları için elim bir günahdır ve hiçbirimiz bu günahın ağırlığını henüz omuzlarımızdan atmış değiliz...”

Anadolu Mecmuası bütün anasır ve teferruatıyla işte bu medeniyeti ve onu ibdâ edenleri evvela kendimize; sonra bir ilim halinde herkese göstermek niyetindedir... Anadolu Mecmuası, bu ideal için çalışanları bu mesleğin çocuğu bilerek; bu meslek için bulduğu tabiri onlara izâfe ediyor: Anadoluçuluk; işte bundan ibaret ve yalnız buna şamildir.”⁹²

Anadolu Mecmuası'nda, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederken İslamiyet'i kabul edip bu topraklarda büyük bir medeniyet kurdukları üzerinde durulur. Dergi, Cumhuriyetten sonra yeni Türkiye'ye şekil verecek düşüncenin

⁹² Mehmed Halid, “Hasbihal”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 12, Mart 1341, s.393-395.

kültüre dayanan bir Anadoluçuktan geçtiğini savunmaktadır. Başlangıçtaki bu kültür Anadoluçuluğu zamanla siyasi bir şekil alınca grup dağılmaya başlamış ve derginin yayımı son bulmuştur.⁹³

Anadolular, milliyetçilik ve millet konularını kendilerine çıkış noktası yapmışlardır. Bu iki kavramın mutlak karşılıklarını bulmayı kendilerine amaç edinerek, milleti belirlemeye çalışmışlardır. Mehmed Halid, yeni kurulan Türk Devletini, Anadoluçuluğun çalışma sahası haline getirmektedir. Bu genç devletin, milliyetçi bir çizgide ilerlemesi beklenmektedir.

“...Kurulmuş olan millî cumhuriyetten sonra, millî medeniyet yapmak, işte Anadolu milletinin mesâî sahası Anadolu milletine göre milliyetperverliğin mânâsı bu sahada muvaffak olmak, bu sahada mümkün mertebe süratle yürümek, hedefe vasil olmaktır.”⁹⁴

Mehmed Halid, Turancılığa karşı *“Türk bir ulusun adı değildir. İçinden birçok millet çıkmış bir ırkın adıdır: Anadolular, Azeriler, Kuzey Türkleri, Türkistanlılar vb. Bunların hepsi tartışmasız Türk’tür; ama bir ulus oluşturmamaktadırlar. Eğer kültürleri ve vatanları aynı olsaydı bu gerçekleşirdi. Ama vatanları farklıdır ve kültürleri bile aynı değildir.”⁹⁵ “Harsça müşterek olan fakat vatanları müşterek olmayan ferdler, millet değildir.”⁹⁶* demektedir. Mehmed Halid, ırk ile milletin farklı

⁹³ “Anadolu Mecmuası”, **İslam Ansiklopedisi**, s.144-145.

⁹⁴ Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 9, Kanun-i Evvel 1340, s.313.

⁹⁵ Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, s.315.

⁹⁶ Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, s.313.

kavramlar olduğunu dile getirmekle birlikte aynı ırka mensup insanların, farklı coğrafyalarda farklı milletleri ortaya çıkardığına inanmaktadır.

Vatan müşterek olursa, muhitin eseri olan terbiye ve duyguda birlik sağlanabilmekte ve milleti oluşturan unsurların kaynaşma noktası olabilmekteydi. Mehmed Halid, Gökalp'in millet tanımındaki eksikliğin vatan mefhumu olduğu üzerinde durarak Turancılığa eleştiri getirmektedir.⁹⁷

Hangi millete mensup olduğumuz sorusuna “*Türk milletindeniz*” cevabını kabul etmeyen Mehmed Halid, “*Biz Türk milletinden değiliz Türk soyunuz.*” cevabını vermektedir. Soyun, millet olmaya yetmediğini dile getiren yazar, “*Biz Anadoluluyuz, vatanımız Anadolu, Milletimiz Anadolu milletidir.*” demektedir. Mehmed Halid, insanımızın kafasında “*Turancılık*” ve “*Türkiyecilik*” olarak adlandırılan iki çeşit milliyetçiliğin bulunduğunu söylemektedir. Turancılar, Türk soyuna mensup olanları tek çatı altında birleştirmeye çalışırken Türkiyeciler, Turancılığa karşı, önceliğin kendi sınırlarına verilmesi gerektiğini düşünerek Anadolu topraklarında milli bir devlet kurulmasını arzu etmektedirler. Müstemlekecilik dışında bir vatan isteyen Mehmed Halid, “*memleketçilik*” veya “*Türkiyecilik*” isimlerine müstemlekeleri de içine alabileceğinden karşı çıkmaktadır. Bu nedenle, Mehmed Halid, ilk olarak “*Anadoluculuk*” ismini ortaya atmış ve bu isimde “*müthiş güzellik ve emsalsiz bir cazibe vardır.*” demiştir.⁹⁸

⁹⁷ Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, s.313.

⁹⁸ Mehmed Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, s.316.

Mehmed Halid, vatanın adının “*Anadolu Cumhuriyeti*” olması gerektiğini, “*Türkiye Cumhuriyeti*” isminin onu mahiyetinden uzaklaştıracağını belirtmektedir. Osmanlı Devletinin, geçmişteki antlaşmalarda “*Türkiye*” ismini ünvan olarak kullanmasının ardından, yeni kurulan devletin bu ismi kullanması, saltanatın devam ettiği ihtimalini beraberinde getireceğinden yeni kurulan devletin imajını sarsılabilirdi. Mehmed Halid, ayrıca “*Türkiye*” ve “*Türkiyâ*” isimlerinin Latince ve Arapça kökenli uydurma kelimeler olduğunu ileri sürerek, Anadolu Cumhuriyeti ismini değiştirmek suretiyle tarihimizin tahrif edilebileceği iddiasında bulunmuştur.⁹⁹

Ziyaeddin Fahri, Anadolu üzerinde yaşayan Türklerin geçmişte kavmi Türklükten ayrılarak kendi varlığını oluşturduğunu öne sürmektedir. Turancuların soyut milliyetçilik yaparak tarihi süreç içerisindeki değişimi görmemelerini eleştirmiştir. Ziyaeddin Fahri, “*Milliyet Meselesi*” adlı yazısında Hamdullah Suphi ile Ziya Gökalp’in milliyetçiliklerini sorgulayarak, edebi bir içeriği olan kızıl elmacılığın hayalden ibaret olduğunu belirtir. Zaten var olan millete dışarıdan Türklüğün aşılmasının gerekmediğini vurgulamaktaydı. Türk Ocağının son kongresinde Kızıl Elma’dan Anadolu’ya geçişin öncüsü olan Suphi’nin birikimini yeterli görmemektedir. Gökalp’in “*Milliyetçiliğin Esasları*” adlı eserinde, Türk kültürü ile aslında Anadolu Türk’ünden bahsettiğini dile getirmektedir. Ziyaeddin Fahri, milli tarih alanında memleketin öz ve sömürge bölümlerini birbirinden ayırmak gerektiğini, Anadolu’yu bırakıp Ural ve Tibetlere, yönelmenin Anadolu yurdunu bırakıp suni Türk ocağına bakmak olacağını dile getirmekteydi.¹⁰⁰

⁹⁹ Mehmed Halid, “Asıl Hakikat”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 8, Teşrin-i Sani 1340, s.281-284.

¹⁰⁰ Ziyaeddin Fahri, “Milliyet Meselesi”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 5, Ağustos 1340, s.179-181.

Necib Asım, tarihte Türklerin milli bayramı olabilecek özel bir günü tespit etmektedir. Necib Asım; Turancı akımın, Ergenekon'dan çıkışı bu özel gün için seçtiğini belirterek, Ergenekon'dan çıkışın Türklerle hiçbir ırki akrabalığı bulunmayan Moğollara ait olduğunu iddia eder ve bu yöndeki söylemleri kabul etmez. Necib Asım, Anadolu Türklerinin bayram gününün yine Anadolu'da yaşanan bir olay olması gerektiğini düşünmektedir. Milli bayram olabilecek beş gün belirlemektedir. Bu beş önemli gün de Selçuklu tarihi zamanında yaşanan harplerden oluşmaktadır. Bu olaylar o derece mühimdir ki, ne İstanbul'un fethi ne Mohaç Zaferi ne de Çaldıran Zaferi bu şerefli günlerle boy ölçüşebilecek kadar şerefli dir. Yazar, son mücadele-i milliyemizi bu işin haricinde tutmaktadır. Asıl milli bayramımızın, Anadolu'nun fethi olan Malazgirt Savaşı olduğunu belirten Necib Asım, Anadolu Türklerinin milli varlıklarını idrak ettikleri bu günün bir kutsiyeti olduğuna inanmaktadır.¹⁰¹ Necib Asım, Malazgirt zaferiyle milliyetçilik şuuruna erişildiğini iddia etmektedir. Mustafa Şekip Tunç da, 1071 tarihini bir dönüm noktası olarak görmekte ve bu tarihe çok önem vermektedir.¹⁰²

Yinanç, Anadoluocuların tarih algılarına biçim veren ilk isimdir. Yinanç'ın tarih anlayışını anlatan, "*Milli Tarihimizin İsmi*" ve "*Milli Tarihimizin Mevzuu*" adlı makaleleri Anadoluçuluğun tarih görüşüne yansıtan manifesto niteliğinde yazılardır.

Ziyaeddin Fahri, Anadolu Mecmuası'nda pragmatizme ve Anadolu folkloruna ait yazılar yazmıştır. Mehmed Halid, ileride daha ciddi bir şekilde ele alacağı halk

¹⁰¹ Necib Asım, "Milli Bayramımızın İsmi", **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 5, Ağustos 1340, Sayı: 5, s.161-164.

¹⁰² Mustafa Şekip Tunç, **Fikir Sohbetleri**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1949, s.98.

şiiirlerine dair ilk yazılarını yayımlamıştır.¹⁰³ Yinanç, tarihe ait yazılarıyla Anadolu Türk Tarihine yeni bir şekil vermeye çalışmıştır. Ülken, örf ve destanlar üzerine yayımladığı seri makalelerle dergide yer almıştır.

Anadolu Mecmuası'ndan sonra bu yazarlar, Hüseyin Avni Ulaş önderliğinde “*Anadolucular Cemiyeti*”ni kurmuşlarsa da Takrir-i Sükûn yasası nedeniyle dağılmak zorunda kalmışlardır.¹⁰⁴

1923-1925 yılları arasında Anadoluçuluk hareketinin yayım etkinlikleri kısa sürmüş ve etkinleşmemiştir.¹⁰⁵ Bu ilk dönem Anadoluçuların, birçoğu kendi akademik alanlarına geri dönmüşlerdir. Anadolu metaforu, on beş yıllık bir aradan sonra Remzi Oğuz Arık ve Hıfzı Oğuz Bekata tarafından çıkartılan Çığır ve Millet dergileri etrafında bir araya gelirken, Nurettin Topçu, Hareket dergisinde faaliyette bulunmuştur. Bu dönemin Anadoluçuları Türkçü gruplarla birlikte hareket ederek, resmî ideolojinin belli yönlerine ve CHP iktidarlarının politikalarına muhalif milliyetçi bir platform oluşturmuşlardır.¹⁰⁶

Anadolucu hareket, Kadro Dergisi ile aynı zamanda çıkan Dönüm Dergisi'nde de konkre bir zeminde çalışma imkânı buldu. 1932'de Ankara Ziraat Fakültesi'nden bir grup ilim adamının çıkardığı derginin köycü ve sosyalist bir çizgide olduğu görülmektedir. Ziraatçi-fikir yayını olarak ele alabileceğimiz derginin başyazarlığını Meksika'da köycülük tahsil etmiş olan Raşit Hatiboğlu yapmıştır. Hatiboğlu,

¹⁰³ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, C. II, s.799.

¹⁰⁴ Ercüment Konukman, “Anadoluçuluk”, *Hareket Dergisi*, C. I, Sayı: 1, 1966, s.7.

¹⁰⁵ Tachau, a.g.m., s.169.

¹⁰⁶ Deren, a.g.m., s.536.

yazılarında sosyalizmi milli planda savunmaktaydı.¹⁰⁷ Aynı konuda, yine Meksika’da köycülük eğitim görmüş ve köycülük bürosu başkanlığı yapmış olan Nusret Köymen de bu konuda eserler vermiştir. Köymen, köy tetkikinden ziyade ütöpik bir idari planlama hazırlığı içinde görünmektedir.¹⁰⁸

Harekete yön veren önemli isimlerden biri de Remzi Oğuz Arık’tır. Arık; vatan, millet ve milliyetçilik temaları çerçevesinde bir fikir oluşumuna gitmiştir. Anadoluçuluk, ileride Arık ile birlikte siyaset alanında, köycülük adı altında somut bir biçimde ileri sürülecektir. Heyecanlı tavırları nedeniyle çoğu kişi tarafından yanlış anlaşılmiş, aşırı solcu akıma karşı durduğu için ırkçı, Turancı diye tanınmıştır.¹⁰⁹ Esasen, Arık’ın gençlik dönemlerinde Turancı akıma ilgi duyduğu da bir gerçektir.

Remzi Oğuz Arık; Hıfzı Oğuz Bekata tarafından 1930’larda yayımlanmaya başlanan Çığır, Ş. Raşit Hatiboğlu tarafından yayımlanan Dönüm ve Hüseyin Avni Göktürk’le birlikte 1942’de yayımladıkları Millet dergilerinde romantik bir eğilim taşıyan Anadoluçuluk fikrini geliştirmeye başladı. Anadoluçuluğu 1939’da Hareket dergisinde Nurettin Topçu, İslami ve mistik bir açıdan; Mümtaz Turhan 1950’den sonra pozitif ilimci görüşle 1957’de Ölçü, 1960’dan sonra Yol dergilerinde işlediler. Cahit Okurer ve Mehmet Kaplan da yazılarıyla bu hareketin bünyesinde yerlerini almışlardır. 1966-1975 yıllarının Hareket dergisinde İslamcı içeriğiyle bir Anadoluçuluk savunuldu ve yeni bir nesil ortaya çıktı. Anadoluçular, siyasi bir yol izlemektense kültür, ilim ve sanat yolu ile fikirlerini yaymaya çalışmışlardır.

¹⁰⁷ Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. II, s.801-802.

¹⁰⁸ Abide Doğan, “Anadolu Mecmuası”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIII, Sayı: 388, 1995, s.505.

¹⁰⁹ Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. II, s.809.

Bununla birlikte siyasi alanda parti kuran veya siyasi teşekküllerde yer alan Anadoluocular da bulunmaktadır. Batıcı laik Anadoluocuların yanında, İslamcı bir görüşü temellendiren Nurettin Topçu tamamen farklı bir yapıda görünmektedir. Anadoluocular farklı düşünelere rağmen Türk düşüncesinde bir bütünlük arz etmişlerdir.¹¹⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında Anadoluçuluk, Türkiye'nin yeni bir siyasi şekillenmeye girmesiyle farklı yorumlara kaynaklık etmiştir. İslamcı Anadoluçuluk çizgisinde olan Nurettin Topçu'nun muhafazakâr Anadoluçuluğu, milliyetçi-muhafazakâr eğilimlerle eklenerek günümüze kadar taşınmıştır. Laik Hümanist Anadoluçu akım, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu gibi isimlerin öncülüğünde Hitit ve İyon kültürüne kadar uzanan bir Anadolu kimliği ortaya çıkarma çabası içinde olmuştur.

Yetmişli yıllarda Anadoluçuğu, Türkçülük ile Atatürk milliyetçiliğinin sentezi olan bir düşünce haline getirme girişimi görülmüştür. “*Anadolu Türkleri milliyetçiliği' olarak isimlendirilen bir çalışmada dört ayrı dil grubuna göre ayrılan (Türkçe konuşan Anadolu Türkleri, Ermenice konuşan Anadoluocular, Rumca konuşan Anadoluocular ve Kürtçe konuşan Anadoluocular) Anadolu Türklerinin Türkiye Cumhuriyeti'yle birlikte ulusal bir şahsiyet (Anadolu Türkleri), ulusal bir doktrin (Kemalizm doktrini) ve ulusal bir din (Kemalist İslâmiyet=Laiklik) kazandıkları ileri sürülür.*”¹¹¹

¹¹⁰ Mehmet Kaplan, “Anadoluçuluk”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s.135.

¹¹¹ Atabay, a.g.m., s.532.

II. BÖLÜM

ANADOLUCU TARİH GÖRÜŞLERİ

Anadoluculuk, yüzeysel bir akım olmayıp etkisi günümüze kadar gelen ideolojik bir yanı da bulunan düşünce sistemidir. Bu düşünce, mecburiyetlerin neticesinde var olmuştur. Yıkılmak üzere olan bir imparatorluğu, içinde bulunduğu durumdan kurtarmak isteyen aydınlar, ortaya çeşitli fikirler atmışlardır. Bu fikirler de işe yaramayınca, kaybedileni kurtarmaktansa yeniyi kurmayı tercih edenler, Anadoluçuluk hareketi etrafında toplanmışlardır.

Anadoluculuk düşüncesi, kendine farklı çevrelerden taraftar bulmuştur. Bu birbirinden farklı zihniyetteki insanlar, Anadolu imgesi altında buluşurken, Anadoluçuluğu kendilerine göre yorumlamışlardır. Bu durum, çok yönlü bir açılım sağladığından, zengin bir Anadolu düşünüş dünyası yaratmıştır.

II. Meşrutiyetten beri Türkiye’de bulunan bütün düşünce akımları, Anadoluçuluk prizmasından geçtikten sonra Milliyetçi, İslamcı ve Hümanist olmak üzere üç ışık huzmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durum, Türk düşünce dünyasındaki üç büyük akımın Anadoluçuluk versiyonları olarak da görülebilir.

Milliyetçi Anadoluçular, ırk ve milletin tarihinin karıştırılmasından yakınırken Hümanist Anadoluçular, Batı medeniyetiyle ilişki kurmak için tarihin ağırlık merkezini İlk Çağ Anadolu medeniyetlerine kadar götürmekteydiler. İslamcı Anadoluçular ise, Anadolu tarihini Müslüman Türkler ile başlatmaktaydılar.

Birbirinden farklı bu üç görüş, Anadolu toprakları üzerinde hemfikirdirler. Milliyetçi ve İslamcı Anadoluocular, kendilerine Müslüman Türk milletini esas alarak milletin tarihini, 1071’de Türklerin Anadolu’ya gelmesiyle başlatmaktadırlar. Hümanist Anadoluocular ise, Türk Tarih Tezi’nden de destek alarak kültürcü bir yapılanma içinde Anadolu tarihini bütüncü ve sentezci bir tarzda ele almaktadırlar. Bu üç Anadoluocu görüş dışında, resmi tarih tezini de Anadoluçuluk çerçevesi içine alanlar mevcuttur.

“Milliyetçi ve yenilikçi hareketler yerleştikten sonra, ilginç bir yeni gelişme görüldü-daha önceki eski mahallî uygarlıklarla özdeşliğin öne sürülmesi. Bu hareketin diğer bazı İslâm ülkelerinde benzerleri vardır ve şüphesiz, toprak esasına dayanan dünyevi vatan ve ülke ile onun üzerinde oturan halk arasındaki mistik ve sürekli ilişkiler hakkındaki Avrupalı fikrin ihtilalinin sonucudur. Bu fikir Türkiye’de Anadoluocu denen harekete, ve Sumerler, Truv’alılar ve hepsinden çok Etiler gibi eski kavimlerin Türk asıllı olduklarına dair, babası Atatürk olan teorilere yol açtı.

Bu hareket, Türkleri üzerinde oturdukları ülkeyle kendilerini özdeşleştirmeye teşvik etmek - ve böylece, aynı zamanda, tehlikeli panturanist maceraların cesaretini kırmak – amacıyla, kısmen politik idi. Fakat politik amaçtan esinlenen aşırılıklara ve anlamsızlıklarına rağmen

Atatürk'ün Anadolu cu teorisi, önemli gerçek unsurlarını içine alıyor veya daha doğrusu gün ışığına çıkarıyordu.”¹¹²

Resmi tarih anlayışında geçen; Anadolu, vatan ve millet kavramları Anadolu culuğun anahtar kelimelerini oluştursa da, tarih tezi ve devamı niteliğinde yayımlanan eserler, Anadolu cu düşünüşün merkezinde yer almamaktadırlar. Tezde, Anadolu culuk namına bilinçli bir yaklaşım sergilendiğini söylemek zordur. Lewis ve Behar'ın, ulusal coğrafya çalışmalarını Anadolu culuk hareketi olarak adlandırmaları, ideolojik Anadolu culuk cephesinde tam bir karşılık bulmaz. Bu iki yazarın, Anadolu culuk olarak gördükleri durumu, Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli sınırları içinde ulusalcı bir yapı oluşturmak için yaptığı bir girişim olarak algılamak daha doğru olacaktır.

Devletlerin milletler, milletlerin de geçmişleri üzerine var oldukları gerçeğinden yola çıkılarak, yeni Türk devletinin kendisine bir millet yaratması zorunlu hale gelmişti. İmparatorlukların yıkılmaya yüz tuttuğu, ulus-devlet kavramının oturtulmaya çalışıldığı bir dünya düzeninde, Türkiye'nin de çağdaş bir seviyeye gelmesi için kimliğini ortaya koyması şart olmuştu.

Osmanlının çok uluslu yapısının sonu malum olduğundan, orijinal ve tek bir millet inşa etmek gerekli görülmüştür. Milliyetçiliği, benimseyen yeni rejim Anadolu Türk olgusunu kendine merkez almıştı. Zaten var olan fakat Osmanlı döneminde kimliğini yitirmiş olan bu millet, geçmişini unutmuştu. Türkçülük hareketi ile bir aydınlanma

¹¹² Lewis, a.g.e., s.3.

sağlanmışsa da bu Anadolu'ya yeterince yansımamış, sınırlı bir aydın çevresinde kalmıştı.

Cumhuriyet rejimi, Osmanlı İmparatorluğundan intikal, enternasyonal fikirlere karşı Türkiye Cumhuriyeti adlandırmasıyla, Türkçülerin önerdiği “*Anadolu Cumhuriyeti*” ve İslamcıların önerdiği “*Türkiye İslâm Cumhuriyeti*” adlandırmalarına karşılık verdi. Bu, “*Hanedanlık karşıtı, İslâmî olmayan ve etnik imalar barındıran mülki açıdan sınırlandırılmış bir milliyetçilik*” idi.¹¹³

Bu anlayış, etnik ve dini vatan kavramının yerine “*...mülki (teritoryal) milliyetçiliğin havası, ormanı, denizi, dağı, toprağı ve seküler nitelikli yeni ziyaret mekânlarıyla kutsallık arz eden, uğrunda seve seve can verilen, tek bir çakıl taşının bile kem gözlerden esirgendiği ‘yurtçu’ söylemi*” ile ortaya çıkmakta ve “*Her şey vatan için*”dir demektedir.¹¹⁴

Süleyman Seyfi Öğün; Anadoluocular ve Kemalistlerin arasında, milliyetçiliği coğrafi bir gerçekliğe göre düzenlemenin dışında ortak hiçbir düşüncenin olmadığını belirtmektedir. “*Çünkü Kemalizm, Anadolu’yu vatan olarak benimserken, amacı Batılılaşma yönünde köklü kültürel dönüşümlerle ve kurumsal reformlarla sivil anlamda bir patrié’yi yaratmaktı.*” Anadoluocular, Kurtuluş Savaşı sırasında kullandığı dinsel temaları terk eden Kemalizm’e karşı, doğrudan bu temaları kullanarak tarihsel-kültürel bir süreklilik içinde, milliyetçiliği yorumlayarak, kolektif değerler bağlamında mistik bir vatan anlayışını savundular. 1920’lerin başlarında

¹¹³ Yıldız, a.g.m., s.210-211.

¹¹⁴ Yıldız, a.g.m., s.211.

ortak bir zeminde bir araya gelen Kemalizm ve Milliyetçi Anadoluçuluk, zamanla çatışan iki ayrı akıma dönüşmüştür. Kemalizm, modernist bir radikalizme evrilirken, Milliyetçi Anadoluçuluk, kültür temelli bir gelenekçiliğe ve tutuculuğa evrilmiştir.¹¹⁵

Resmi tarih doktrini, Anadoluçuluk düşüncesini merkez almasa da, tarih anlayışı bakımından benzer tutumlar sergilenmiştir. Türk tarihinin biricikliği ilkesiyle tüm dünya medeniyetlerinin merkezinde bulunma arzusu sağlıklı bir netice vermeyince, sınırları belli bir milliyetçilik ve vatancılık anlayışı doğmuştu. Ama bunu Anadoluçuluk akımı olarak ele almamız mantıksal olarak doğru değildir. Çünkü Atatürk'ün tarih doktrini dönemin siyasi ve sosyal olaylarına göre yön değiştirebilen bir niteliğe sahipti. Mithat Atabay; Anadoluçuluğun, Turancılık kadar Atatürk milliyetçiliğinin de alternatifi olarak değerlendirilebilecek bir ara akım olduğunu öne sürmektedir.¹¹⁶ Atabay, Anadoluçuluğu Laik nitelikli Atatürkçü Anadoluçuluk ve muhafazakâr Anadoluçuluk diye ikiye ayırmaktadır.¹¹⁷

Seçil Deren; Anadoluçuluğun çerçevesini, Misak-ı Milli ile sınırlandırmasının, onu resmi ideoloji haline getirmediğini ileri sürmektedir. Deren; ılımlı İslam taraftarı olarak gördüğü Anadoluçuların, İslam'ı Anadolu kültürünün kurucu öğelerinden birisi olarak kabul etmelerinin, Şeyh Sait isyanı sonrasında devletin bu yaklaşıma sıcak bakmaması sonucunu doğurduğunu öne sürmektedir.

¹¹⁵ Süleyman Seyfi Ögün, "Nurettin Topçu'nun Siyasal Düşüncesinde Milliyetçilik – Popülizm Etkileşimi", Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1991, s.30.

¹¹⁶ Atabay, a.g.m., s.532.

¹¹⁷ Atabay, a.g.m., s.518.

Anadolucuların tarihi 1071 ile başlatmış olmalarında dini simge aramamak gerekir. Din, Anadoluocuların asıl amaçlarından biri değildir. Topçu hariç -ki Topçu ileriki bir zamanda karşımıza çıkmaktadır- ilk dönem Anadoluocuları İslam'a değil, vatan ve millet mefhumlarına vurgu yapmaktaydılar. Çünkü İslamcılık düşüncesinin Anadolu Türklerine verdiği zarar ortadadır. Bazı Anadoluocular, İslam'ın Türkmenleri Anadolu'ya sevk ettiğini ileri sürse de, bu Anadoluçuluğun İslamcı bir hareket olduğunu göstermez. Anadoluçuluk, resmi ideoloji haline gelmemişse de, Anadoluocuların milliyetçiliği ile resmi ideolojinin milliyetçiliği arasındaki benzerlikler her ne sebeple olursa olsun yadsınmaz.

Rıza Türkcan; Anadoluocuları, İslami içerikli milli bir tarih tezinin savunucusu olarak görmekte ve Türkçü tarih yaklaşımından uzaklaştığını söylemektedir. Türkcan da, Deren gibi Anadoluçuluğu İslami bir yapı içerisinde ele almaktadır.¹¹⁸ Bütün Anadoluocular arasında bir görüş birliğinin olmadığı unutulmaktadır. Hâlbuki akım zaman içinde farklılaşmakla birlikte kollara ayrılmaktadır. Milliyetçi ya da muhafazakâr olarak nitelendirilen Anadoluculardan Arık'ın milliyetçilik üzerindeki hassas yapısı ortadadır. Ülken, Türkmenlerin sağduyusunun İslam'dan önce geldiğini belirtmektedir. Sadece Yinanç ve Topçu'nun İslam'ı ön plana çıkardığını görmekteyiz. Hümanist Anadoluocular olarak adlandırdığımız oluşum ise, Anadoluocuların tümünün dini içerikli bir yapı sergilemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

¹¹⁸ Rıza Türkcan, "Anadoluçuluk Akımı", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.80.

Barış Karacasu, “*Mavi Anadolucular*” olarak adlandırdığı hümanist yaklaşımın ortaya koyduğu tarih tasarımının, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki başka tarih yazımlarıyla erken dönem milliyetçilerinin tarih yazımları arasında “*ince bile sayılamayacak bir ayırım*” olduğunu ileri sürmektedir. Karacasu, “*Hatta ortaya attıkları ‘proje’ler göz önüne alınacak olunursa ve vardıkları sonuçlar ile içermeleri bakımlarından ele alınırlarsa aralarında nerdeyse hiçbir ayırımın bulunmadığını söylemek abartı olmayacaktır.*”¹¹⁹ demektedir.

Karacasu, yeni bir millet oluşturmak için müşterek hikâyelerin oluşturulması gerektiğini söyleyerek bunun Mavi Anadolu hareketi çerçevesinde uygulamaya konulduğunu ve bu hareketin, Kemalizm ile tarih tasarımı bazında etkileşimi olduğunu iddia etmektedir.¹²⁰ Böyle bir etkileşimin olduğu doğru fakat unutulmamalı ki, resmi tarih tezi eskiçağ medeniyetleri üzerinde dursa dahi milliyetçi bir anlayıştan yana olmuştur. Atatürk, Türk Tarih Tezi’nde Türkmen göçlerinden çok önceleri Türklerin Anadolu’ya geldiğinden bahsetmekte ve milli bir his uyandırmaktadır. Mavi Anadolucular ise, yerli halkla Türkleri değişik bir etkileşim içine sokarak Anadolulu millet tipini ortaya koymaya çalışmakta ve milli bilinçten yoksun hareket ederek, sentezci bir yapı içinde bulunmaktadır. Bu durum, öyle bir hal almıştır ki, millet reddedilmiştir. Atatürk, ülkenin ismini Türkiye koyarak, Mavicilerin hareketine önceden bir set çekmiştir. Bu bağlamda, Karacasu’nun “*Mavi Kemalizm*” adlandırması pek sağlıklı olmamaktadır.

¹¹⁹ Barış Karacasu, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.472.

¹²⁰ Barış Karacasu, “Mavi Kemalizm-Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Kemalizm**, C. II, 3. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.334.

Ümmühan Bilgin Topçu, Mavi akımını Anadolu hareketinin dışında tutmaktadır. “Bu topraklarda bize ait unsurları değil bizde Antik Yunan’a ait unsurları aramayı tercih etmiş olan bu anlayış teorik olarak Türk kültürüne farklı bir noktadan katkıda bulunuyor olabilir. Bizim hareketi yargılamak gibi bir niyetimiz olamaz; ancak bunun Anadolu yaklaşımıyla bağdaşır yanı yoktur. Anadoluocular yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan yerli unsurların ortaya koyduğu ürünlerle ilgilidir. Bunda bölgesel bir tercih de ortaya koymazlar.”¹²¹

Esasen Topçu, kendi düşüncesinde haklı gibi görünse de, Mavi akımının temsilcilerinin tarih görüşleri incelediğinde sadece antik Yunan’a karşı değil, bu topraklar üzerinde yaşamış tüm topluluklara sahip çıkma isteği görülür. Anadoluçuk, sosyolojik açıdan ele alındığında Mavi Hareketi’ni de bu akıma dâhil etmemiz gerekir.

Anadolu bütünü yaklaşımlarda Turancılığa karşı ortak bir tepki göze çarpmaktadır. Bu durum, tarih alanında da aynı boyuttadır.

Öğün, Turancılıkla Anadoluçuluğu yöntem açısından birbirinden ayırmaktadır. “Turancılara göre milli birlik için ırkın özelliklerinin ortaya çıkarılması kendi başına yeterliydi. Antropolojik-tarihsel anlamda özdeş olması bile paralel süreçlerin aydınlatılması, yani milliyetçi ontoloji, milliyetçi hareketin meşruluğunu sağlayabilirdi. Turancı metod, şuurun sonradan sağlanabileceğini düşünmekteydi. Başka bir ifade ile, Turancılık, metodolojik açıdan subjektif olana bir yönelişi

¹²¹ Ümmühan Bilgin Topçu, “Anadoluçuluk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri”, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s.77.

*içermektedir. Anadoluçuluk ise milliyetçi ontolojiyi ırk, dil bağlarını vatan ekseninde tarihsel bir kader birliği şuuruna bağlı olarak tali görmekte, metodolojik açıdan subjektiften yola çıkmaktadır.”*¹²² Bu metodun, dağılan bir imparatorluğun ardından milliyetçi bir oluşumun ortaya çıkabilmesi için, doğal kabul edilmesi gerekiyordu. Anadoluçuluk, Turancılık gibi büyük ideallerin yıkıma uğradığı, Mütareke yıllarının ve işgallerin doğurduğu acıların bir ürünüdür. *“Bu bağlamda, milliyetçiliğin yeniden biçimlenmesinde, milliyetçi düşüncenin metodığının nesnellikten, öznelliğe, pozitivizmden mistisizme evrilmesini anlamakta zorluk çekilmemesi gerekir.”*¹²³

Anadolucu akım, mütareke yıllarında belirginleşmeye başlar. Bu gelişim evrelerinin başında, Turancı tarihçilik ile bir hesaplaşma yatmaktadır. Anadolu tarihçilik, Turancıların egemen olduğu milli tarih anlayışını radikal bir eleştiriye tabi tutmaktadır. Turancılar, milli tarihi; ırk akrabalığı, dil birliği gibi genel bağların üzerine inşa etmişlerdi. Turancılığın unuttuğu ya da görmezlikten geldiği şey tarihsel kader birliği mefhumuydu. Anadoluçulara göre, vatan bu kader birliği üzerine inşa edilmişti. Sibiryadan Balkanlar’a kadar uzanan geniş coğrafyada bir millet realitesinin en önemli unsuru olan tarihsel kader birliğinin varlığını düşünmek imkânsızdır. Anadoluçu akım, ırk birliğini millet birliği olarak görmüyordu. Buna paralel olarak da milli tarihin, ırk tarihinden ayrı tutulması gerektiğini düşünüyordu.¹²⁴

“Turancıların, milliyetçiliğin ontolojik birikimleri ile yüklü dışa vurumcu yönelişlerinin yerini Anadoluçularda milliyetçi harekete mistik

¹²² Ögün, a.g.e., s.25.

¹²³ Ögün, a.g.t., s.10-11.

¹²⁴ Ögün, a.g.t., s.8.

temeller kazandırma yolundaki 'içevurumcu' yönelişler aldı. Bu metodik farklılığı, milliyetçi düşüncenin işlendiği disiplinlerde de radikal bir değişime yol açmıştır. Turancı hareket içinde en şaşalı dönemlerini yaşayan pür tarihçilik, Anadolu cu akım içinde yerini felsefi düşünceye bırakmıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeden önce, Orta-Asya steplerinde bıraktıkları tarihsel geçmişleri, Anadolu cu tarihçiliğin ilgi alanının dışında tutulmaktadır. Ortak tarih ancak ortak yaşayış birliğinin belirli misyonlara dayalı olarak 'kader-birliği'ne dönüşmesi ile gerçeklik kazanabilmektedir. Anadolu cular, mistik anlamda felsefi düşünüşün araçları ile tarihi yorumlamaktadırlar.”¹²⁵

“Anadoluculuk akımının savunduğu tarihçilik, milliyetçi ontoloji ile milliyetçi ideoloji arasında, Turancı-Türkçüler tarafından geliştirilmiş olan objektif esaslı doğrudan ilişkiyi onaylamaz. Şuur ya da ruh birliği gibi sübjektif temelli ölçütü kullanan Anadolu cular, bu bağlamda 'deontolojik' bir tarihçilik yapmaktadırlar.”¹²⁶

Öğün; Anadolu culuğun mistisizmini, İslam'ın biçimlendirdiğini söyleyerek Anadolu culuğu İslamcı ve milliyetçi bir temel üzerine inşa etmektedir.

Anadolu cu söylemin gündeme geldiği son yer, Turgut Özal'ın “*Turquie en Europe*” adlı kitabıdır. Bu kitap, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne başvurusunun Haziran 1987'de reddedilmesi üzerine Özal ve çalışma arkadaşları tarafından çıkarılmıştır. Anadolu cu imgeler taşıyan kitap, Türkleri Anadolu'da kökleşmiş bir

¹²⁵ Öğün, a.g.t., s.11.

¹²⁶ Öğün, a.g.t., s.14.

halk olarak göstermekte ve Avrupa uygarlığını niteleyen şeyin Yunanistan'da değil Anadolu'da olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.¹²⁷

Hititler, İyonlar, ilk Anadolu Hıristiyanları, Helenler, Doğu Roma İmparatorluğu ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri ele alındıktan sonra eski Anadolu uygarlıklarının tümü, Türklerin ataları olarak anılmıştır. Bu kültürlerin Avrupa uygarlığının da kökenini teşkil ettiği belirtilerek Türk kültürünün ve toplumunun Avrupa ile tarihsel yakınlığı kurulmaya çalışılmıştır. Kitapta, Türk adının antropolojik anlamda bir ırk olarak düşünülmemeyeceğinin ve Anadolu'ya yerleşmeden önce de Türklerin yerleşik düzene geçmeye başladıklarının altı çizilerek Anadolu'daki yerli uygarlıkların yerleşik düzenine tamamen uyum sağlandığı dile getirilmektedir.¹²⁸

Bu tarihsel gelişme sonucunda Orta Çağ Hıristiyanlarının Anadolu Türklerini doğulu olarak değil, Ortodoks Yunanlılarıyla aynı biçimde algıladıkları vurgulanmaktadır.¹²⁹ Türkler, Anadolu'yu işgal ederken tüm yerel kültürleri benimseyerek Orta Asya, İslam ve antik Yunan kültürlerinden Anadolu'ya özgü mistik bir hümanizm, gerçek bir sentez oluşturmuşlardır.¹³⁰

¹²⁷ Etienne Copeaux, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, çev. Ali Berktaş, 2. B., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 59, 2000, s.268.

¹²⁸ Turgut Özal, **Turkey in Europa and Europa in Turkey**, K. Rüstem ve Brother, Kuzey Kıbrıs, 1991, s.100-119.

¹²⁹ Özal, a.g.e., s.139.

¹³⁰ Özal, a.g.e., s.167.

A- MİLLİYETÇİ ANADOLUCULUK

Anadolu'yu Türk milliyetçiliğinin yapılabileceği tek yer olarak gören bu görüş, esasen Turancılık düşüncesindeki uzak milliyetçilik anlayışını coğrafya ile sınırlandırmaktadır. Milliyetçi Anadoluçuluğun, romantik bir üslubu olmakla birlikte dayandığı esaslar onu realist yapmaktadır.

Balkan Savaşlarından sonraki milliyetçilik anlayışı, sahip olunan toprakların dışına yayılma amacı gütmeye başlamıştı. İtilaf Devletlerinin fiili işgalinin sürdüğü, Milli Mücadelenin verilmeye başlandığı dönemde, böyle bir girişimin gerçeklerle bağdaşmadığını gören kişiler, önce mevcut durumun düzeltilmesi gerektiği hususunda hemfikir olmuşlardır. Anadoluçuluk çatısı altında toplanan bir takım zevat, milliyetçilik anlayışında bir daralmaya yönelmiştir. Faaliyet alanını, üzerinde yaşanan topraklarla sınırlayan bu milliyetçilik görüşü, Anadolu dışında Türk milletinin bulunmadığını öne sürerek Türk milliyetçiliğinin sadece Anadolu'da yapılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Milliyetçiliğin ön şartını ırk birliği değil, sınırları belirli coğrafya oluşturur, görüşünü savunmuşlardır.

Osmanlıyı kurtarmaya yönelik olarak dönemin aydınlarınca ortaya atılan Türkçülük fikri, "*Memleketçilik*" olarak da anılan "*Türkiyecilik*" fikrine dönüşmeye başlamıştı. "*Muhafazakâr Anadoluçuluk*" olarak da adlandırılan bu görüşü, milliyetçiliğe verdiği önem dolayısıyla "*Milliyetçi Anadoluçuluk*" olarak adlandırmayı uygun gördük. Milliyetçilik, zamanın dinamiklerine göre şekil

değiştirebilen bir özelliğe sahiptir. Bu da milliyetçiliği, muhafazakâr olmaktan kurtarmaktadır. Bu görüş, gerçeklere dayanmayan bir milliyetçiliği kabul etmiyordu.

Milliyetçiliği, toprağa göre algılayan bu anlayış yerleşik olmayan Türklerin, millet olmadıklarını inanmaktadır. Milliyetçi Anadoluocular, milleti belirlemek için milli bir tarih oluşturma uğraşısı içinde olmuşlardır. Milli tarihe başlangıç olarak Türklerin yerleşik hayata geçerek millet olmaya başladıkları, 1071 tarihini kendilerine başlangıç olarak seçmişlerdir. Milliyetçi Anadoluocular; Anadolu'ya gelen Türklerle, yerli halkın kaynaşarak tarihte ilk defa Anadolu bütünlüğünün sağlandığı savunmuşlardır.

Milliyetçi Anadoluocular, milletlerin mekân içinde ve zaman zarfında var olduğunu, belirli bir toprak parçası üzerinde verilen mücadelenin insan topluluklarını o toprağa bağlayarak milletleştirdiğini ifade etmişlerdir.¹³¹

İrk bütünlüğünü sağlamanın zorluğuna değinen Milliyetçi Anadoluocular, aynı kavimden gelen milletlerin farklı coğrafyalarda farklı kültürler oluşturduğuna inanmaktadırlar. Bu anlayış doğrultusunda, millet olma sürecinin Anadolu'da başladığı konusunda hemfikir olup Anadolu Türkmenlerini kendilerine millet yapıcı unsur olarak seçmişlerdir.

Milliyetçi olarak tasvir ettiğimiz bu Anadoluocular, tarih ve coğrafya eksenine milliyetçilik unsurunu katmışlar ve düşüncelerini bu üç olgu üzerine inşa etmişlerdir.

¹³¹ M. Süreyya Anamur, "Toprak ve Tarih veya Milli Oluşun İki Şartı", Çığır, Sayı: 83, Birinci Teşrin 1939, s.161.

Yahya Kemal Beyatlı, Mükrimin Halil Yinanç, Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan gibi isimler bu akımın içinde yer almıştır. Milliyetçi Anadoluocuların arasında diğerlerine göre farklı bir yerde bulunan Nurettin Topçu, esasen “*İslamcı Anadoluocular*” diye bilinen grubun içine girmektedir. Topçu, Milliyetçi Anadoluocuların tarih algılarını kabul etmekle birlikte laiklik çerçevesinden çıkıp İslam unsurunu fazla ön plana çıkarmıştır. Bununla beraber Topçu’nun tarih görüşü, Milliyetçi Anadoluocularınki ile paralel bir çizgide bulunmaktadır. Bu benzer tarih yaklaşımı, Topçu’yu da bu gruba dâhil etmemizi sağladı.

Yahya Kemal Beyatlı, Anadoluçuluk hareketinin baş mimarıdır diyebiliriz. Her ne kadar farklı eğilimlere ilgi duymuş olsa da vatan ve millet kavramlarına yüklediği anlamlar onu, Anadoluçu saymamızı sağlar. Milliyetçiliği, tarih bilinci olarak ele alan Anadoluocular, Anadolu toprakları üzerinde gelişen Türk tarihini kendilerine esas kabul ederler. 1071 öncesini kavmin tarihi olarak görürler.¹³²

Yinanç, Anadoluçuluk tartışmalarına tarih bilgisi yönünden; Ülken, kültürü oluşturan örf, destan, medeniyet algısı yönünden; Arık ise, toprak ve milliyetçilik mefhumları üstünde durarak katkıda bulunmuştur. Resmi anlayışın çok da dışında olmayan bu kişiler, Türk milleti ile ilgili olan dönemleri ele alarak Anadolu’nun ilk yerlileri ile yakınlık kurma çalışmaları içinde bulunmamışlardır. Türk milletinin kökenini bulmak gibi bir gayeleri de bulunmamaktadır. Bu düşünürler, Türk Tarih Tezi’ne yakın durmamakla birlikte savundukları düşünceler, resmi doktrini destekler mahiyettedir. Aynı sağduyuya sahip olan insanların birliğinin, milleti oluşturduğuna

¹³² Atabay, a.g.m., s.528.

inanmaktadırlar. Ülken, dinden de mühim olan birleştirici olarak “*akl-ı selimi*” görmektedir. Ayrıca, Türklerin birçok din değiştirmelerine rağmen kimliklerini koruduklarını söylemektedir. Milliyetçi Anadoluocular, Türk milletini esas almak koşuluyla, Anadolu’yu vatan kabul ederler.

Osman Turan, Selçuk istilası ile başlayan Türkiye tarihini “*vatan kurma, kurulan vatandan taşma, ana vatana dönme*” şeklinde üçe ayırmaktadır. Turan, Anadolu’yu kendine ana vatan yaparak, Osmanlı döneminde bu bilince varılmamasının sonuçlarının ortada olduğunu söylemektedir.¹³³ Mehmet Kaplan, milliyetçiliğin esasını belirlemiştir. “*Coğrafya, tarih. Bu coğrafya ve tarih içinde olgunlaşan soy birliği, bu soy tarafından vücûda getirilmiş olan maddî ve manevî kültür. İşte yeni Türk milliyetçiliğinin esas temelleri*”¹³⁴

Yinanç, Osmanlı tarihçilerinin Anadolu tarihini yapay parçalara bölmelerini, Turancıların ise Anadolu dışında kalan bir tarihi, ulusal tarih olarak benimsemelerini eleştirmektedir. Ülken, Türklerin ve Moğolların; Günaltay ise, Türklerin ve Tatarların farklı kökten geldiklerini savunmuşlardır. Böylece, Turanî topluluklarla ilişki kurulması yolu ilmen çürütülmeye çalışılmıştır.¹³⁵

Bazı milliyetçi çevreler, Anadoluğun bölgesel bir girişim olduğunu ileri sürerek, bu düşüncenin küresel Türklük çalışmalarına zarar vereceğini düşünmektedirler. Anadoluocular, milleti ve milliyeti zaruret olarak görmüşlerdi. Bu Anadoluocuların,

¹³³ Osman Turan, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, Ankara, TTK Basımevi, 1944, s.25.(Ön söz)

¹³⁴ Mehmet Kaplan, “Yeni Türk Milliyetçisi” **Hareket**, Sayı: 8, 1947, s.2-4.

¹³⁵ Atabay, a.g.m., s.529-530.

milliyetçilikleri daima bir savunma mekanizması şeklinde gelişmiştir. Bu savunma, Anadoluçuluğun özünü oluşturmaktaydı.

1. Yahya Kemal BEYATLI

Yahya Kemal Beyatlı, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi tarihine büyük bir ilgi duyuyordu. Bu devamlılık onda, tarih şuuru ile vatan coğrafyası arasında koparılamaz bir bütünlük anlayışı bulunduğunun göstergesiydi.¹³⁶ “*Dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını*”nı, 1071 yılından beri Anadolu’yu; toprak altındaki şehitleriyle, toprak üstündeki evlatlarıyla ve onların ebedi eserleriyle artık bir coğrafya ve yabancı toprak olmaktan çıkarmış, vatan olma şerefine nail oldurmuştur.

Beyatlı, Türk tarihini yeni bir gözle değerlendirerek, Turancılıktan uzak bir seyir izlemiş ve 1071’den öncesini “*tarihöncesi*” olarak kabul etmiştir.¹³⁷ Beyatlı’nın ilk gençlik dönemleri dışında Turancı akıma yakın olmadığı bilinmektedir. Milletın yaşamadığı toprakların vatan olarak kabul edilmesini reddetmektedir. Beyatlı, vatani; üzerinde yaşanılabilen yer olarak görmektedir.

*“Ben vatani milletin beraber, yâni milletin yerleştiği toprak
addederim. Benim nazarımda, milletin ruhunun estiği ve esmediği
topraklar vardır. Meselâ Rumeli’nde nece yerlerde ne Türkler vardır, ne
câmi vardır ne de Türk ruhu esmiştir. Oralar da hakimiyetimizdeydi.*

¹³⁶ M. Necati Sepetçioğlu, “Bir Büyük Şuur”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.31.

¹³⁷ Tansel Güney, “Yahya Kemal Beyatlı”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.223.

Meselâ: Yunanistandaki Manya! Burası tam hristiyan kaldı. Halbuki Yenişehir ise tamamen Türk. Daha yakına gelirsek; Samatya İstanbul'un ayrılmaz bir parçasıdır. Fakat Türk değildir. Kocamustafa Paşa tam Türktür. Bu bir parça la Martine'nin 'vatan cedlerin küllerinden yapılmıştır.' mısraını hatırlatır. Maurice Barrés'in milli toprak nazariyesinde ifade ettiği gibi, Yani toprak vardır ki bize uzak kalmıştır. İşte ben 'vatan'ı böyle anlıyorum.”¹³⁸

Ahmed Hamdi Tanpınar, hocası olan Beyatlı'nın öğrencilere, coğrafya ile tarihin birleştiği bir milliyet anlayışını telkin ettiğini dile getirmektedir. Mehmet Kaplan, Beyatlı'nın Turancılarla karşı karşıya kalmamak için fikirlerini yazıya dökmediğini ve Osmanlı İslam kültürünü esas alan milliyetçiliğini savunmazdan evvel Nevyunanîlik fikrini savunduğunu belirtir.

Beyatlı, geçmişin ölü tarafının değil, bir zamanlar ona hayat veren ruhunun dirilmesiyle çağın yeniden yakalanabileceğine inanıyordu. Bu, ne geçmişin tekrarı ne de inkârı anlamındaydı. Böyle düşündüğünden olsa gerek bütün bir doğuyu inkâr etmesi, kendine yeni bir başlangıç araması olanaksızdı. Bu yüzden Yunan kültürüne ve şiirine karşı duymaya başladığı Nev-Yunanîlik düşüncesinden uzaklaşmıştır.¹³⁹

Beyatlı'nın; tarih, kültür, milliyet ve vatan görüşleri Dergâh dergisinde açıkça izlenmektedir. Beyatlı, tarihe ilgi duymasını ve bu yolda çalışmalar yapmasını şöyle dile getirmektedir.

¹³⁸ Yavuz Bülent Bâkiler, “Yahya Kemal Aydınlığı”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.39-40.

¹³⁹ Beşir Ayvazoğlu, “Yahya Kemâl'de Tarih ve Tarih Şuuru”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.47.

“Sorel kendinden evvel Fransız tarihçiliğinde büyük merhale katetmiş Michelet gibi Faustel Coulange gibi ve onun mütemayüz talebesi Camille Julian gibi tarih ortasında Fransızlığı arama usullerini anlatıyor, tarih musahabelerin ilmin ve talakatin en cazip bir terkibi haline koyuyordu. Bu musahabelerin ve Sorel Ulum-ı Siyasiye mektebindeki derslerinin derin tesiri altında kalmıştım. Ben de bir şeyler yapmak ve bilhassa onlara müvazi olarak tarih ortasında Türklüğü aramak ve bulmak hevesine kapılmıştım.”¹⁴⁰

Beyatlı, “*Esir Jeminüs ve Altor Şehri*” isimli yazısında Milli Mücadele komutanlarını Giyom Tell ile özdeşleştirerek, milli hayatı, coğrafya ve tarihin mahsulü olan bir sentez olarak tanımlamaktadır. “*Tarih ortasında Türklüğü aramak*” düşüncesiyle Türk tarihini 1071’den başlatarak, bu tarihten sonra yeni bir coğrafyada -vatanda- ortaya çıkan “*milli hayat*”ı esas almıştır. Bunda, Camille Julian’ın “*Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı*” düşüncesinin büyük önemi vardır.¹⁴¹ Beyatlı, bu sözün kendi üzerindeki tesirini, “*Bu cümle benim, milliyetimizin ve vatanımızın teşekkülüne dair dağınık düşüncelerimi birden bire yeni bir istikamete sevk etti.*”¹⁴² sözleriyle dile getirmiştir. Beyatlı, bu sözden hareketle milleti belirlemek gerektiğine inanmıştır. Türklüğü tarih ortasında ve coğrafyada aramaya başlayan şair yoğun tarih uğraşısı sonucunda Malazgirt Savaşı ile başlayan bir Türk tarihi, Türk milleti ve Türk vatani fikrine ulaşmıştır.

¹⁴⁰ Şerif Aktaş, “Yahya Kemal’de Mekân”, **Türk Kimliği ve Yahya Kemal**, Haz. Yücel Hacıoğlu, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999. s.23.

¹⁴¹ Nihad Sami Banarlı, **Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, Yelken Matbaası, 1984, s.196.

¹⁴² Aktaş, a.g.m., s.23.

“...kendi gök kubbemizde yer ve zamana göre değişmeyen, ama kendi mahiyeti içerisinde, yani kendi kainatında zenginleşen, bizi biz yapan değerler... Bu üstün değerler bütünü, kendi kainatımızı şekillendiren, tekevvünümüzü gerçekleştiren kolektif ruhun tezahürüdür... Tekevvün, tarihi zamanın örsünde, belli bir mekanda birbiriyle karşılaşan farklı unsurların kolektif ruh etrafında ve kolektif ruha vücut vererek, onu besleyerek bir bütün haline gelerek gelişmesidir. Artık burada farklı unsurlar yoktur, bütünün kendisi vardır. Milliyet sentez değil, vatan haline gelen coğrafyada gerçekleşen tekevvündür. Yahya Kemal, tarih içinde Türklüğü ararken bu tekevvünün coğrafyayı vatan haline getirdiğini farklı unsurlarında kolektif varlığında eridiğini şair hassasiyetiyle sezen ve gören bir insandır.”¹⁴³

Beyatlı, ırkının bütün özelliklerini taşıyan “canân” adlı sevgili için vatan coğrafyasının ve tarihinin bu güzelliği yaratabilmesi için tam bin yıl uğraştığını dile getirmekteydi.¹⁴⁴

Beyatlı, Balkanlardan Anadolu’ya göç edenlerin anavatana döndüklerini, eski Osmanlıların ise Kızıl Elma peşinde Viyana’ya kadar gittiklerini fakat şimdi, Yeni Osmanlıların anayurtlarını aradıklarını söylemektedir. Ona göre, anayurt kalplerin içinde hissedilen, Asya’dan Avrupa içlerine kadar uzanan geniş coğrafyadaki Osmanlı’nın yarattığı medeniyet ortamıdır. Bütün bu âlemi, Osmanlı anayurdu olarak

¹⁴³ Aktaş, a.g.m., s.24.

¹⁴⁴ Yahya Kemal Beyatlı, “Rüya gibi bir akşamı seyretmeğe geldin”, **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü Yayınları, 1969, s.14.

kabul etmektedir. Homojen olmayan bu yapının, milliyet nazariyesinin Osmanlı aleyhine işleme sonucunda ayakta kalamadığını belirtmektedir.¹⁴⁵ Beyatlı, “*Vatan, cihandan ibarettir itikadımca*” inancını taşımaktaydı.

*“Bu vatanın yani Anadolu’nun 1071 Malazgirt zaferi ile milleti yeni baştan yoğurarak güzelleştirdiği, yücelttiği kanaatindedir. Köksüzlüğün, ruhsuzluğun felaketler doğuracağını görmüş ‘Kökü mazide olan atiyim’ demiştir. Ve türk milletinin ‘Tarih içinde tekevün ederek’ dünya milletleri arasında müstesna bir yer kazandığını nesirleri ve şiirleriyle ortaya koymuştur.”*¹⁴⁶

Balkan muharebelerinin başlamasıyla Türk Ocağı’na yakınlaşan şair, Osmanlı tarihi ile ilgilenmeye başlamış özellikle Malazgirt Zaferi, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethi, Yavuz Sultan Selim’in zaferleri ve Lale devri gibi parlak devirlerin üzerinde durarak, içinde bulunan bozgun halinden bir moral atılım yapmak gayreti içinde bulunmuştur. Jullian’ın yukarıda zikrettiğimiz cümlesi ile ilintili olarak milliyet ve vatan fikrini daha kararlı bir biçimde savunmaya başlamıştır. Bu tutumu ile Türk Ocağı içinde Turancılara karşı muhalif bir görüşü temsil etmeye başlamıştır.¹⁴⁷

Beyatlı, vatani somut bir yapı olarak ele almış ve kurguya yer vermemiştir. “*Süleymaniye’de Bayram Sabahı*” adlı şiirinde cemaati, dokuz asırdır yaşayan millet

¹⁴⁵ Yahya Kemal Beyatlı, “İstiklâl Âyini”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.97-98.

¹⁴⁶ Yavuz Bülent Bâkiler, “Yahya Kemâl bizim yeni ve güzel sesimizdir.”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.124.

¹⁴⁷ Beşir Ayvazoğlu, “Yahya Kemal”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.418.

ve memleket olarak ele almış, böylece süreklilik içerisinde doğal oluşumları benimseyerek Türkçülüğe karşı tavrını sergilemiştir.¹⁴⁸

Dün ile bugün arasında bir bağ kurarak, “*tarih içinde türklüğün tekkevvünü*”nü, coğrafyanın tarih içinde vatanlaşması olarak görmüştür. “*Süleymaniye’de Bayram Sabahı*”nda yer alan “*gözü yaşlı nefer tâ Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu*”nu görebilmiştir. Sabah namazı için kalkanların lambalarında vatanın Türkleşmesini idrak etmiştir.¹⁴⁹

Beyatlı, Anadoluçuluk fikrine ulaşmasını bir röportajında şöyle dile getirmektedir:

“Şüphesiz Albert Sorel’in üzerimde tesiri olmuştur. Fakat beni asıl başka bir şey milliyetçi yaptı, anlatayım: Paris’te talebe mitinglerine gidiyordum. Balkan harbi arifesinde bizim ekalliyetler, Rumlar, Bulgarlar büyük büyük mitingler tertib ediyorlardı. O sıralarda bizim Jön Türkler Abdülhamid’i yıkmakla meşguldüler. Yoksa Türk milletinden falan haberleri yoktu. Baktım bu Rumların, Bulgarların yıkmak istedikleri Abdülhamid değil, başka şey. Bunlar Türk milletini yıkmak istiyorlar. Demek Türk milleti diye bir şey var. Bu nasıl bir millettir? Mazisi nedir? Diye merak etmeğe başladım. Zaten Ulûmu Siyasiye mektebinde tarih okuyordum. Türk milletinin mazisi öğrenmek için tarih kitaplarını karıştırmağa başladım. İşte bende milliyet hissi ve milliyetçilik böyle doğdu. Hattâ bir aralık Turancı oldum... Léon

¹⁴⁸ Banarlı, a.g.e., s.203.

¹⁴⁹ Taha Akyol, “Yahya Kemal üzerine düşünceler”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 110, 1982, s.18.

Cahun'in 'Introduction a l'Histoire des Peuples de l'Asie' ismindeki eserini okumak beni Turancı yaptı. Türk ırkının zaman ve mekân içindeki vüs'ati karşısında gözlerim kamaştı. Zaten o sıralarda havada böyle bir şey vardı. Fakat benim Turancılığım uzun sürmedi. Baktım, bunun bir sonu, bir neticesi olmayacak. Milliyetçiliği tahdid etmek lazım. Zaten o zamanlar Turana gayrimüslim turani kavimleri de ithal ediyorlardı. Zaten Turancılık kendi ifratları yüzünden yıkılmıştır. Mehmet Emin Beyin Macarlarla Finleri terennüm etmesi yüzünden çokları Turancılıktan yüz çevirmişlerdir. Evet, milliyeti tahdid etmek ve tâyin etmek lazımdır. İşte o sırada Fustel de tesadüf ettiğim şu cümlesi imdadıma yetişti: 'En mille ans le sol de France a créé le peuple français.' O zaman toprağın mühim bir şey olduğunu anladım. Bizi de yaratan Anadolu ve Rumeli toprağı idi... Milliyeti zaman bakımından da tahdidi etmek lazımdı. Tarih kitaplarını karıştırdıktan sonra kanaat getirdim ki, bu bakımdan Malazgirt muharebesi mebde olarak kabul edilebilir...''¹⁵⁰

Geniş bir tarih ve ulus bilincine sahip olan Beyatlı, bu birikimini yazıya dökmek istemişse de ömrü vefa etmemiştir. N. Sami Banarlı'ya yazmayı düşündüğü tarih kitabının ana planını yazdırmıştı. Bu plandan anladığımız kadarıyla şair, Anadolu'yu kendisine milat olarak kabul etmektedir. Beyatlı, "Türklerden önce Anadolu'da kimler vardı? Hangi Türk aşiretleri burayı vatan kabul etmiştir?" gibi sorulara cevap aramak istemiştir. Bu soruların cevaplarıyla, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sorununu çözmüş olacaktı.¹⁵¹

¹⁵⁰ Adile Ayda, "Bir Mülâkat", **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.135.

¹⁵¹ "Yahya Kemal'in Tarih Kitabı Planı", **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984, s.82-83.

2. Mükrimin Halil YİNANÇ

Mükrimin Halil Yinanç, “*Milli Tarihimizin İsmi*” adlı yazısında Osmanlı tarihçilerinin, kendilerinden önceki bütün devletleri -ki bunların arasında Selçuklu ve Beylikler zamanı dâhil- ecnebi olarak değerlendirdiklerini, “*Türk Tarihi*” adlandırmasının milliyet cereyanlarından sonra ifade edilmeye başladığını belirtmektedir.¹⁵²

Türk Tarihi denilince, cihanşümul bir ifade ile dünya üzerindeki tüm Türk cemiyetlerinin tarihinin kastedildiğini vurgulayan Yinanç, Anadolu’nun müstakil bir devlet olarak üç kıtaya yayılmış bir Türk Devleti’nin vatanı olması dolayısıyla “*Anadolu Türkleri Tarihi*” ya da “*Anadolu Tarihi*” isimlerini kullanmayı yeğlemektedir.¹⁵³ Osmanlı Türkleri tarihi gibi bir tanımlamayı, her aileye ait birbirinden farklı suni Türk devletleri meydana getirebileceği endişesinden dolayı doğru bulmamaktadır. Yinanç, geniş bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı Devletine atıfta bulunarak Anadolu’yu merkez/vatan olarak kabul etmektedir.

“Devlet müessesini her şeyin üstünde gören eski tarihçiler tarihlerini memleket veya milletin adına nisbet etmemişlerdir. Eskiden Selçuklu, Karamanlı denirken şimdi Osmanlı adı onların yerine geçti. Halbuki millet yine aynı millet, memleket aynı memleketti. Bu yanlışlık bugüne kadar devam etmiştir. Milliyet cereyanının gelişmesinden sonra

¹⁵² Mükrimin Halil Yinanç, “*Milli Tarihimizin İsmi*”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 1, Nisan 1340, s.3.

¹⁵³ Yinanç, “*Milli Tarihimizin İsmi*”, s.6.

tarihimize Türk tarihi denilince bizim tarihimiz değil Türkistan tarihi akla geliyordu. Bazıları buna eski zihniyetle Osmanlı Türkleri tarihi dediler. Halbuki tarihte böyle bir il ve ulus yoktur. Osmanlı Türkü, Selçuklu Türkü manasız tabirlerdir. Türklerin il ve ulusları dünyanın birçok yerlerine göç ederek ve yerleşerek devlet ve medeniyet kurmuşlardır. Türkmenler başlıca Anadolu, İran ve Azerbaycan'a yerleşmişlerdir. Türk tarihi deyince bizim tarihimizle birlikte Azerbaycan'da, Irak'ta, Suriye'de, İran'da, Türkistan'da v.b. devlet kuran Türk kavmine mensup il ve ulusların tarihi hatıra gelir. Anadolu'ya göç eden Türkler bu yeni vatanlarında Haçlılarla, Bizanslılarla uğraşmışlar, en son kati surette yerleşmişlerdir. Sonra da bu Türkler yeni bir imparatorluk kurarak Rumeli'yi, Suriye ve Irak'ı elde etmişlerdir. Öyle ise tarihimizin adı Anadolu Tarihi'dir.”¹⁵⁴

Yinanç, Türk ulusunun bir yerde kalmayıp, bütün dünyaya dağıldığını, Anadolu ve İran coğrafyasında yerleşen bir kısım Türklerin buralarda müstakil devletler kurduğunu söylemektedir. “...bin yıllık tarihe ve meydana getirilmiş olan hazır bir vatana mâlik olan milletimizin diğer Türklerden ayrı ve müstakil bir devlet ve tarihi vardır.”¹⁵⁵ Bu sözleri Yinanç'ın, Anadolu'ya yerleşen Türkmenlerin bin yıllık mücadelesiyle farklı bir medeniyetin kurulduğunu iddia etmektedir.

Yinanç, milliyetçiliği ulusal tarihin verilerine göre biçimlendirmektedir. Turancıların unuttuğu ya da önemsemediği şey vatani ifade eden tarihsel kader birliği

¹⁵⁴ Yinanç, “Milli Tarihimizin İsmi”, s.1-2. (Metin tadil edilmiştir.)

¹⁵⁵ Mükrimin Halil Yinanç, **Milli Tarihimizin Adı**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1969, s.17.

mefhumuydu. Sibirya'dan Balkanlar'a kadar uzanan bu geniş coğrafyada kader birliğinin oluşması imkânsızdı. Yinanç, ırk birliğinin, ulus birliği biçiminde değerlendirilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Yinanç, hem geleneksel Osmanlı vakanüvisliğini hem de Türkçü tarihçiliği eleştirmektedir. Geleneksel Osmanlı tarihçiliği, 1071'den bu yana devam eden Anadolu Türk tarihini yapay parçalara ayırmış, bir kısmına Selçuklu, bir kısmına da Osmanlı tarihi demiştir.¹⁵⁶ Hanedana ve iktidara göre devlet isimleri vermenin hatalı olacağını, hanedanın ortadan kalkması ile devletin de ortadan kalkabileceğini, bundan dolayı da millete göre tarih yazılması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Böylece, ulus-devlet bağlamında bir ulusal tarih inşası olabilecektir. Turancuların Anadolu dışında kalan tarih anlayışı da, onun ulusal tarih anlayışının çok dışında kalmaktaydı.¹⁵⁷

“... Türk cemaat ve cemiyetlerini hanedan isimleriyle isimlendirmek ilim dışı ve manasız bir harekettir. Bu böyle olduğu gibi tarihimizi de Selçuklu tarihi, Osmanlı tarihi, Karamanlı tarihi ilh. unvanlarla isimlendirmek de aynı şekilde ilim dışı bir harekettir. Osmanlı Türkleri namıyla bir millet mevcut olmadığı için Osmanlı Türkleri tarihi de olamaz. O halde milli tarihimizin ismi nedir?”¹⁵⁸ sorusuna, “O halde tarihimizin ismini şu suretle söyleriz: Anadolu Türkleri Tarihi veya sadece Anadolu tarihi.”¹⁵⁹ cevabını veren Yinanç, toprağa dayalı ve daha realist bir yaklaşım sergilemekten yanadır.

¹⁵⁶ Öğün, a.g.t., s.9.

¹⁵⁷ Atabay, a.g.m., s.516.

¹⁵⁸ Yinanç, “Milli Tarihimizin İsmi”, s.4.

¹⁵⁹ Yinanç, “Milli Tarihimizin İsmi”, s.6.

Yinanç, Türk tarih tasarımı 1071'den sonraki Anadolu Türk Tarihi üzerine kurmaktadır. İslam öncesi Türkleri ve tarihi onun ilgi alanı dışında kalmıştır. Yinanç, Anadolu'ya göç sonrasında yerli halkla tanışan Türklerin birlik oluşturarak, iki toplum için de tehlike arz eden Elenleri bu topraklardan sürerek, birbirleriyle kaynaştığını ileri sürmektedir.¹⁶⁰ Bu kaynaşma ileride Anadolu halkının temellerini oluşturacaktı.

Yinanç, Türklerin Anadolu'ya yerleşme tarihi ile ilgili Hititler ve İskitler gibi eski kavimlerle akrabalık ilişkileri kurmaya pek ehemmiyet vermemiştir.¹⁶¹ Hititler, Kumakumlar, Turkomlar, İskitler gibi kavimlerin Türklüklerine oldukça şüpheli yaklaşmakta ve Türk kökenli Hunlar, Kumanlar, Beçenekler, Hazarlar gibi kavimlerinde Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde olan Anadolu'ya akınlar düzenlediğini fakat ya geri çekildiklerini ya da yerli halk arasında eriyip gittiklerini söylemektedir.¹⁶² Türkmen akını öncesinde Anadolu'ya giren 18 ırktan hiç birinin birliği sağlayamadığını, Türklerin ise, farklılıkları kaynaştırdığını öne sürmüştür.¹⁶³

Milli tarihi, Selçukluların fetih hareketleri ile başlatan Yinanç, ilk Türkmen yerleşimlerinden sonra Anadolu'nun vatan haline geldiğini ifade etmektedir. Yinanç, Türklerin Anadolu'ya iskânının Sadr-ı İslâm'da Arap Halifeleri tarafından dini bir nitelik taşıyarak, gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir. *“Türkler Müslümanlığı müdafaa etmek ve aynı zamanda Bizans elinde bulunan Anadolu'yu almak ve bu*

¹⁶⁰ Mükrimin Halil Yinanç, **Anadolunun Fethi**, İstanbul, Akşam Matbaası, 1934, s.32.

¹⁶¹ Mükrimin Halil Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 2, Mayıs 1340, s.53.

¹⁶² Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, s.53-54.

¹⁶³ Yinanç, “Anadolu'da Milli Bünyenin Kuruluşu”, **Sadırvan**, Sayı: 19, 1950, s.2.

mümkün olmadığı takdirde zaafa düşürmek için mütemadiyen akın ve takip yapmak vazifesiyle mükellef bulunuyorlardı.”¹⁶⁴

“Anadolu Türkleri Tarihi’nin başlangıcından itibaren zamanımıza kadar devam eden vakalar Milli Tarihimizin mevzu’unu teşkil eder.”¹⁶⁵ Burada “Milli Tarih” ve “Anadolu Türkleri Tarihi” tanımlamalarında, coğrafya ve milletin tarihi birlikte anılarak, coğrafyanın millileştirilmesi göze çarpmaktadır. Yinanç, “Miladi on birinci asırda, Oğuz Türklerinin Anadolu’yu fethi ve vatan ittihaz etmesinden itibaren bugüne kadar bu kıtada cereyan eden siyasi ve medeni vakalar Türkiyenin tarihinin mevzuunu teşkil eder.”¹⁶⁶ demektedir.

Anadolu Türklerini, diğer Türk topluluklarından ayrı bir yerde gören Yinanç, çalışma alanında coğrafi bir sınırlamaya gitmiştir. Anadolu Türkleri Tarihi’ni on iki asırlık bir zaman diliminde ele alıp, bu devreyi kendi içinde beşe ayırmıştır.

1. “Halife-i Abbasiye zamanında Anadolu’da Türk imaretleri, eski müverrihlerin tabiri vechle, Sagur Valileri vardı.
2. Al-i Selçuk Devri.
3. Tavaif-i Mülük Devri.
4. Al-i Osman Devri.
5. Cumhuriyet Devri.”¹⁶⁷

¹⁶⁴ Yinanç, **Anadolunun Fethi**, s.5.

¹⁶⁵ Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, s.53.

¹⁶⁶ Yinanç, **Anadolunun Fethi**, s.3.

¹⁶⁷ Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, s.54.

Selçukluların Anadolu’da müstakil ve merkezi bir devlet kurmasıyla vatan meydana getirilmiş olmaktadır. “*Anadolunun garbinde bir asır devam eden ehl-i salib ve Bizans muharebatı; cenubda Antakya prensleriyle, Suriye sultanlarıyla, şarkda Gürcülerle ve Azerbaycan Türkleriyle vuku bulan mücadelat Anadolu’nun hududlarını vücuda getirmiş, vatanın haritasını çizmiştir. Bu devrede Anadolu’daki Türkler müstakil bir millet haline gelmişler, diğer Türklere nazaran çok mütekâmil bir devlet vücuda getirmişler, bir merkez tesis etmişler, kuvvetli bir medeniyetin temelini kurmuşlardır.*”¹⁶⁸ Yinanç, Anadolu’ya gelen Türk boylarını diğer Türklerden ayırıp coğrafi bir sınırlamaya tabi tutarak milli bir olgunluğa vardırılmaktadır. Böylece, hem Anadolu vatani hem de Anadolu milleti yaratılmış olmaktadır. Yinanç, Selçuklu dönemini, Anadolu medeniyetinin gerçekten temsil edildiği bir dönem olarak kabul etmektedir.¹⁶⁹

Yinanç, Anadolu tarihinin içine Selçuklu Devleti’ni takiben Fetret Devri ve son olarak da Osmanlı Devleti dönemlerindeki olayları almakla birlikte, “*Anadolu Tarihi, Osmanlı hanedanı zamanındaki tevsi’ ve fütuhatin kâfesini ihtiva eder*”, “*Rumilinde, Mağribde, Mısırdaki, Yemende hülâsa Anadolu Türk’ünün hakim bulunduğu bütün memleketlerdeki vekayi’ kendi içine alır.*” demektedir.¹⁷⁰ Yinanç, Osmanlı dönemi ümmetçi tarih anlayışının dışına çıkarak, Anadolu Türk’ü deyimiyile, milliyetçi bir tutum sergilemektedir. Buna rağmen, Anadolu Türkleri Tarihi ismini verdiği dönemin, kökenlerini Orta Asya orijinli olarak aramaktansa İslami bir çerçeve içine yerleştirmiştir.

¹⁶⁸ Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, s.58-59.

¹⁶⁹ Yinanç, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, s.58.

¹⁷⁰ Yinanç, “Milli Tarihimizin İsmi”, s.6.

Yinanç, batıya göç edip devlet kuran Türklerden bahsederken, Anadolu'ya yerleşen Türklerle Azerbaycan'a yerleşen Türkleri birbirinden ayırmaktadır. Bunda zamanın ideolojik baskılarının ne kadar etkisi olduğunu bilemeyiz. Ama böyle bir tehdidin varlığını, Yinanç'ın, Anadolu Türkünü merkez almak koşuluyla, Osmanlı Devleti'nin üç kıtadaki topraklarını Anadolu Tarihinin içine almasında bulabiliriz. Bir yandan kendini müstakil bir devlet olarak görerek, Azerbaycan Türkleri diye adlandırdığı topluluğu dışarıda bırakıyor, bir yandan da üç kıtayı Anadolu Türkünün vatanı haline getiriyor. Burada zamanın dış politikası ve buna bağlı zaruretler kendini hissettirmektedir.

Yinanç, Anadolu Mecmuası'ndaki çalışmalarından sonra Paris'te Bibliothèque Nationale yazmaları üzerinde ve İstanbul Vakıf kütüphanelerinde incelemelerde bulundu. Ermeni ve Gürcü kaynaklarından tercümelemler yaptırarak tüm kaynakları topladı. Anadolu Selçuklu dönemini yazacak duruma geldi. İlk olarak Düsturname-i Enveri hakkında bir inceleme yazdı. Sonra Selçuklu tarihine giriş mahiyetinde “*Anadolu'nun Fethi*” adlı eserini meydana çıkardı. Büyük eserini yazması için İsmet İnönü'nün kendisini Ankara'ya davetini vakıf kütüphanelerinden uzak kalmamak mazeretini ileri sürerek kabul etmedi. Fakat buna rağmen İstanbul'da da devam edemedi.¹⁷¹ Yinanç'ın, Anadolu tarihinin şekil ve muhteviyatının nasıl ele almak gerektiği üzerine yayımladığı seri makaleler, Anadoluçuluğun tarih anlayışının gelişiminde değerli temel taşları olmuştur.

¹⁷¹ Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. II, s.799.

3. Hilmi Ziya ÜLKEN

Hilmi Ziya Ülken, “Memleketçilik” adını verdiği Anadoluçuluk akımını değerlendirirken, Osmanlı’nın son dönemlerinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık akımlarına karşı bu yeni akımın temellerinin atıldığını söylemektedir. Ülken, Anadoluçu harekete daha çok kültürel alanda hizmet etmiş ve bunu da tarih ile bağ kurarak gerçekleştirmiştir. Avrupa’nın ulus devlet oluşumları hakkındaki izlenimlerini, yeni kurulan Türk devletinde tecrübe etme gayreti içinde olmuştur.

“Modern vatancılık anlayışı, önce İngiltere’de sonra Fransa’da kralın devlet olmaktan çıktığı ve onun yerine ulus, halk veya vatanla özdeşleştiği Batı Avrupa’da doğdu... Yeni millet ve ülke duygusu, bağımsız Batılı uluslar arasında başladı; buralarda egemenlik ve milliyet zaten bilinen gerçeklerdi ve iyi tanımlanmış ulusal topraklarıyla millet-devlet’ler, daha millet-devlet (millî devlet) fikri doğmadan mevcut bulunuyordu.

...Batı Avrupa tipi milliyetçilik, faydacı, kılıklı (pratik)ve liberal idi; toprak ve egemenlik gibi gözle görünen ve objektif ölçüyle tanımlanmış uluslarla (milletlerle) ilgiliydi. On sekizinci yüzyılda İngiltere de Fransa da çok dilli ülkeler olduklarından kesin olmamakla beraber, buralarda dil de bir dereceye kadar bir ölçü idi. Daha önemli olanı, ortak bir

*toprağın işgaliydi. Bu nedenle ona milliyetçilikten çok vatancılık, vatanseverlik demek daha uygun düşebilir.”*¹⁷²

Ülken, mücerret millet kavramının doğurduğu fikir buhranları üzerinde durarak milletin vatansız düşünülmemeyeceği sonucuna varmıştır. Vatanı, milli kıymetlerin hareket noktası ve temeli olarak görmektedir. Ülken, günümüzün kıymet dünyasını algılayabilmek için “*Tarih Şuuru*” ve “*İçtimai Şuur altı*” mefhumlarına dayanmak gerektiğini söylemektedir.¹⁷³

*“Millet her şeyden önce sınırları tarihte hazırlanmış ve mücadelelerle çizilmiş olan bir vatana dayanır. Bu vatanın üzerinde aynı dille, aynı duyguyla bir kültür birliği kuran, tarihten kalma veya bugün sokulmak isteyen herhangi bir sınıf rejiminin kurulmasına imkân bırakmayacak surette devletle tek vücut haline gelmiş şuurlu halk kütesidir.”*¹⁷⁴

“Göçebe kavimler yerleştikçe, yeni idealler uğruna çarpışa çarpışa toprağa köklerine saldıkça nihayet orta çağın sonları vatan ve tarih fikirlerinin doğmaya başladığını gördü.” Orta Çağda gelişimini tamamlayan vatan ve tarih şuuru Rönesans'ta kendini bulmuştur. Küçük derebeylikler birleşerek kilise devletlerini, monarşileri ve milli devletleri oluşturdular. Gerçek içtimaî hafızanın bu suretle uyandığı Lâtin kavimleri kendi köklerini bulma peşine düştüler. Vatan ve tarih şuuru, Cermen ve Anglo-Sakson kavimlerinde Rönesans'a karşı içtimaî tepkileri; reformu,

¹⁷² Lewis, a.g.e., s.331-332.

¹⁷³ Hilmi Ziya Ülken, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Pulhan Matbaası, 1948, s.210.

¹⁷⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Milliyetçilik, Irkçılık, Turancılık”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.169.

milli kiliseleri ve nihayet romantizmi meydana getirdi. Bu romantik anlayış, ileride Fransız ihtilalinin rasyonalist yaklaşımına bir tepki olarak 19. yüzyıldan beri tarih sahnesine çıkmaya başlayan devletlerde de kendisini göstermeye başlamıştır. Bütün genç milletler kendi tarih şuurlarıyla medeniyet sahnesine çıktılar. *“Millî tarihler yazıldı; destanlar canlandırıldı, yeni büyük Epopée’ler yaratıldı, ‘Folklor’lar meydana çıkarıldı; ‘örf ve âdetler’ tetkik edildi; halk motiflerinden opera ve operetler yapıldı. Romantizm hareketi tarih ve vatan şuuru sayesinde büyük küçük bütün milletleri mukallit ve şahsiyetsiz olmaktan kurtardı.”*¹⁷⁵ Bu devletler, geçmiş folklorlarını meydana çıkararak milli tarihlerini kaleme almışlardır. Vatan ve tarih şuuru, Romantizm sayesinde bu devletlere kıymet kazandırmıştır. Ülken, tarihsel süreç içerisinde, Türk romantizminin kaynağını İslam’dan veya ırktan aldığını irdelemektedir. Ülken, içtimaî şuur oluşturmak için romantizm yolunun yeterince iyi kullanılmadığını ifade etmektedir.

“Türk romantizmi Namık Kemal, Hamit, Gökalp olmak üzere üç merhaleden geçti. Namık Kemal merhalesinde tarih şuuru bütün İslâm dünyasına, vatan şuuru Osmanlı vatanına çevrildi. İslâm dünyasının müşterek kahramanları arasında Türk vatanının karakteristiği kayboluyordu. Fransız inkılâbının mücerret fikirleriyle romantizmin istediği müşahhas tarih ve vatan şuuru da birbirine karışıyordu. Hamit merhalesinde yıkılan İslâm imparatorluklarının hasreti daha barizleşti. Vatan hudutları bütün İslâm âlemine yayıldı. Gökalp merhalesinde romantizm umumî Türk tarihine çevrildi, fakat milli tarih ile ırkın

¹⁷⁵ Ülken, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.213-215.

tarihini birbirine karıştırdı. Her üç merhalede Türk romantizmi asıl milli tarihe, vatan hudutlarına, müşahhasa dönemedi, Klâsik zihniyetin esaslı vasfı olan mücerret ve aklî şemalar etrafında dolaştı.

Namık Kemal'in 'Celâleddin Harzemşah' yerine Melikşah veya Alp Arslan'ı, Selâhaddin Eyyubî yerine Kılıç Arslan'ı koyması lazımdı. Hamit Eşber, Abdurrahman Salis veya Tarık yerine Fatih, Kanunî veya Barbaros'u koymalı idi. Gökalp Tepegöz, Deli Dumrul, Uygur destanı yerine Battal Gazi, Kerem ve Şah İsmailden bahsetmeli idi. Halbuki her üç merhalede de tarih şuuru ne milli vatanın temellerini olan büyük hâtıralar üzerinde durdu; ne de bu vatanda yaşayan içtimai şuuraltını meydan çıkardı.”¹⁷⁶

Ülken, tarih şuurunu oluşturan içtimai hayatın yaratılmasında vatani esas almaktadır. Burada salt toprak değil, vatan üzerinde yükselen medeniyet ve yaşantıların bütününden bahsedilerek, tarih şuurunu canlandırılmış olmaktadır. “Milletler kendi tarih şuurlarıyla kendi vatanları içinden kendi kültürlerinin iptidai maddesini çıkardılar... Tarih şuurunu vatanın köklerine çevirmeden hakikî bir kültür ve dil yaratmasına imkân yoktur... Tarih şuurunun temeli vatan olan şuur altını aydınlatması, onun ham maddesine şekil vermesi, milli kültürleri yaratması, milletlerin uyanışından ve içtimai kendini yaratmalardan başka bir şey değildir.”¹⁷⁷

Ülken, şuurlaşma çalışmalarını ırk ile milletin ayrımının yapılamadığı Türkçülük

¹⁷⁶ Ülken, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.216-217.

¹⁷⁷ Ülken, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.218-219.

hareketiyle başlatmaktadır. Ülken, Türkçülüğün uyandırmaya çalıştığı hisleri belirli bir vatan kavramına kanalize etmek gereği üzerinde durmaktadır.

“İrkin tarihi milletin tarihi ile karıştırıldı. Bugünkü varlığımızın doğrudan doğruya temeli olmayan ve yalnızca objektif ilim araştırmalarını ilgilendiren şeylerle hayatımızın en mahrem kökleri birbirinden ayrılamadı; hatta bazen ikincisi birincisi yerini aldı.

Kendi tarih şuurumuz, bugünkü varlığımızın köklerini belirten ve içtimaî şahsiyetimizin kadrolarını çizen bir şuur olacaktır. Türkçülük hareketi yarım asırdan beri bu tarih şuurunun doğması için birçok hazırlıklar yaptı. Biz onları vatan mihrakı üzerinde toplayarak şekil verme vaziyetinde bulunuyoruz.”¹⁷⁸

“Medeni âlemde söz söyleyebilmek için her milletin tam bir şahsiyet kazanması ne derece zaruri ise, bu şahsiyete erişebilmek için de kendi tarihinin şuuruyla kültür yaratma savaşına girişmesi o derece zaruridir... Bugünkü medeniyetin dayandığı îman, bütün dikkatini kendi mâzisine çevirerek, başka milletlerin numunelerinden faydalanarak, kendi kendini yaratma îmanıdır.”¹⁷⁹ Ülken, “içtimaî şahsiyet” ile kastettiği millet kimliğinin, geçmiş yaşantılar ile ortaya konulabileceğini belirtmektedir. Ülken, batılılaşmanın gerekli olduğunu fakat bu uğurda öz benliğin kaybedilmemesi gerektiğini de söylemektedir.

¹⁷⁸ Ülken, “Tarih Şuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuru**, s.223.

¹⁷⁹ Ülken, “Tarih Şuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuru**, s.221-222.

Ülken, milletin şahsiyetini bulmak için Batılıların yaptığı gibi destanlardan faydalanmaktadır. Almanlar Niebelungen, Finlândiyalılar Kalevela, Macarlar Vladislas ve Potekizliler Lusiades destanlarıyla köklerine doğru bir yolculuk yaparak, kendi şuur altlarında bulunan öze inerek ilerici hamleyi yapacak olan ruhu buldular. Ülken, tarih şuurunu vatanın köklerine çevirmeden hakiki bir kültür ve dil yaratılmasının imkânsız olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁰ Ülken'in destanlara verdiği önemin nedeni, Batı'daki bu hareketlerden kaynaklanmaktadır. Anadolu destanlarının orijinini, Orta Asya Türkmenlerine dayandıran Ülken, Türkmenlerin ilk destanı olarak gördüğü Oğuz destanının Anadolu'ya İslami bir kimlik kazanarak girdiğini iddia etmektedir. Ülken, Batılı devletlerin milli bilinç oluşturmak için yeni hikâyeler türeterek, kimliklerini kazandıklarını tetkik ettiği için olsa gerek, Oğuz Kağan'ı Müslüman olarak göstermekten çekinmemiştir.

“Oğuz müslüman olarak dünyaya gelmişti. Milletini dine davet etmeye memurdu; Hazreti İbrahim'in Türkmenler arasındaki vekili idi. (Zebdetü'l-tevarih. Hafız ebru) Tatar ve Moğol nesebleriyle hiçbir vechle münasebet ve alakası yokdu.(Camiü't-tevarih: Raşide'd-din fazıllah) Efsane Anadolulaşdı; yani örfün bu eski ve esaslı efsanesi muhite intibak etdi. Bu suretle Hazret-i Ali cengi, Battal Gazi, Melik Gazi, Şah İsmail, destanları meydana geldi, Bunlardan bilhassa Battal Gazi Anadolu'nun ilk milli, en kuvvetli milli destanı oldu.”¹⁸¹

¹⁸⁰ Ülken, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.217-218.

¹⁸¹ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 1, Nisan 1340, s.25.

Ülken, bu kahramanların akınlarını cihat için yaptığını bildiği için, Oğuz Kağan'ı da bu kişilerin atası olduğu için olsa gerek Müslüman olarak gösterme gereği duymuş olabilir. Battal Gazi ve diğer destanların bir başlangıcı olması gerekiyordu ve bu da Oğuz Kağan destanı idi. “*Oğuz Anadolu’ya Müslümanlaşarak geldi; Hz. Ali cengi, Battal Gazi, Şah İsmail destanları oldu. Efsanede yaşayan Hz. Ali, asla halife Hz. Ali değildi, yeni karakterler almıştı.*”¹⁸² Ülken, destanları Anadoluşturmakla, Anadolu’yu Türkleştirmiş olmaktadır. Bunun yanında Anadolu’da da yeni destanların yazıldığını ve bunların Anadolu örfüyle yoğrularak oluştuğunu belirtmektedir. Anadolu’da İslam’dan önceki Türk destanlarına rastlanmazken, İslam motifli Anadolu destanları, Türkçülük akımı ile birlikte Sibiryaya içlerine kadar gitmiştir.¹⁸³ İslam öncesi Türkleri, Müslüman gösterme kaygısı ileride Türk tarihçiliğinde yine gündemde olacaktır.

Türk efsanelerindeki kişilere, İslami özellikler katarak yeni efsanelerin oluşmasını sağlayan Ülken, tüm bu olayları Anadolu’ya mal etmektedir.

“Efsanede yaşayan Hazret-i Ali, hiçbir zaman halife Arab Hazret-i Ali değildi. Bu büsbütün başka mizaclar, hatta tamamiyle zıd huylar tasvir olunmuşdu. Efsanenin Battal Gazi’si de bütün Türkmen Fatihlerinin, Anadolu’yu bir yıldırım gibi çığneyerek az zamanda Kütahya’ya kadar Bizanslıları süren Oğuz aşiret reislerinin müşterek tipi... hayali idi. Oğuz töresinin Tepegöz, Bay börük gibi daha birçok masalları vardı.

¹⁸² Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. II, s.797.

¹⁸³ Hilmi Ziya Ülken, “Kültürümüzün Kaynakları”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.289

Bunların büyük bir kısmı da Anadolu'ya geçti. Fakat her biri milli renkler aldı. Hepsi Anadolulaşdı.”¹⁸⁴

Ülken, “Anadolulaşan” destanların aynı zamanda “millileştigi” de vurgu yapmaktaydı. Türkmenler sanki anavatanlarına gelmiş ve öz kimliklerine bağlılıklarını artırmış görünmektedirler. Bu nedenle Anadolu, Türk Tarihinin dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Efrasiyab'ı örnek veren Ülken, efsanelerin İslam coğrafyasına girdikten sonra şekil değiştirip “İslamlaştığını”, Köroğlu, Battal Gazi, Tahirle Zühre, Keremle Aslı gibi destanlarla Anadolu örfünün yaratıldığını söylemektedir.¹⁸⁵ İskân olunan topraklar maddi olarak ele geçirildiği gibi manevi olarak da ele geçirilmesi gerekiyordu. Bunun için de efsaneler değer kazanmaktaydı. Doğudan gelen masallar dahi Anadolu'ya mal edilmişlerdi. Efsanenin sahibi millet, efsanelerini de beraberinde getirmiş ve Anadolu'yu kendine, kendini de Anadolu'ya bağlı kılmıştır. Ülken, Anadolu örfü ve efsanelerini anlatırken, Türklerden önceki Anadolu'nun öz kültüründen hiç bahsetmemekte ama sonradan gelen Türkmen efsanelerini Anadolulaştırmaktadır.

Hz. Ali, Hz. Hamza ve devamında Battal Gazi Anadolu'yu fetheden kahramanlar olarak görülüyordu. Asıl bu fethi yapan Alparslan ve Kutalmış Süleyman'ın yerine bütün şeref bu efsaneleşmiş kahramanlara verilmişti.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, s.25-26.

¹⁸⁵ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, s.26.

¹⁸⁶ Ülken, “Kültürümüzün Kaynakları”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s. 290-291.

*“İster tesadüfî bir masal, ister Tarihi bir timsal olarak kabul edelim, Milli Destanları tedkik edeceğimiz zaman en ziyade göz önünde bulunduracağımız cihet aid oldukları milletin his ve örfü, hasılı aklı-selimi olmasıdır.”*¹⁸⁷

Ülken, Avrupalı meslektaşlarının destanlar üzerindeki araştırmalarından bahisle, destanların oluşumundaki amilleri sıralarken “yer değiştirme” kaidesini şöyle açıklar: *“bir cemiyet henüz millet halini almadan evvel birçok muhaceretlerle destanların mahal cereyanını değiştirmiştir.”* Ayrıca, “muhite uyma” ve destanların menşei kaidelerine de değinen Ülken, *“Muhaceret eden bir kavim yeni bir muhite yerleştiği zaman efsanelerinin şekli değişerek bu muhitin rengini ve şeklini alır. Bu yeni muhite nazaran tebeller ederki bu suretle destan milli bir kıymet kazanır.”* demektedir.¹⁸⁸ Mekâna göre şekil alan bu destanlar, özlerini ve milletin sağduyusunu kaybetmemiştir.

*“Bizde Oğuz, Şah İsmail, Battal Gazi destanları herhalde Şamani, Masturi, İslam olmak üzere birkaç defa din değiştirdi. Buna mukabil, milletin örfündeki tekâmülü takib etmekle beraber, Türkmen aklı-selimine ve ahlakına aid esasları gayb etmedi. Battal Gazi de henüz göçebe at üstünde bir milletin kalbi okunurken, Köroğlu bize (vatan) ve toprak ihtisbaslarını, Anadolu Türkmeninin dağlara, taşlara sineden ruhunu söylüyor.”*¹⁸⁹

¹⁸⁷ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, s.25.

¹⁸⁸ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, s.27.

¹⁸⁹ Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 2, Mayıs 1340, s.62.

Ülken, milli bir bilinç yaratmak için Batı'nın tamamladığı sürecin, Anadolu için de tamamlanması yolunda destanlara ayrı bir önem vermiştir. Ülken, kültür alanında yaptığı çalışmalar ile, Anadoluçuluğun kültürel alt zeminini hazırlamıştır.

Ülken, Turan ve Kızıl Elma hareketlerini, yakın dururken uzağa gitmenin anlamsızlığı olarak eleştirir. Turan düşüncesinin, bir arayışın sonucunda ortaya çıkmış olabileceği ve ilmi bir tetkike dayanmadığını ileri sürmektedir.¹⁹⁰ Moğollar ile Türklerin farklı kavimler olduğu Ülken, Halim Sabit, Mehmet Hilmi, M. Şemsettin tarafından çeşitli yazılarda dile getirilmiştir.¹⁹¹

Türklerin İslam'ı kabulünden önce ticaret ve askerlikle uğraşan, ananevi ve örfi bir kavim olduğunu söyleyen Ülken, İslam'ın kabulünden sonra bir hedef doğrultusunda çalışan gaza yapan ve artık yeni bir gaye çevresinde toplanması gereken bu kavmin yeni bir mefkûreye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Ülken, bu mefkûreyi de “*millet*” olma bilinci olarak görmektedir.¹⁹²

*“...milletleşme hareketlerinin başında millî iradeyi temsil eden İstiklâl savaşları gelmekte ve bu suretle tarihlerine çevrilen şuurla kültürlerini meydana getirmektedirler.”*¹⁹³ *“Türk milletini vücuda getiren âmiller de Anadolunun uzun bir tarih boyunca siyasî ve medenî bir birlik kazanması, Oğuzların birkaç asır içinde derece derece İslâmlaştıktan*

¹⁹⁰ Hilmi Ziya, “Türkler ve Moğollar”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 5, Ağustos 1340, s.169-176.

¹⁹¹ Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, C. II, s.800-801.

¹⁹² Hilmi Ziya, “Türkler ve Moğollar”, s.169.

¹⁹³ Hilmi Ziya Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.336.

sonra bu vatana yerleşmesi, onu takip eden bir çok müdafaa ve istilâ hareketleri ile vatan sınırlarının ve Türk kültürünün çizilmesidir.

*Türk milleti, şu halde ethnique bakımdan Orta Asya Turanî kavimlerinden olan Oğuz kavmine, vatan bakımından tarihî bir teşekkül olan Anadolu ve bir kısım Rumeliye, din bakımından islâmiyete, medeniyet bakımından modern milletler medeniyetine bağlı olan; fakat bu unsurları yanyana getirmeye lüzum olmayacak surette, bin seneden fazla bir zamanda onların kaynaşmasından, bir vatan üzerinde kültür birliğinin kurulmasından doğmuştur.*¹⁹⁴

Ülken, Anadolu'ya gelen Türkmenlerin Müslüman olduklarını ve bütünlük gösterdiklerini belirtmektedir. Orta Asya'da yaşayan Turanî kavimlerin çok çeşitli olduğunu, fakat Anadolu'ya yerleşen Türkmen boylarının Orta Asya'da yaşayanlar ile İran'a yerleşenlerden farklı bir kültür ortamı kurduklarını söylemektedir. Ülken, Anadolu'nun Selçuklu akınlarıyla Türkleştiğini fakat bu akınları adî bir göçebe hareketi olmadığını kültür ve ideal taşkınlığı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹⁵

Ülken; Türkçülük, İslamcılık ve Garpçılık anlayışlarını birleştirmeye çalışanların, beyhude çabalarının İstiklâl savaşı ile son bulduğunu ve bundan sonra on asırlık milli birliğin garplılaştırma yolunda ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir. “*Selçukî devri bize bir vatan sınırının maddî ve manevî şekilde nasıl çizildiğini gösteriyor. Osmanlı devri klâsik bir kültürün nasıl yaratıldığını öğretiyor. Onun altında şuura çıkmamış olan*

¹⁹⁴ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.336-337.

¹⁹⁵ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.343-354.

bütün bir Folkstum hazinesi bugün romantik ve realist kültürümüzün yaratılması için ham madde olarak beklemektedir.”¹⁹⁶ Ülken, mistik hikâyelerden sonra kültüre ve millete uzanan Romantizm sonrası realist bir çizgide yer almaktadır.

Ülken, millet ile eski site ve aşiret olguları arasında “*tarihi şuurla milletleşme*” farkı olduğunu söylemektedir. Milletle cemiyet arasındaki farkı, “*bütün etnik, filolojik, teknik ve dinî âmilleri belirli bir tarih zarfında çizilmiş kat’î ve sarîh bir vatana dayanması...*” şeklinde izah etmektedir. Millet şuurunu meydan çıkarabilme açısından incelediği Selçukluları üç devrede ele almıştır. Bunlar, yabancı unsurlara ılımlı yaklaşıldığı payen ruh dönemi, İran etkisinin hâkim olduğu dönem ve yerli bir kültürün oluşturulmaya başlandığı son dönemdir. Ülken, Moğol istilasından sonraki beylikler dönemini, dışa dönük yeni bir anlayışın yerleşmeye başladığı geçiş dönemi olarak algılamaktadır. Osmanlıları milli devletten imparatorluğa geçiş süreci olarak değerlendirmektedir. Ülken, “*gözü dışarıda*” olarak nitelendiği Osmanlıyı, genellikle Batı ile ilişki içinde olduğundan dolayı milli olamamakla itham etmiştir. Bu son devrin milli şuur bakımından kayıp bir devir sayılıp sayılmayacağı hususunda Ülken, Osmanlı’nın getirilerinden bahis açmaktadır. Halkbilimci bir yanı olan Ülken; Osmanlı’yı siyasi değil kültürel açıdan ele alarak, zengin bir kültür mirası bırakmasından dolayı, baştan reddetme geleneği içinde bulunmamıştır.

“Osmanlı devrinin getirdiği müspet vasıflardan biri de imparatorluğun verdiği nefis güveni ve nezakettir. Birincisi dünya siyasetinde uzun

¹⁹⁶ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.371.

müddet hegemoniaya sahip olmasından ikincisi de İslâm ve şarkî Roma medeniyetlerine varis olmasından ileri geliyordu.”¹⁹⁷

Ülken, Selçuklu akınları sonrasında Türkmen iskânıyla Anadolu’da yeni bir Türk kültürünün doğduğunu söylemekle birlikte bu kültürün kendinden evvelki toplumların geleneklerinin bir devamı olup olmadığı hususunda kesin bir ifade kullanmamaktadır. Ülken, Selçukluların Haçlılara karşı yaptıkları mücadeleleri de İslami cihat değil, memleket müdafaası olarak kabul etmektedir.¹⁹⁸

“Akdeniz Türk milletinin doğuşunda birinci derecede mühim bir rol oynamıştır: Bu bir cihetten İslâmlaşma, diğer cihetten Romalılaşma şeklinde -gerek maddî gerek manevî cihetten- kuvvetli tesirler yapmıştır. Türkler İran, Anadolu, Suriye ve Mısır’da İslâm medeniyetini korumuşlar, medenî sahada Araplar ve İranlıların halefleri olmuşlardır. Fakat Anadolu ve Rumelide eski inşaatçı ve merkezîyetçi ruhundan istifade etmişler, vatanın ve imparatorluğun her tarafını ticaret yolları, kervansaraylarla bağlamışlardır... Selçuk ve Osmanlı devletlerinin başardıkları bu kudretli teşebbüs herhalde bölünmez hâkimiyet fikrini getiren islâm hukuku ile şarkî Roma siyasî birliğinin; belki de vatan sınırları kat’i surette çizildikten sonra yapılan mütamadî müdafaa harplerinin (vakiâ Kanunîden sonra harplar doğuda ve batıda hemen daima müdafaa harbidir) eseridir.”¹⁹⁹

¹⁹⁷ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.368.

¹⁹⁸ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.343-345.

¹⁹⁹ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.372-374.

Ülken, çalışmalarında karşılaştırmalı bir üslup kullanmaktadır. Düşüncelerini meydana çıkarırken ya Avrupalı meslektaşlarını ele almakta ya da Avrupa tarihinden örnekler vermektedir. Batılı anlamda modern bir devlet kurmak için Batılı ulus devletlerin kuruluşunda uygulanan teknikleri, genç Türkiye halkı üzerinde tecrübe etmek istemektedir.

“Garb milletleri Roma İmparatorluğu ve Hıristiyanlık üzerine göçebe Germenlerin yerleşmesinden hasıl olan feodalizmin tarihî merkezleşmesi eserdir. Türk milleti aynı suretle şarkî Roma İmparatorluğu ve İslâmiyet üzerinde Türkmenlerin yerleşmesinden hâsıl olan feodal kuvvetlerin yeni bir istilâ ile imparatorluk halini almasından ve bu imparatorluğun parçalanmasından doğmuştur.”²⁰⁰

Ülken, milliyetçiliğin tarih şuurundan meydana geldiğini belirtmektedir.²⁰¹ Anadolu hareketinin iki ideologu Ülken ve Arık, milliyetçiliği, tarihi bir zaruret olarak algılamaktadırlar. Ülken, II. Meşrutiyetten sonra aydınların zorunlu olarak milliyetçiliğe kaydıklarını ve bir seçim yapmak zorunda kaldıklarını ileri sürmüştür.

Ülken, İmparatorluğun dağılma sürecinde milliyet duygusunun uyanmamasından Turancılığı sorumlu tutarak memleketçiliğin tercih edildiğini belirtmektedir.

“Birisini bu millî uyanışı imparatorluk devrinde ihmale uğramış olan ana vatanın köklerine nüfuz ederek canlandırmak; ikincisini imparatorluk

²⁰⁰ Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.374.

²⁰¹ Hilmi Ziya Ülken, “Türkçülüğün Tekâmülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.143.

ruhundan mülhem olan yeni bir millî imparatorluk fikrini uyandırmak ki bu da millî kültürün Osmanlı devletinin başlarında olduğu gibi yeni bir taşma derecesine gelmesiyle mümkün olabilirdi. Bu iki yoldan birincisi çok zahmet ve çok sabır ve tevazu istiyordu. Eski imparatorlukların şerefiyle övünmek kâfi gelmiyor; yeni kültürün mayasını vatanın köklerinden çıkarmak için uzun bir nefis savaşını bekliyordu. İkinci yol ise her şey olup bitmiş gibi bir rüya halinde gerçekleşebiliyordu. Bunlardan birincisi memleketçilik, ikincisi Turancılıktı. İmparatorluğun dağılma devrinde milliyet duygusu uyanmakla beraber kendi tarihimize ait hakikî şuur uyanmadığı için bu ikinci yol tercih edildi.”²⁰²

Osmanlılarda vatan mefhumu imparatorluğun sınırlarını ifade ediyordu. “*Bu suretle ‘Millî Vatan’ ile müstemlekeler ayrılmıyor ve hepsi bir bütün olarak görülüyordu.*”²⁰³ Ülken, diğer Anadolucularda olduğu gibi “*Millî Vatan*” ile Anadolu’yu kastederek müstemlekelerin yaşadıkları yerleri ayrı tutmaktadır. Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık vatan fikrini muğlâk bırakmaktaydı. Namık Kemâl hudutları belirsiz bir İslam vatanı fikrini öne sürerek, şöyle demektedir:

“Git vatan Kâbede siyaha bürün

Bir elin ravzai-nebiye uzat

Birini Kerbelâda meşhede at

Kâinata o hey’etinle görün!”

²⁰² Hilmi Ziya Ülken, “İmparatorluğun İçtimai Evrimi”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.139

²⁰³ Ülken, “Türkçülüğün Tekâmülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.146.

Gökalp ise, başka bir hudutsuzluğa doğru yol almaktaydı:

“Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!”

Bu belirsizlikler, realiteden uzak bir vatan idealine dayanıyordu. Ülken, tarihî ve coğrafi gerçeklere dayanan bir vatan mefhumunun olması lüzumunu belirtir.²⁰⁴

Ülken, milletin hangi yönetim altında olursa olsun vatan üzerinde süreklilik gösterdiğini ve bu sürekliliğin de milli bir şahsiyet kazanılmasını sağladığını söylemektedir. Ülken, vatani; içtimaî hafıza veya tarihin maddî sembolü olarak görmektedir.²⁰⁵

Ülken, mücerret anlayışların insanı köksüzlüğe götürdüğünü, müşahhas anlayışlarınsa vatan ve gerçeğe dayanmalarından dolayı sunilikle ilişkilerinin kalmayacağını iddia etmektedir.

*“Vatana dayanan bu müşahhas millet anlayışı sanatta, hukukta, ahlakta ve terbiyede aynı suretle müşahhas ve gerçektir: yani bütün bu kıymet yaradılışlarında kendi yurdunun tarihine ve gayri meş’uruna (folklor’una) kulak verecek ve kendi insanlık anlayışına yükselecektir.”*²⁰⁶

²⁰⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Hayalî-Siyasî ve Hakikî Türkçülük”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.163-164

²⁰⁵ Hilmi Ziya Ülken, “Millet ve Yurd”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.203-204.

²⁰⁶ Ülken, “Millet ve Yurd”, **Millet ve Tarih Şuuru**, s.206-207.

4. Remzi Oğuz ARIK

Remzi Oğuz Arık, Anadolu hareketinin en heyecanlı kişisidir. Anadoluçuluğu, sadece düşünce alanında değil, siyasi platformda da dile getirmiştir. Esasen Turancı akıma ilgi duymuş olan Arık, Anadolu hareketini hazırlayan sebeplerden dolayı bu akıma yönelmiştir. Arık, heyecanlı kişiliğinden olsa gerek aşırı milliyetçi olarak görülmüştür.

I. Dünya Savaşı'nın ardından şarkın eski medeniyetlerinin kültürü o derece neşredilmiştir ki, Almanya, Rusya gibi milletlerin aslında doğunun çocukları oldukları, kısa ve bahtsız bir Batı çömezliğinden sonra yeniden asıllarına dönme istekleri üzerine telkinler ortaya çıkmıştı.²⁰⁷ Bu arayıştan, Anadolucuların da bir nebze olsun etkilendikleri muhakkaktır. Nihat Erim, Dünya Savaşı sonuçlandıktan sonra imparatorlukların yıkılması ve milli devletlerin kurulmasıyla “*devlet sınırlarının millileşmesi*”nin sağlandığını söylemektedir.²⁰⁸ Anlaşılacağı üzere, milletlerin hayatını değiştiren büyük yıkımlardan sonra, öze dönme eğilimi kendini göstermektedir.

Milliyetçi olmasının yanında romantik bir kişiliğe de sahip olan Arık, coğrafyayı canlılar tarafından çiğnenen değersiz bir meta gibi görürken, insanın coğrafyaya yerleşmesi ve üretimin de başlamasıyla vatan haline büründüğünü ileri sürmekte ve bu olayı oldukça duygusal bir üslupla dile getirmeyi tercih etmektedir. “*kendimize*

²⁰⁷ Remzi Oğuz Arık, “Yerini ve Vazifesini Bilen Millet”, **Millet**, Yıl: I, Sayı: 4, 1942, s.79.

²⁰⁸ Nihat Erim, “Milli Birliğin Temini Üzerine Düşünceler”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 17, 1943, s.130.

maddi olarak menfaat temin etmediği zaman bile yoluna can verilebilecek toprak: İşte vatan budur.”²⁰⁹ Arık, vatan kavramına mistik anlamlar yüklemektedir.

*“Dünyada bir tek sevgili vardır ki ona candan bağlanan aşıklar, birbirini yemez, parçalamaz; birbirine eşsiz dost olurlar. Bu sevgili: Vatandır.”*²¹⁰

Herhangi bir toprak parçasının, rastlantısal olarak üzerine yerleşen insan topluluğuyla arasında duygusal olarak gelişen bağlar, ileride o toprağa vatan kavramını kazandıracaktır. Coğrafi bir bölge, insanla etkileşime girerek bir karakter kazanmakta ve bu da toprağa insan üzerinde bir yaptırım gücü kazandırmaktadır.²¹¹

Arık, vatan kavramının önceleri İslam beynelmileliyeti içerisinde ele alındığını ve İslam olan her yerin vatan kabul edildiğini, sonraları Osmanlı İmparatorluğu döneminde müstemleke ve anavatan farkı gözetmeksizin hükmümüzün geçtiği bütün toprakların vatan olarak görüldüğünü söylemektedir. *“Bununla beraber Anavatanımız hiçbir zaman Türklerin elindeki yek pareliği bulmamıştı.”*²¹²

Coğrafyayı vatan yapan etmenlerden biri olan üretim, sadece maddi anlamlar taşımamaktadır. Birlikte yaşanan hatıralar ki bunlar da bir paylaşımın sonucu üretilmişlerdir. İnsanın toprağı vatan olarak kabul edebilmesi, yaşanan hatıraların

²⁰⁹ Remzi Oğuz Arık, “Vatanlara Dair”, **Coğrafyadan Vatana**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.11.

²¹⁰ Remzi Oğuz Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Ankara Üniversitesi Haftası**, Ankara, TTK Basımevi, 1944, s.19.

²¹¹ Remzi Oğuz Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.1-3.

²¹² Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.6.

var olması sayesinde mümkündür. Hatırlanan ve şuur haline gelen tarih, ancak vatan değerinin ruhsal bir ideal haline gelmesiyle gerçekleşir. Toprak; kurak, verimsiz bir yer olsa da bu hatıralar oraları değerli kılmaktadır. Bu hatıraların gelecek nesiller boyunca yaşatılması ile de belirli bir şuura varılmaktadır ki Arık buna tarih demektedir.

“İnsan kütlelerinin bu adsız coğrafya üstünde yaşama ve mesud olma şartlarını yaratırken birleşmeleri, birleşik kütlelerin zaman içinde müşterek hareketleri, milletin ilk büyük şartını meydana getirir. Bu şart, müşterek tarihtir. Bu andan başlayarak kütlede coğrafyaya damgasını vurmuştur. Artık bu kütle, doğuşun karanlığını yırtmış; insan, toprağın ve toprak, insanın adını almıştır. Hücum ederken, hücum edilirken artık ortada ‘muayyen’ bir cemiyet ve onun yurdu vardır. Vatan doğmuştur.”²¹³

İnsanoğlu yaşamı boyunca büyük uygarlıklar kurmuştur. Fakat geriye dönüp baktığında her şeyi hatırlayamamıştır. Tarih, geçmiş algılarını canlı tutarak, toprağa anlam yüklemekte ve insanın toprağa bağlanmasını sağlamaktadır.

“Tarih araya girince işin rengi değişmiştir olup bitenler, yayılanlar adım adım, köşe köşe, parça parça hatırlanma imkânı buldukça nesillerin hafızası yaşanan toprağı, şöyle böyle bir tabiat parçası

²¹³ Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.4.

halinden çıkarmış, yaşamanın bütün mânâsını bize veren tek imkân kertesine yükseltmiştir.

Tarih tekleri hatıralar yoluyla toprağa bağladığı gibi kütlelerin öteki kütteleler önünde vatanlarıyla nispetini da aydınlatmaktadır... tarihin aksettirdiği emek, zekâ, sanat, zevk ve mihnetler; bir vatani yaratan kütlenin oradan atılmaması için yeter bir sebeptir.”²¹⁴

Arık, tarihi; övünme, üzülme ya da dışarıya karşı tehdit amaçlı kullanmaz. Türk Tarih Tezi’nde olduğu gibi tarih, özgüveni kazanmak ve milleti meydana getirmek için kullanılmıştır. Arık, tarihi ele alırken bilimsel verilerden yola çıkmaktadır.

“Geçmişin üstüne bu eğiliş, çok az incelenmiş bir tarihin aydınlanması, pek horlanmış, yanlış anlaşılmuş bir büyük milletin asıl varlığını göstermeyi sağlayacaktır. Bu eğiliş, halkımızın, milletimizin geçmişte yolunun ve toprağının üzerinde neler bulduğunu, bulduklarına karşı hangi tavrın takındığını; bu mirasa neler kattığını, neler terkip ettiğini öğretecektir.

Bizim bu görüşümüz, bir mazi hayranlığı da değildir Bilindiği üzere hayranlık, bütün tenkit imkânlarını kilitler. Biz geçmişimizi tıpkı bugün gibi bir bütün biliyoruz. Bu bütünü keyfi olarak parçalamak, onu inkâr kadar bize ağır gelir.”²¹⁵

²¹⁴ Remzi Oğuz Arık, “Vatanlara Dair”, **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.21.

²¹⁵ Remzi Oğuz Arık, “Tarih Görüşü”, **Hareket**, Sayı: 3, 1947, s.1.

İnsanların bir arada yaşayabilmelerinin şartlarından biri ortak hareket edebilme yetisine ve isteğine sahip olmalarıdır. Arık, bu becerinin “müşterek tarih” ile kazanılabileceğini söylemektedir.

*“Coğrafya dediğimiz, kim kaparsa onun elinde kalan şu tarafsız tabiatı; herkesin: iyinin ve kötünün, insanın ve hayvanın, şakinin ve peygamberin... aynı fütursuzlukla çiğnediği bu yerleri; yolunda can verilecek Vatan haline koyan kudret: Tarih'tir.”*²¹⁶

*“Türklerin tarihi bir denizdir. Orada kaybolmak istemiyenlerin mevzuunu sınırlandırması şarttır. 'Tarihimiz' kelimesi ile benim kastettiğim. Oğuz Boylarının Önasya'da yarattığı zamandır, işlerdir.”*²¹⁷ Arık, Turancılığa bir eleştiri olarak tarihi sınırlandırmaktadır. *“Bir yanda eski Yunan kültürüne dayanan, nüfuzlu eritici Bizans İmparatorluğu; bir yanda dört yüz milyonluk kütlesiyle Türkler için bir ahtapot olan Çin; bir yanda kesildikçe üreyen mahşer; Slavlar; bir yanda İsa'dan önce 3000 yıldan beri Önasya'yı haraca kesen Sâmilerin yepyeni bir fışkırması; bir yanda barbarlıklarını pek silkip atamamış Lâtinlerin, Cermenlerin, Anglo-Saksonların elinde yaman bir taassup zulüm, istilâ yatağanı kesilen Hıristiyanlık; bir bu Hıristiyanlığa karşı canını kurtarmaya çabalayan Müslümanlık...; nihâyet, Gürcüler, Ermeniler, 'Cinevizler', Sırplar, Arnavutlar, Bulgarlar, Rumanyalılar gibi düzinelerce külâhlı, pusatlı, yarı barbar, yarı mutaassıp, kâh dindar, kâh çapulcu...”*

²¹⁶ Remzi Oğuz Arık, “Tarih'e, Arkeoloji'ye, Müze'ye Dair..” **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943, s.105.

²¹⁷ Remzi Oğuz Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.19.

Arık, üzerinde yaşadığımız toprakların vatan yapılmasına ve bu coğrafyada yaşamının kolay olmadığına dikkati çekmektedir.²¹⁸

Arık'ın, bu söylemleri aynı zamanda Turancı bir politikanın karşılaşılabileceği tehlikeleri de göstermektedir. Anadoluçuluğa sarılmanın gayesi açıkça ortadadır. Arık'ın tarih alanındaki bölgesel daralması, milliyetçiliğine de yansımıştır. Bu hedef küçültmelerin sebebi, savunmaya yönelik bir politika izlenmesidir. Bu daralma, bir gerekliliğin neticesidir ve Anadoluçuluk, bu zorunluluğun üzerine bina edilmiştir.

Arık, Türkmenlerin Anadolu coğrafyasına barışı ve emniyeti getirdiğini söylemektedir. Türk hâkimiyetinden önceki dönem zorbalık, barbarlık dönemi olarak görülmektedir. Türkmen akınları şarkta ilk Rönesans'ın doğmasına sebep olmuştur.

“Oğuz boylarının Önyasya'yı ele geçirmesi; doğuyu, özellikle İslam alemini kurtaran eşsiz bir müdahale olması. Böylece düşünce hürriyetinin, vicdan hürriyetinin Önyasya'da, Akdeniz'de oluşması için bir fırsat olmuştur. İslam dünyasının içine düştüğü çıkmazdan şarkın ilk Rönesansını yapan Türkmenler, zamanı aydınlarının da bu hürriyet ortamında Anadolu'ya gelmelerini sağlamıştır. Oğuz boylarının buraya yerleşmelerindeki ikinci önemli olay barışın sağlanmasıdır.”²¹⁹

Arık, Anadolu'ya yerleşen Türkmenleri, “Eurasia”ya son göçenler olarak tanımlamaktadır. Arık, Türkmenlerin bu göçler sonunda Anadolu'yu anavatan olarak

²¹⁸ Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.20-21.

²¹⁹ Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.25-26.

benimsemelerinde, din unsurunun asıl etkenlerden biri olduğunu belirterek,²²⁰ Türklük âleminin yok olmasını önleyen Selçukluların, güçlerini İslam dininden aldıklarını ileri sürmektedir. Arık, Anadolu'daki Türkleşmenin beraberinde İslamlaşmayı da getirdiğini kabul etmektedir.

*“Arap, Acem, Bizans, Ermeni ve Gürcü kütlelerinden meydana gelen korkunç rakipler içinde çok kere ‘ehli salip’ sellerini üstümüze çeviren Avrupa karşısında ilk Türkmen İmparatorluğunu kuran Selçuklular, soyumuzun yaptığı bütün o bindörtyüz yıllık cehdi hülasa eden bir neticedir. Onların çok büyük imparatorluğu, soyumuzun Asya’daki kalıntılarını, belli bir siyaset çerçevesinde İslamlıkla damgalayarak, büsbütün yok olmaktan kurtarmış; onların ufak, tarihi fırsatlarla bugüne erişmesine imkân vermiştir.”*²²¹

Arık, iskânı belirli bir “zaruret” içinde ya da “imkân” dâhilinde belirsiz bir yerde tesadüflere bağlamaktadır. “Oğuz boyları yabancı ne varsa asırlarca bir sel hücumu ile yıkmış, süpürmüş; sonra bu örenler üstünde yavaş yavaş, kendilerinin beldelerini, idaresini sanatını yaratarak anavatanını kurmuştur.”²²²

Arık; Asur, Hitit, Roma, Bizans, İran gibi medeniyetlerin Anadolu’yu işlerine geldikleri gibi kullandıklarını ve müstemlekeleştirdiklerini, hatta “bizzat Anadolulu” olan Lidyalılar, Karyalılar, Likyalılar gibi kavimlerin bile bu coğrafyayı

²²⁰ Arık, “Ziya Gökalp’in Türkçülüğüne Dair”, s.129.

²²¹ Remzi Oğuz Arık, **Köy Kadını, Memleket Parçaları**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1967, s.23.

²²² Arık, **Köy Kadını-Memleket Parçaları**, s.51-52.

benimsemediğini iddia etmektedir. Arık, “*anavatan*” olarak gördüğü Anadolu’nun tarihte ilk defa yekpareliğe ulaştığını da belirtmektedir.²²³

*“Denebilir ki, Anadolu, yalnız bütün tarihi içinde değil; Türkmenlerin fethinden beri ilk defa sınırları içinde ‘bütün’ haline girmiş bir yurdun şuuruyla çerçevesiylemiştir.”*²²⁴

Arık, Türkmenlerin yerli halk ile kaynaşmış olabileceği düşüncesini reddetmiştir. Anadolu’daki kültür, anonim değil, bilakis Türk’ün öz ananesi olmuştur. Arık, Türkmenlerden önceki devirlerden farklı olarak Türklerin kendilerine özgü bir medeniyet kurduklarını ve Anadolu’yu Türkleştirdiklerini belirtmektedir. Anadolu, hem ilk kez yekpare hale getirilmiş hem de eski sahiplerinin izleri silinerek yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Arık, son gelen ve halen yaşayan topluluğun vatana sahip olabileceğini, geri kalanların ancak, “*tarihe tanıklık*” edebileceği savunmaktadır. Nitekim eski medeniyetler üzerinden hak iddia etmek sakıncalar doğurabilirdi. Arık burada, resmi tarih anlayışını eleştirmektedir. Arık, arkeolog kimliğine bitişik bir biçimde “*en eski halk*” iddiası yerine, bu iddianın bilimsel geçersizliğine karşı yeni bir “*otoktonluk*” gerekçesi yaratmak üzere, “*ayakta duran en eski medeniyet*” tezini ileri sürmektedir.²²⁵

“...bazen bir vatan üzerinde türlü tarihler katışmış olur. Bunların birbirleriyle çarpıştığı da olur. O toprakta birçok medeniyetler, milletler

²²³ Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.6-7.

²²⁴ Remzi Oğuz Arık, “Milliyetçiliğimiz”, **Coğrafyadan Vatana**, s.42.

²²⁵ Suavi Aydın, “30’ların tezlerine geri dönüş: Anadolu’da ‘proto-Türkler’in yeniden keşfi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 96, 2003, s.11.

gelmiş, iz bırakmış gitmiştir. Bunlar, tarihin, ‘vatanlara tanıklık eden temel’ olma imtiyazını karışıklığa uğratmamalıdır... bu tarihlerden bir kısmının dayandıkları belgeler şimdi arkeolojik değerden başka şey değildirler. Bunlar ancak arkeolojinin konusu olabilirler, milletin, milletlerin değil! Sonra çatışan ve çarpışan tarihlerden en üstünü, en canlısı bu toprak üstündeki milletin vatan davasına temel olabilir.”²²⁶

Arık, zamanının ileri bir devleti olarak gördüğü Selçukluların, Anadolu birliğini sağladığını ifade etmektedir. Anadolu’yu özümseyerek kendine mal eden millet olarak Türkmenleri görmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun çok geniş bir sahada hükümran olmasına rağmen uzun süre ayakta kalmasını, anavatan olarak kabul edilen Anadolu’ya bağlayan²²⁷ Arık, Osmanlı’nın yıkılmasını, müstemlekelerin metropol durumundaki Anadolu’yu ihmal etmesine hatta zulmetmesine bağlamaktadır.²²⁸ Arık, Osmanlı Devletinin Anadolu’yu diğer müstemlekelerden ayırt edilemeyecek şekilde kozmopolit hale getirmesini, Osmanlının “*en feci karakteristiği; onu en sonunda mahveden en korkunç ve menfi vasıf*”²²⁹ olarak değerlendirmektedir. Anadoluocuların hemen hepsinde müstemlekecilere karşı nefret duyguları bulunmaktadır.

Anadolucular, inkılâplar sonrasında kültür, maneviyat ve teknikte geçmişle bağların bu denli kopmasına tepki göstermişlerdir.²³⁰ Arık, dönemin kültür politikalarına muhalif bir çizgide bulunmaktadır. “*Demir Köprü’yü, Arapçanın ‘Cisri*

²²⁶ Arık, “Vatanlara Dair”, **Coğrafyadan Vatana**, s.16-17.

²²⁷ Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.6-7.

²²⁸ Remzi Oğuz Arık, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.30.

²²⁹ Remzi Oğuz Arık, “Osmanlı İmparatorluğu ve Müstemlekecilik”, **Millet**, Yıl: I, Sayı: 3, 1942, s.87.

²³⁰ “Bu Mecmua”, **Millet**, Sayı: 1, 1942, s.2.

Hadit' yapmasına kızınca onu 'Hitit Köprüsü' yapar, fakat buralarda ne kadar sanat abidemiz varsa hepsini söker atarız." Arık, ışığı dışarıda arayan aydın sınıfına eleştiri getirmekle birlikte kendi özümüze dönmemiz gerektiğini savunmaktadır. Türklere kötü sıfatları yakıştıran ve Türklerin tarihte kötü işler yaptığını söyleyen Batılı ve Doğulu aydınlara karşı isyan içinde olan Arık, Türk aydınının kendini savunmak yerine "Türkler dünyaya vereceğini vermiş olan, eskimiş bir kütledir; dünyaya yeniliği, kurtuluşu İslavlar getirecektir." görüşünü savunmalarını kınamaktadır.²³¹

*"...bu vatani lafla almadık. Buradaki Türk şahsiyetini lafla kurmadık. Buraları birbirinden ağır tarih hadiseleri yaratarak 'bizim' yaptık. Yendiğimiz düşman kütlelerinin meydana getirdikleri eserleri Bizans'a yakıştır, Haçlılar'a yakıştır surette yıkmadığımıza, koruduğumuza, bugünün nesilleri üzüyor, kızıyor. Biz o düşman milletlerin yapıp bıraktığını o kadar geçtikki; bu memlekete damgamızı öyle eşsiz iki hayat özü ile: zekâ ile, kanla bastıkki buraların artık başkalarına ait olması ihtimali kalmamıştır. Karşımızdakilerin hayatıyeti karşısında bizimkinin ne kadar üstün olduğunu bu gösterir."*²³²

Arık, milliyet fikrinin esasının vatanla başladığını ileri sürmektedir. Aynı ülkü etrafında toplanan insanlar milleti oluşturmaktadırlar. Müşterek tarihi oluşturan insanlar, aynı coğrafyayı paylaştıklarından diğer topluluklardan ayrılarak, milleti meydana getirirler. Millet olmanın ön şartı bir vatana sahip olmaktır. Arık, milletin oluşumunu vatan ve vatanın doğuşu ile başlatmaktadır.

²³¹ Arık, "Tarihimizin Öğrettikleri", **Coğrafyadan Vatana**, s.20.

²³² Arık, "Tarihimizin Öğrettikleri", **Coğrafyadan Vatana**, s.31.

*“Müşterek tarihi yarattıran işlerin, felaketlerin ve saadetlerin potasında eriyip coğrafyaya dökülerek onu vatanlaştıran topluluk; akıcı olmaktan, muayyenetsizliğe her an namzet kimseler olmaktan çıkar, MİLLET olur. Ve artık nesiller tarih boyunca şu vatandan ve şu millettendir. Fertlerin hayatı için muayyenetsizlik bitmiş, muayyeniyet başlamıştır. Bu bakımdan, milliyet fikrinin esası da vatanla, vatanın doğuşuyla başlamıştır.”*²³³

Arık, bu tanımlamanın ardından mensubu bulunduğu milleti tanımlar. *“Hakikat şu ki, biz Türk soyundan gelmiş ve Anadolu’da doğmuşuz. Soyumuzun geçirdiği ilk yerleşme macerası bittikten, vatan kurulduktan, soyumuz ve vatanımız adını, damgasını aldıktan sonra doğmuşuz, yaşamamız, adımız, sanımız artık muayyen bir kader çerçevesine girmiştir.”*²³⁴

Arık’a göre; Milliyetçiliğin birinci merhalesi, tutunacak dal arayan milletin kendinden başka dostu olmadığını fark ettiği andır, ancak bu aşamada milliyetçilik, henüz Türk adına dayanan bir şuur haline gelememiştir. İkinci aşama, 1908 Meşrutiyetiyle Kurtuluş Savaşı arasındaki zaman dilimidir. Bu aşamalardan daha önce Mehmed Emin’in mısraları varsa da milliyetçiliğin bir topluluk şuru olması, Meşrutiyeti bekleyecekti. Arık, milliyetçik tarihimizde; Ali Suavi, Mehmed Emin, Ahmet Hikmet gibi isimler arasında siyasi nedenlerle meydana çıkan boşluğu Rusya’daki Türkçülük arayışlarının doldurduğunu ifade etmektedir. Bu dönemdeki

²³³ Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.4.

²³⁴ Arık, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, s.5.

milliyetçiliğin genel karakteristiği, Japon deniziyle Endülüs arasında geniş bir Türklük âlemi tasavvur etmesi, içte ve dışta bir savunma cihazı olarak kullanılması, kitap milliyetçiliği olması, tereddütlerden kurtulamamış olması ve merkezin Anadolu dışında olması olarak sıralanmaktadır.²³⁵

Arık, Türkçülüğün; Türkiyeci bir unsur olması gerektiğini öne sürmektedir. *“Ancak Anadolu İstiklal mücadelesi sırasında ve ondan sonradır ki Gökalp’in bu compromises’den kurtulmaya çalıştığını görmekteyiz. Mesela ‘Milli vicdanı kuvvetlendirmek’ makalesinde İngiliz milliyetperverliğinin büyük üstünlüğünü izah ederken hep bu hakikati izaha çalışır: İlkin kendi ana yurdunda istiklâli, kültürü ve azametiyle kökleşen İngilizin sonra Anglosakson imparatorluğuna yönelmesi!”* Arık, Gökalp’in; Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık kavramları arasında kahrolduğunu fakat gerçek olan Türkiye cemiyetinin asıl iç müstemlekeçiliğinin farkında olmadığını söylemektedir.²³⁶

“Bizim ideolojimizi dayadığımız realitelerin başlıcası toprağımızdır. ...tarihi akışımızın gelip döküldüğü bu Anavatan bizim milliyetçiliğimizin baş realitelerinden ve asıl hedeflerinden biridir.”²³⁷

Arık, Anadolu’dan uzak olan yerleri içine alan milliyetçilik anlayışlarının dışında bir milliyetçiliği savunmaktaydı. Milliyetçiliğin doğuşunu, Kuvayi Milliye mücadeleleri ile başlatanları haklı bulmaktadır. Bu mücadele de vatan uğruna verildiği için Arık’ın düşünce sistematiğine uygun düşmektedir. Arık, bağımsızlığını

²³⁵ Remzi Oğuz Arık, “Milliyetçiliğimizin Merhaleleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.162-169.

²³⁶ Arık, “Ziya ‘Gökalp’in Türkçülüğüne Dair”, s.131-132.

²³⁷ Arık, “Milliyetçiliğimiz”, **Coğrafyadan Vatana**, s.48.

elde eden Türkiye'nin milliyetçilikten başka bir ideolojisinin olamayacağını savunmuştur.²³⁸ İstiklal Savaşından sonra Anadolu'nun bayrağını yeni bir fikir ve his birliği olan Türkiye milliyetçiliğinden taşıyacağını söylemektedir.²³⁹ Arık, 900 senelik Türklük mazisinin milliyetçi bir şuur oluşturmaya yetmediğini ifade etmektedir.²⁴⁰ Selçuklu dönemindeki Fars ve Arap etkisi, Osmanlı'nın çok uluslu yapısı milliyetçilik şuurun oluşmasını engellemiştir.

Arık, Türk milliyetçiliğinin gelişimini ve özelliklerini tarihi bir perspektiften geçirerek, bütün emeklerin döküleceği yer olarak Türkiye'yi göstermektedir. Ütopik düşüncelerden uzak realist bir yaklaşım sergileyen Arık, Turan hayali, Osmanlılık ve İslamcılık düşüncelerini bir kenara atarak, Anadolu anavatanına dönme düşüncesinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²⁴¹ Arık, zamanın milliyetçiliğinin müdafaa ideolojisi olarak görmekte ve buna sığınarak Türkiye'yi çağdaş bir seviyeye getirmeyi amaçlamaktadır.

Turancılığa karşı muhalif bir tavır olarak ortaya çıkan Anadoluçuluk, milliyetçilerin elinde realist temeller üzerinde yükseltilmeye çalışılan bir düşünce olmuştur. Arık'ın romantik yaklaşımlarının yanında milliyetçilik hususunda oldukça realist bir yol izlediğini söyleyebiliriz. “...milliyetçiliğimiz ne yalnız başına his, ne yalnız başına kan, ne yalnız başına toprak birliğine dayanmaz... bu ideoloji bir sıra realitelere dayanır.” Bu realitenin de üzerinde yaşanan toprak olduğu açıkça

²³⁸ Arık, “Milliyetçiliğimiz”, **Coğrafyadan Vatana**, s. 42-43

²³⁹ Remzi Oğuz Arık, “Efkâr-ı Umumiye”, **İdeal ve İdeoloji**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.19.

²⁴⁰ Remzi Oğuz Arık, **Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz**, Ankara, Remzi Oğuz Arık'ın Eserlerini Yayıma ve Anıtını Yaptırma Derneği Yayınları: 2, Ayyıldız Matbaası, 1958, s.6.

²⁴¹ Arık, “Milliyetçiliğimizin Merhaleleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.56-62.

ortadadır. “*Türkiyeye adını veren, Türkiyenin dünyada hiçbir değerle ölçemeyeceği Türk kütlesi vardır.*”²⁴² Arık, bazı Anadoluocular gibi geçmişten günümüze kadar gelen süreçte, bu topraklar üzerinde yaşayan tüm halkları birleştirme yoluna gitmeden Türk kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Arık, Anadolu’nun asıl milletini, Türkmen nüfusun oluşturduğunu üzerinde ısrarlı bir şekilde durarak, ırkçı olmayan bir milliyetçiliğin peşinde olmuştur.

Arık’ın Anadoluçuluğu, milliyetçilik ile toprak kavramlarını birlikte değerlendirmekte ve toprağa dayalı bir milliyetçilik anlayışını ortaya koymaktadır. “*Coğrafyadan Vatana*” adlı eserinde toplanan yazıları ile düşüncelerinde zirve yapan Arık, toprağa dayalı milliyetçiliğin ciddi anlamda ilk temellerini atmıştır.

“... ‘adalet’, hürriyetsiz gerçekleşmez; işte bu yurttan ‘hürriyet’, ancak bir millet kalmamızla mümkündür; milletçi insanımız bu müvazeneyi bozmayandır... Bir vatanda yaşamının tatlı, hatta mukaddes bir şey olduğunu sağlayan ‘içtimai emniyeti’ Türkiye’de hakim bırakmak milliyetçiliğimizin işidir. Nihayet insanımızı bütün bunlara kavuşturacak tek şart olan ‘Müstakil bir Türkiye’ realitesini herşeyin temeli bilmek, bu milliyetçiliğin hikmetidir.”²⁴³

Arık, milliyetçiliğin merhalelerini sıraladığı yazısında, “*Vatan Türk vatani, devlet Türk devleti, millet Türk milletidir.*” demektedir.²⁴⁴ Arık, milliyetçiliğini sınırlamış

²⁴² Arık, “Milliyetçiliğimiz”, **Coğrafyadan Vatana**, s.43.

²⁴³ Remzi Oğuz Arık, “Türkiye’nin Yükseltilmesi”, , **İleri Yurt**, C. I, Sayı: 9-10, Aralık 1945-Ocak 1946, Ankara, s.3.

²⁴⁴ Arık, “Milliyetçiliğimizin Merhaleleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.61.

olarak görünse de, Milliyetçiliğin Türk milletine bir şövalyelik ruhu kazandıracağını dile getirmektedir. Dünyada milletler arasındaki güç dengelerinin emperyalistler lehine bozulmasının dengesizlikler doğurduğuna değinen Arık, geçmişte Fransa, Macaristan ve Polonya için mücadele veren bir milletin torunları olarak günümüzde başka milletlerin saadetini düşünmemiz gerektiği üzerinde durmuştur.²⁴⁵ Bu düşüncesini, dünyanın şövalyeliğinin üstlenilerek gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır. Arık, günümüz Birleşik Devletler Amerika'sının politikasına benzer bir düşünce içinde olduğu görülmektedir.

“Bu cemiyetin öyle bir coğrafyası var ki onu bir yandan müdafaaların en çetin ve incesine sürüklüyor, öte yandan ise bütün insanlık arasında hakka, adalete, şerefe dayanan gerçek bir anlaşmanın bulunmasını özleyiş haline yükseltiyor.

Bunun içindir ki bu cemiyeti, onun hakkını yaşamasını -fakat şerefle, hür olarak yaşamasını- istemek olan milliyetçilik, işte bu tarihin, coğrafyanın 'başkalarını sevme' de Türk vatanını koruma imanına dayanıyor... Türk milliyetçisi isterse ve onun ayağına zincir vurulmazsa bu çağın gerçek şövalyesi olabilir. Hem yalnız o olabilir.”²⁴⁶

Arık, Osmanlıcılığı 19. yüzyılın milliyetçilik akımlarına karşı bir kaçış yolu olarak görmekte ve samimi bulmamaktadır. Türkçülüğün yükselişini Balkan Savaşlarına bağlarken İslamcılığın daha çok Rusya'da değer kazandığını ifade etmektedir.

²⁴⁵ Arık, “Çağımız”, **İdeal ve İdeoloji**, s.76.

²⁴⁶ Arık, “Çağımız”, **İdeal ve İdeoloji**, s.76

Arık, gayri Müslim tebaanın yanında Kırım, Kafkas ve Ural bölgelerindeki İslamcı yaklaşımların, İslamcılık hareketinin gelişimine ön ayak olduğunu öne sürmektedir. Bu fikrin oluşumunda Çarlık Rusyası'nın, buradaki Türk nüfusu etnik değil dini kimliğiyle yok etmeye çalışması gerçeğinin yattığını dile getirmektedir. Bu durum, Hıristiyan-Müslüman çatışması şeklinde cereyan etmeye başlayınca İslamcılık düşüncesi ortaya çıkmıştır.²⁴⁷ İslamcılığın yükseliş yıllarının Balkan Savaşı zamanlarına da denk gelmektedir ki, bunun da sebebi bu savaştaki “*Haçlı zihniyeti*” görüntüsüdür.²⁴⁸

Son zamanlara kadar idealin de, ideolojinin de ağırlık merkezinin “*anavatan=métropole*” dışında kalmasından yakınmaktadır. İslamcılık, Osmanlıcılık ve Turancılık hep bu mefhumun dışında kalmıştır. Arık “*Dünyada devamlı, büyük, müstakil biricik Türk devletini kurmuş olan Oğuz boyları'nın kendi hakikatlerine, realitelerine ermesi için, 'İstiklâl harpleri' gibi cehennemden geçmesi lâzımdı. Bu harplerin yangınında, Türkiye realitesine ve hakikate aykırı ne varsa kül olmuştur. Öte yandan; bütün dünya Türklerinin kurtulması, yaşaması için Anadolu denen mücahitler yuvasının müstakil, kuvvetli, büyük kalması şart olduğu meydana çıkmıştır.*”²⁴⁹ Arık; Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılığın çıkış yerlerinin anavatan -Anadolu- dışında olduğunu belirtmektedir.²⁵⁰ Millet dergisinde bulunan Cahit Okurer, milliyetçiliğin sınırlarını çizmektedir.

²⁴⁷ Remzi Oğuz Arık, “Köylerimiz ve Köycülüklerimiz”, **Cığır**, C. VII, Sayı: 86, İkinci Kanun, 1939, s.7.

²⁴⁸ Arık, **Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz**, s.10.

²⁴⁹ Remzi Oğuz Arık, “Bizim Milletçiliğimiz”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 13, 1943, s.29.

²⁵⁰ Arık, “Ziya Gökalp'in Türkçülüğüne Dair”, s.129.

“Millet oluşun her şeyden evvel kendini bulma ve bilme ile başlayacağı, milletin mücerret bir mefhumdan, bir nazariyeden bir hayat vâkıası oluşu bize kendi yolumuzu da gösteriyor. Tarih, coğrafya, iktisat, din v.s. sebepleri ne olursa olsun; her şeyden önce bu toprak üzerinde, başkalarına benzemiyen maddî, manevî kendisine mahsus vasıfları olan bir insan kitlesi yaşıyor. Biz, kendimiz bu toprak üzerinde yaşıyoruz. Binaenaleyh İslâmcılık, Osmanlılık, kadar Anadolu’yu esas almayıp tefekkürümüzün sıklet merkezini Anadolu’nun dışında bırakan tarzda bir Turancılık da gözlerimizi kendimizden çok uzaklara çekip bizi kendimizden dışarı baktırmakla bizi millet olma yolundan ayırmaktadır. Tekrar ediyoruz: Nazariyelerin, mefhumların mücerret milliyetçiliğinden hayatın, hakikatin müşahhas milliyetçiliğine; kendimizi tanımak için asıl millet hayatına, kendimize gözlerimizi çevirmekle erişebiliriz.”²⁵¹

Arık’ın milliyetçiliği, ideal ve şahsiyet üzerine bina edilmiştir. Milliyetçilik, Anadoluçularda kimlik oluşturmanın ön şartı olmuştur. II. Dünya savaşı sonrasında bazı sol çevreler, milliyetçileri eleştiren yayınlar yapmaktaydılar. Millet dergisinde imzasız bir yazıda Falih Rıfki Atay’ın, Ulus’un 6-VII-1943 tarihli yazısına yer verilmiştir.

“...Cumhuriyet Halk Partisinin programında bizim milliyetçilik anlayışımızı gösteren madde şudur: ‘Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür.’

²⁵¹ Cahit Okurer, “Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 14, 1943, s.64.

Yani Türküz bir, Türkçüyüz iki, Türkiyeciyiz üç! Ne ırkçıyız, ne de sınırışı herhangi bir dâva peşindeyiz.”²⁵²

Tahsin Tola, milliyetçiliğin ve halkçılığın köycülük olarak anlaşılmasını istemektedir. Osmanlı'nın sürekli ezdiği köylüden, Anadolu Türk ve İslam köylüsü olarak bahsetmektedir. Tola, Türk-İslam kimliğini açıklamıştır.²⁵³

“...Anadolu, yalnız bütün tarihi içinde değil; Türkmenlerin fethinden beri de ilk defa, asıl sınırları içinde 'bütün' haline girmiş bir yurdun şuuriyle çerçevenmiştir.”

Arık, Moğol ve haçlı seferlerinin bu misyonun gerçekleşmesini geciktirdiğini ve bugünün milliyetçiliğin ortaya çıkışında temel oluşturduğunu ileri sürmektedir.”

Malazgirt de Kılıçaslan'la, Eskişehir ve Konya ovalarında sırsındığı'nda, Niğbolu'da, Belgrat'ta, Otlukbeli'nde, Çaldıran'da, Mercî Dâbig'de, Muhaç'ta, Viyana önlerinde, Rodos'ta, Prut kıyılarında, Bağdad'da, Kanije'de şehit olanlar; yahut dönme Kuyucu Murat'ın zulmü ile gömülenler; yahut Simavlı Bedrittin ile birlikte ölenler; nihayet, Çanakkale'de, Sarıkamış'ta, Süveys'te, Gazve'de, Toroslar'da, Ermenistan cephesinde, İnönü'nde, Sakarya'da, Dumlupınar'da... 'Bu toprak için toprağa düşenler' şimdi sağolsaydı, bugünün milletçiliğini 'kendine gelme, kendine doğru toplanma, bulduğu yeri doldurma, bu yerleri ebediyetlere kadar Türk Métropole'ü olarak korumak'dan başka ne ile karakterlendirirdi.”²⁵⁴

Arık, milliyetçiliğini; tarihteki bir takım realitelere dayandırmaktadır.

²⁵² “Neşriyat Karşısında”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943, s.126.

²⁵³ Tahsin Tola “Köycülüğün Gelişmesi”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943, s.97.

²⁵⁴ Arık, “Köylerimiz ve Köycülüklerimiz”, s.11.

Arık; insanı, vatani ve cemiyeti birbirine denk tutan toprağın ve tarihten gelen bağların, insanın âlem içinde istikrarını temin eden milliyetçiliğin statik unsurlarını oluşturduğunu söylemektedir. Tesadüfen bir araya gelen insanlar, kitlelere gaye birliği veren vatanın müşterek tarihi ile coğrafyaya muayyeniyet kazandırırılar.²⁵⁵

Arık, nasyonalist ve şoven olmayan bir milliyetçiliği savunarak, Atatürk'ün “*Yurtta sulh cihanda sulh*” prensibini kendine rehber edinmiş bir tutum içinde olmuştur. Arık, Turancıları da saldırgan değil mazlum ve savunmaya dönük olarak nitelendirmektedir.²⁵⁶ Bu düşüncesinde kendisinin de eski bir Turancı olmasının etkisi vardır.

Arık'ın Anadoluçuluğu, Türk milliyetçiliği üzerine bina edilmiş olan Türkiyecilik düzlemine kaymaya başlamıştır. Turancı tehlikenin bertaraf edilmesinden sonra Anadoluçuluk hareketi görevini yerine getirmiş ve Arık, “*Türkiyemizin Yükseltilmesi*” adlı yazısını kaleme almıştır.

“...örnek dediğimiz insanın, Türkiyemizin Türk çocuğu olması teşkil edecektir. Fakat hiçbir zaman, sadece Türkiyeli olmak, Türkiye kaderine hakim olmak için, örnek insanımız sayılmak için, yetmez; Türkiye'ye layık olmak ta lazımdır... Bizim kalan ve vatana layık olan insan, Türklüğün ta kalbindedir.”²⁵⁷

²⁵⁵ Arık, “Milliyetperverliğe Dair”, **Çığır**, C. VII, Sayı: 84, Yıl: I, 1939, s.190-191.

²⁵⁶ Süleyman Seyfi Öğün, **Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s.23.

²⁵⁷ Arık, “Türkiyenin Yükseltilmesi”, **İleri Yurt**, s.2-3.

Arık'ın neşriyat müdürü olduğu Millet Mecmuası'nın ilk sayısındaki imzasız yazıda, “*Şu kadar milyon kilometre kare büyüklüğündeki dünyanın genişlik rakamı içinde Türk dünyasının ve onun içinde bizim millet dünyamızın münasebetlerinin...*”²⁵⁸ denilmek suretiyle sınır çizilmiş olmaktadır. Türkiye ve Türk Dünyası ayrımı yapılmıştır.

Arık, tarihin, toplumun hafızası olduğunu ve vatan gerçeğinin bu hatıralara dayandığı savunmaktadır.²⁵⁹ Arık'ın milliyetçiliğinin ilk unsuru tarihe vurgu yapan ve statik olan vatandır. “*Topraktan, tarihten uzanan bu bağlar, insanın âlem içinde istikrarını temin eder.*”²⁶⁰ İkincisi vatanın devamı ve refahı için gerekli olan milliyetçilik ve vatanperverliktir.

Arık, dil ortaklığının ve dinin milleti oluşturan unsurlardan biri olamayacağını dile getirirken bu duruma da din yüzünden düştüğümüzü kabul etmemektedir.²⁶¹ 13. yüzyılın sonunda yıkılan Selçukluların yerine daha mükemmel Osmanlı İmparatorluğunu kurulmasının ana sebeplerinden birini din olarak görmektedir.²⁶²

Arık, Sosyalizm hegemonyasındaki Türklük âlemine değinerek müstakil Türkiye Devletinin de tehlike içinde bulunduğunu belirtmektedir. Arık, Türkiye'yi hem doğu hem de batı arasında sömürülmek istenen bir lokma olarak görmektedir.

²⁵⁸ “Bu Mecmua”, s.1.

²⁵⁹ Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Konya, Selçuk Yayınları, 1966, s.810.

²⁶⁰ Remzi Oğuz Arık, **Milliyetçilik**, İstanbul, Hareket Yayınları, Yaylacık Matbaası, 1974, s.136.

²⁶¹ Arık, **Milliyetçilik**, s.147.

²⁶² H. Rıdvan Çongur, **Profesör Remzi Oğuz Arık**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s.78.

Anadoluculuk, sadece Cumhuriyet'in kuruluşunda değil, Soğuk Savaş döneminde de pragmatik bir politika olarak güncelliğini sürdürmüştür.²⁶³

Arık, Anadolu'nun asıl milletini, Türkmen nüfusun oluşturduğu üzerinde ısrarlı bir şekilde durarak, ırkçı olmayan bir milliyetçiliğin peşinde olmuştur. Vatani meydana getirecek muayyen bir milletin olması gerektiğini belirtmektedir. Cahit Okurer ve Mümtaz Turhan gibi isimler ise, Turancılığa karşı Anadoluocuların yanında olmalarına karşın, ırka dayanmak yerine şahsiyet kazanmış toplumların millet olabileceğini ileri sürmekteydiler.

Arık, Turancıların savunduğu idealleri yeren Ülken'in yerine daha yapıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Arık, zamanın şartlarında Turancılığın ortaya çıkmasının zaruret olduğunu, hatta Gökalp'in bu uğraşısının memleketin benliğine şartlarına uygun bir hal almasını sağlamak gerektiğini ifade etmektedir.²⁶⁴

Mümtaz Turhan, Arık'ın milliyetçiliğinin, vatanseverliğinin icabı olduğunu dile getirmektedir.²⁶⁵ Arık, soy birliğindense kader birliği ve tarih şuuruyla aydınlanmış bir vatani kendine amaç edinmek ister.

²⁶³ Remzi Oğuz Arık, "Beş Cephe", **Millet**, Yıl: II, Sayı: 21, 1944, s.266.

²⁶⁴ Arık, "Ziya Gökalp'in Türkçülüğüne Dair", s.128-129.

²⁶⁵ Çongar, a.g.e., s.286.

5. Nurettin Topçu

Nurettin Topçu, Anadoluçuluğun milliyetçi kanadına yakın olmakla beraber, kendine İslam'ı referans alan yazılar yazarak, laiklik çerçevesinden çıkmaktadır. Kimlik belirleme kaygısında, İslam; Anadolu ve Türk kimliğinin önünde yer almaktadır. Bu nedenle Topçu'yu, İslamcı Anadoluçuluk grubunun içinde değerlendirmek gerekir. Fakat Topçu'nun tarih anlayışı, Milliyetçi Anadoluçularınkine benzerlik gösterdiğinden, onu milliyetçi grup içine almayı daha doğru bulduk. Topçu, Hareket dergisi çevresinde bulunan bazı aydınlar ile kendi düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır.

Topçu, imparatorluğun son yıllarında ortaya çıkan fikir akımları ve Cumhuriyet dönemi milliyetçilik anlayışı karşısında, herhangi bir kutupçuluğa kaçmadan, kendi düşünceleri doğrultusunda Anadoluçuluk hareketinin içinde bulunmuştur. Topçu, Anadolu gerçeğinden hareketle milliyetçilik ideali ve bu ideale uygun bir sosyalizm anlayışı ile karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁶

Topçu'nun Anadoluçuluğu, önce İslam sonra Türk kavramlarına çerçevesinde gelişmiştir. Topçu, bu iki kavramı birbirinden hiçbir zaman ayırmaz. Topçu da, diğer Anadoluçularda bulunduğu gibi toprağa mistik anlamlar yükleyerek romantizmin etkisinde kalmıştır. Topçu, bu romantizmi ruhçuluk olarak tanımlamaktadır.

²⁶⁶ Ali Osman Gündoğan, "Nurettin Topçu", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 11, Mayıs-Haziran-Temmuz 2000, s.90.

Topçu, milleti toprakla sınırlamakta ve millete dini bir nitelik yüklemektedir. İslam birliği ve ırk birliği üzerine kurulu bir oluşumu kabul etmemektedir. Topçu, Anadoluçuluğun ırk davası olmadığını ruhi vaka olduğunu ileri sürmektedir.

“Coğrafi değil, hukuki ve siyasi haritasının sınırlarına bağlanan Anadoluçuluk vicdani bir davadır.” “İlim ve hakikat gözüyle ne geliş güzel müslümanların bir kısmı bir milletin adı altında birleştirilir, ne de bütün bir ırkın gücü yalnız bir milletin hayatına mal edilebilirdi. Davayı bir Anadolu ırkçılığı zannedenler de aldandılar. Anadolu, millet hamurunun yoğuruluşunda ruh ve tabiat unsurlarını savunuyordu. Burada tabiat, coğrafya unsurlarıyla karşılaşılıyor, ruh ise tarih, örflerle sanatlar ve din unsurlarından hayat alıyordu. Menşe araştırmacı ırk teorisini manevi kaynaşma, milletine hizmet ve fedakarlık iradesiyle bertaraf eden Anadoluçular, kan ırkçılığına olduğu kadar, ırk davasında şüursuzluğa ve kayıtsızlığa da karşı idiler.”²⁶⁷

Topçu’ya göre Anadoluçuluk; günümüz Anadolusunun sorunlarıyla uğraşmayı öngörürken, geçmişin sorunlarıyla bugün dertlenmeyi samimi-yetsizlik olarak değerlendirir. Topçu, Anadolu Türk milleti gerçeğini kabul ederken bu tanımlamanın başına İslam sıfatını eklemekte hiç tereddüt göstermez.

“Malazgirt’ten Sakarya’ya kadar mukaddes toprağa ruhlarını karıştıran ecdadın emaneti olan millet; zulmü de cehaleti de kabul etmek

²⁶⁷ Nurettin Topçu, Mükrimin Halil Yinanç’ın **Milli Tarihimizin Adı** adlı eserine yazmış olduğu “Önsöz”, İstanbul, Hareket Yayınları, 1969, s.8.

istemeyenler ona ne ad verirlerse versinler; toprağıyla, ahlâkı ve imanyla, kaderi ve gerçek iradesiyle Anadolu Türk milletidir.”²⁶⁸ “Hak bizi Anadoluda güzel bir vatana sahip millet yapmış. O halde milletimizin adı Anadolu Türk milleti, millî tarihimiz de Müslüman Anadolunun tarihidir.”²⁶⁹

Necip Fazıl Kısakürek de Topçu ile aynı çizgide bulunarak bu tartışmanın içinde olmuştur. “...Halbuki biz Türk’ü Müslüman olduğu için sevecek ve Müslümanlığı nispetinde değerlendirecek bir milliyetçilik anlayışı peşindeydik ve bu anlayışa Anadoluculuk ismini veriyorduk. Türk Müslüman olduktan sonra Türk’tür tezini işliyorduk.”²⁷⁰

Topçu, Türkmenlerin Anadolu’ya yerleşmeden önceki yaşamlarını “*anavatanı olmayan, dünün ve yarının hesabının kendisinden sorulmadığı yerlerde macera arayan ve yağmacılıkla yaşayan, zorba*”lık dönemi olarak görür. Anadolu Türkmeni toprağına bağlandıktan sonra Arap ve Orta Asya Türkü gibi göçebe olmaktan çıkıp sorumluluk sahibi olmuştur.²⁷¹ Topçu, Anadolu’ya gelen Türkmenleri, Türkmen değil, Anadolulu kimliği altında yeni bir oluşuma sürüklemektedir.

“...bugün Anadolunun kendi milleti olan çiftçi köylüye, Orta Asyadaki türkmenin çocuğı demekten ziyade, Anadoluda yaşamış ve Anadoluyu

²⁶⁸ Topçu, a.g.e., s.9.

²⁶⁹ Topçu, a.g.e., s.8.

²⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1994, s.393-394.

²⁷¹ Nurettin Topçu, “Bizde Milliyet Hareketleri” **Yarıncı Türkiye**, Yay. Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999, s.137. **Hareket**, Sayı: 3, 1939, s.78.

kurmuş, ilerletmiş kavimlerin çocuğu, Anadolu tarihinin çocuğu demek daha doğru olur.”²⁷²

Anadolu’ya gelen Türklerin, Etilerin medeniyetini kabul ettiğini ve yeni bir dönemin başladığını²⁷³ belirten Topçu, bu kaynaşmayı “*karanlık bir dönem*” olarak değerlendirmektedir.²⁷⁴ Fakat “*Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu’nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.*”²⁷⁵ demekle kaynaşmış bir topluluğu da kabul etmemektedir. Anadolu’ya gelen Türkmen, kendinden evvelkilerin sadece tekniğini almıştır. Bu da, onları toprağa bağlı çiftçi yapmıştır.

“Ta Milattan üç, dört, beş bin yıl evvelinde Orta Asya’dan gelip Basra Körfezi’yle Karadeniz arasında yerleşenler. Sonra da asrımızın bin yıl evvelinden başlayarak ve bir çok yollarla zaman zaman Anadolu’ya gelip eski kavimlerle Etiler arasında yerleşen Müslüman Türkmenler. Bu gelen Türkmenler Anadolu’da medeniyetler kurmuş olan Etilerin çocuklarıyla kaynaşmışlar, hepsi onların tekniklerini temsil etmişlerdir.”²⁷⁶

Topçu; Anadolu’nun, Müslüman Türkmenlerin iskânından sonra gerçek kimliğine kavuştuğunu söylemektedir. Türk tarihinin başlangıcını, milliyetçi Anadoluçularda olduğu gibi 1071 yılından itibaren başlatmıştır. Topçu’ya göre, Türklerle İslam’ın Anadolu’da buluşması, Osmanlı Devleti gibi büyük bir medeniyet ortaya

²⁷² Nurettin Topçu, “Benliğimiz”, **Yarıncı Türkiye**, s.111.

²⁷³ Nurettin Topçu, “İçtimai Sınıflar”, **Yarıncı Türkiye**, s.224-225.

²⁷⁴ Nurettin Topçu, “Bizde Milliyet Hareketleri”, **Hareket**, Sayı: 3, Nisan 1939, s.74.

²⁷⁵ Nurettin Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarıncı Türkiye**, s.151.

²⁷⁶ Topçu, “Benliğimiz”, **Yarıncı Türkiye**, s.110.

çıkarmıştır.²⁷⁷ Topçu, diğer milliyetçilere göre, Osmanlı dönemini biraz daha ön plana çıkarmaktadır.

Topçu, milli tarihin köklerini eski Anadolu medeniyetlerinden başlatmak gerektiğini ifade ederek milli hassasiyetler nedeniyle bunun gerçekleşemediğini öne sürmektedir.

*“Hakikatte Müslüman Anadolu’nun devam ettirip bize bıraktığı tarihin köklerini, millî tarihimizin ilk temellerini ve başlangıçlarını, İslâm’dan evvelki Anadolu’da aramak lâzımdır Soy meselesinin millet varlığındaki önemi dolayısıyla biz bu halledilmemiş olan davaya sadece dokunduk. Tarihî kaderle coğrafyanın devam ve tekâmül ettirdiği, inkılâplarla yoğurup değiştirdiği karakterimizin köklerini soyumuzun kaynaklarında bulacağız.”*²⁷⁸

Topçu; bu görüşü ile, Mavi Anadoluculara benzerlik gösterse de, Türk ve İslam vurgusu onu muhafazakâr bir çizgiye çekmektedir. Topçu, yine de milli tarihi Türk’ün İslam olmasıyla başlatmaktadır. *“Anadolu’da kuvvetli bir ziraat iktisadını hazırlayan Eti çocukları, bugünkü Anadolu köylüsünün ilk kökenleridir. Dokuz asır evvel bu ülkeye yayılan İslam dini ise, buradaki halkı yeni bir mefkure içinde tekrar canlandırarak yeni bir medeniyet kurarken asıl milli tarihimiz başlamış oluyordu.”*²⁷⁹

²⁷⁷ Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarıncı Türkiye**, s.142.

²⁷⁸ Topçu, “Benliğimiz”, **Yarıncı Türkiye**, s.112.

²⁷⁹ Nurettin Topçu, **Milliyetçiliğimizin Esasları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978, s.45.

“...Anadolu'nun bizim olan tarihinde ona yeniden ruh ve hayat veren İslâm dininin ve bunu Anadolu'ya getiren Türkmen'in rolü büyüktür. Onun içindir ki biz millî tarihimize, Anadolu'da ilk medeniyetlerin yaşadığı devirlerden, yani binlerce sene evvelden başlayacak yerde, Anadolu'ya Türk unsur tarafından İslâm ruhunun saçıldığı devirlerden yâni bin yıl evvelinden başlıyoruz. Bu el bu ruhla Anadolu'da buluştuk. Türkmen'i de, İslâm dinini de Anadolu'da tanıdık. Bunlar, Anadolu'da bizim oldular. Anadolu'nun Müslüman olan Türkmeni bizimdir. Onlar, Anadolu'ya yerleşirken, Anadolu binlerce yıllık tarihe ve zengin medeniyetlere sahip olmuştu. Türkmen'in Anadolu'ya getirdiği bir inkılâptır, yeni bir ruhtur. İslâm olmadan evvelki Anadolu bize benzemiyor. İslam onun ruhunu değiştirdi. Bu ruh başkalığı sebebiyle Anadolu'nun İslam'dan evvelki hayatını benimsemiyoruz.”²⁸⁰ “Bizi Hititlere yaklaştıran tek husus onların çiftçi ve toprağa bağlı oluşlarıdır. Hitit ve Elen seciyesi kendiliğinden asla bir Alpaslan ve Yavuz gibi bir devlet adamı çıkaramazdı.”²⁸¹

Topçu, diğer milliyetçilerde olduğu gibi Müslüman Türklerden önceki dönemi, Anadolu'nun sömürüldüğü, ezildiği, maneviyattan uzak, şuursuz bir dönem olarak algılamaktadır. Topçu, İslam dininin, Anadolu'ya barışı ve düzeni getirdiğini ileri sürerken Türkmen unsurunu da dışarıda bırakmamaktadır.

²⁸⁰ Topçu, “Benliğimiz”, **Yarımkı Türkiye**, s.111.

²⁸¹ Ezel Erverdi - Dursun Özer - Ahmet Debbağoğlu, **Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1979, s.22.

“Doğunun tarihi, ilk zaman sonlarından bu ülkede Türkün eliyle İslamın ruhu parlayıncaya kadar, uzun bir talan tarihidir. Anadolu bu acı kadere İskender devrinden beri katlanmıştır. O zamandan beri hakim olan ve diğerlerini ırgat yaparak tek başına hüküm süren sınıf, kılıçla veya zorbalıkla gelip yerleşen bir istila zümresinin kurduğu sınıf olmuştur... Anadolu Eti medeniyetini yaşatırken bu ilkede ruhi kuvvetin maddi kuvvetle anlaşarak onları ilerlettiğini kabul lazımdır. Sonra ancak İslamın Anadoluya girmesiyle yeni bir ruh davasının kökleştiğini görüyoruz. Burada parça parça zümre menfaatleri uğrunda dağılıp zayıflamakta olan halkı İslam ruhu birleştirdi, bir ruhi kuvvet olduğunu gösterdi. İslam girmeden evvelki Anadolunun manzarası ile İslam olan Anadoluyu karşılaştırmak, insanın iki ayrı cihan karşısında, iki ayrı insanlık önünde olduğunu göstermeye yeterlidir. Evvelce burada medeniyetler kuran tarihlerin çocukları yaşıyordu. Gelenler bunları yok etmediler. Maddi varlıkları büyük ölçüde onların maddi varlığı ile kaynaştı ve onlarınkinde temessül etti. Lakin Türkmenin getirdiği İslam dini, bu alemin insanını tamamiyle değiştirdi.”²⁸²

Topçu, Turancılığa diğer Anadoluculardan daha tepkili yaklaşmıştır. Ziya Gökalp’i sert bir dille eleştirmiştir. Topçu, Ziya Gökalp’in maddeci milliyetçiliğine karşı ruhçu tarihçilik anlayışını benimsemiştir. O, Turancılığın savunulmasıyla birlikte Anadolu coğrafyasından çok uzaklaşılacağı ve içinde yaşanılan milletin inkâr edilmiş olacağını öne sürüyordu. Böylece, halksız bir milliyetçiliğin ortaya

²⁸² Topçu, “İçtimai Sınıflar”, **Yarıncı Türkiye**, s.224.

çıkacağını savunmaktaydı. Topçu'ya göre, Anadolu Türk'ünün 1071'den itibaren gerçekleştirdikleri ruhçu milliyetçiliğin bir sonucuydu. Oysa Gökalp'in tarih anlayışı, Anadolu Türk'ünün bin yıllık tarihini bir parantez içine alarak, aslı astarı gerçeklere dayanmayan yapay kökler bulmaya çalışmaktaydı. *“Yaşanan bin yıllık tarih, Anadolu Türk'ünün hem millet olma hem de felsefe, bilim, sanat, ve tasavvuf alanlarında 'harikalar yaratma' sürecidir. Dolayısıyla Anadolu'nun muhtaç olduğu şey, bin yıllık süreci kesintisiz kabullenmek; onda gerçekleştirilmiş başarıların gelişmiş örneklerinin yeniden üretmektir”*²⁸³ Seciyeci, maddeci olmakla suçladığı Turancıları gerçekçi bulmayan Topçu, Cumhuriyet inkılâbının hedeflerini de benimsememiştir.

*“...Anadolunun toprağı kanlarıyla yıkanan ecdadın ruhundan gelen ilham sayesinde, şuurlu zümrede İslam'ı Anadolunun tarihi ile içtimai yapısından ayırmayan gerçek sezgi hayat buldu. Anadolucular, gerçek milliyetçiliğimizi bin yıllık tarihimizden çıkararak onun kalbine İslamı koydular. Turancıların maddeci ütopyizminin ve altı okların kaba realizmine karşılık Anadoluculuğun getirdiği ruhçu idealizm, coğrafyanın gerçeğinde ebediliğe göz koyan ruhların selamet davasını yaşatıyordu. Evvelkiler gibi o bir inkar davası da değildi. Belki bin yıllık tarihin ruhundan sızan ilhamın mahsülü olmuştu. Gönülleri Cengiz Han'a değil Yıldırım hana, vicdanları boşluğa değil ebediliğe götürüyordu. Bu ruhçu milliyetçiliğin temellerini Melikşah'ın ve Mevlana'nın, Yunus'larla Yavuzlarla kurduğu kabul edilmelidir.”*²⁸⁴

²⁸³ Sadettin Elibol, “Muhafif Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi”, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003. s.270.

²⁸⁴ Topçu, **Milliyetçiliğimizin Esasları**, s.34-35.

Topçu, ırk ile milletin tarihini birbirinden ayırmaktadır. “Bizim milletimiz, Orta Asyadan kaynaklı Türk ırkından çıkmış ve dokuz yüz yıl önce Anadolu’da kurulmuştur. İlmî adı ‘Anadolu Türkleri Tarihi’ olan bu tarih ve bu millet, Türk ırkından ayrılan oğuz boylarının Müslüman olarak Anadolu’ya yerleşmeleriyle başlamış oldu. Göçebe olan Türkmen Anadolu’da toprağa yerleşti; cenkçi iken çiftçi oldu. Şamanlıktan kurtulup İslâm’a sığındı... Dokuz yüzyıldan beri Anadolu’da yaşayan millet İslâm’ın sinesinde yaşayan bu çiftçi millettir”²⁸⁵ Topçu, Anadolu Türk milletinin tarihi sınırlarını çizerek milleti, maddî ve manevî temeller üzerinde inşa etmektedir.²⁸⁶

“...milletimizi kurmuş olan esaslar madde bakımından Anadolu’nun coğrafyası üzerinde yaşayan bir çiftçi millet varlığı, ruh bakımından İslâmın bu millete sunduğu ruh ve ahlak örgüsü tam dokuz yüzyıllık bir tarih abidesidir. Tarih, milletleri yapar ve yaşatır. Milletler tarihin yaşına sahip içtimai şahsiyetlerdir. Tarihini kendinden koparıncaya millet yıkılır ve ölür. Bizim milletimiz Anadolu’nun dokuzyüzyıllık tarihinin yarattığı bütün olaylarının, inançlarının ve mefahirinin, ahlakının, sanatının çocuğudur.”²⁸⁷

Topçu, Milliyetçi Anadolu’cuların tarih yaklaşımını izleyerek, sübjektif olandan objektif olana doğru kayan bir metot takip etmiştir.

²⁸⁵ Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarınki Türkiye**, s.141.

²⁸⁶ Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarınki Türkiye**, s.151.

²⁸⁷ Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarınki Türkiye**, s.142.

*“Millet var olmadan önce, bir zümre insanın yalnız istismarına yarayan ölü bir coğrafya ve henüz kütlenin şuuru olmamış bir tarih vardır. Bir insan kütlesi, böyle bir coğrafya ve tarihten yapılmış bir kaderin içine gömülü yaşamaktadır. Günün birinde bu kütlede, bir coğrafya ve tarih çemberinin içersinde, daha bir çok değerleri toplayarak hepsini birlikte bir şuur ve irade haline getirici hamle gözüktür. Bu hamle her yerde millet meydana çıkararak, onu yaratıcı hamledir.”*²⁸⁸

Topçu, milliyetçiliğin Osmanlı’ya mason locaları tarafından sokulduğunu ve yıkıcı olduğunu belirttiikten sonra, kendi milliyetçiliğini 1071’den itibaren başlatmakta ve Osmanlı zamanında semeresinin alındığını ileri sürmektedir. Selçuklu ve Osmanlı devirlerini milli devlet olarak kabul ederken Cumhuriyet dönemi milliyetçiliğini içi boş bir milliyetçilik olarak tanımlar. Topçu için asıl milliyetçilik, Anadolucuktu. Ruhçu bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğunu iddia eden Topçu, *“Anadolu coğrafyasında İslâm ruhunu yüceltmek ve toprağın çehresine İslâm’ın ruh ve karakterini sindirmek.”* fikrini benimsemektedir.²⁸⁹ Topçu, İslam’a dayalı bir milliyetçiliği savunmaktadır.

*“Milleti, Allah’a yönelen irademizin dinlediği duraklardan biri olarak görüyoruz. Bu millet görüşümüzden hayat bulan milliyetçiliğimiz ise idealist felsefemizin bir bölümü, bir muntıkasıdır.”*²⁹⁰

²⁸⁸ Nurettin Topçu, “Millet ruhu ve Millî Mukaddesat”, **Yarımkı Türkiye**, s. 121.

²⁸⁹ Topçu, **Milliyetçiliğimizin Esasları**, s.36.

²⁹⁰ Nurettin Topçu, “Başyazı”, **Hareket**, Sayı: 73, 1972, s.3.

Topçu, Anadolu'da milliyetçiliğin kökenlerini klasik görüşün aksine, haclı seferlerine kadar götürmektedir. “...Milletimizi kurmuş olan esaslar madde bakımından Anadolu'nun coğrafyası üzerinde yaşayan bir çiftçi millet varlığı, ruh bakımından İslâm'ın bu millete sunduğu ruh ve ahlak örgüsü, tam dokuz yüz yıllık bir tarih abidesidir.” Türk ülkesinde Türklükten ayrı bir İslam hayali kurmanın “dar görüşlülük” olduğuna değinen Topçu'nun görüşlerinde dini bir perspektif hâkimdir.²⁹¹

Dünya üzerinde, maddî ve ruhçu milliyetçiliğin var olduğunu belirten Topçu; Türkmenlerin, Anadolu coğrafyasında İslam'ın ruhunu yücelttiğini ve toprağa İslam'ın ruh ve karakterini vererek ruhçu bir milliyetçilik davasını gerçekleştirdikleri inancını taşımaktadır.

Topçu, milletin; soy, toprak ve iktisat gibi maddî unsurların birleşiminden oluştuğuna inanmaktadır. “Soy meselesini eski sınıflamalardan kurtararak bir coğrafya üstünde aynı medeniyet seviyesindeki insanların aynı tarihî devirlerde kaynaşmalarından doğan birlikleri ele almak şartıyla, böyle bir soydan insanların aynı bir toprağın mukadderatı ile kaynaşarak bir iktisat hayatı içinde birleşmesinden, en saf demekten korkmayacağımız milletler doğuyor... Vatan coğrafyası denen mukaddes unsurun üstünde mâziden gelen bir kader birliği içinde yaşayan, bu toprakta aynı iktisadî kuvvetleri paylaşarak birbirlerine kollarının hedefiyle olduğu gibi, kafasının biçimi ve yüzünün şekli, gözlerinin mânası gibi

²⁹¹ Topçu, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, **Yarınki Türkiye**, s. 142.

*maddî benzeyişleriyle yaklaşan insanlar, millet dediğimiz insanî birliğin hakikati içinde toplanıyorlar.*²⁹²

Topçu, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Turancılık görüşlerini ciddi bir eleştiriye tabi tutar. İslamcıları, “...*bu memleket çocuğunu yetiştiren emek ve toprağın hakkını inkâr...*” ettikleri için; Osmanlıcıları, Türkleri geri plana attıkları için; Turancıları, memleket gerçeğinden uzak hareket ettikleri için benimsemez.²⁹³

Müstemlekeler konusunda; “...*Anadolu’yu kuran maddî kuvvete gelince, bu kuvvet altı asrın ayakları altında ezildi ve bugünkü cılız, hasta varlık elimizde kaldı. Bu kuvvetin ezilmesine sebep Osmanlı İmparatorluğunun yaratmış olan Anadolu’yu anavatan olarak yaşatmaması, bilakis aç sömürgeleri doyuran bir ambar gibi kullanmasıdır.*”²⁹⁴ demektedir.

Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nakşibendi Şeyhi Abdülaziz Bekine ve Türk Kültür Ocağı’nın kurucularından Rahmi Eray, Topçu’nun çevresindeki grup içinde yer almışlardır.²⁹⁵

Topçu, tarihi olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisinin var olduğunu, geçmişin geleceği belirlediğini belirtmektedir. Topçu; ümmetten millete geçişi sağlaması düşünülen milliyetçiliğin, bu ilişkiyi unutmamasıyla, geçmişle olan bağların koparıldığını düşünmektedir. Topçu’nun, milliyetçiliğin Cumhuriyet ile başladığını

²⁹² Topçu, “Bizde Milliyetçilik Hareketleri”, **Yarınki Türkiye**, s.133.

²⁹³ Topçu, “Bizde Milliyetçilik Hareketleri”, **Yarınki Türkiye**, s.134-135.

²⁹⁴ Topçu, “İçtimai Sınıflar”, **Yarınki Türkiye**, s.225-226.

²⁹⁵ Sadık Göksu, “Topçu ve Kıvılcımlı Tarih Buluşması”, **Tarih ve Toplum**, C. XXVI, Sayı: 151, Temmuz 1996, s.5.

savunanlara karşı sorusu şudur: “Öyleyse Hüdavendigârlar, Gazi Osmanlar nedir? Bizans bir takım avare kılıçlara mı teslim olmuştu? Topkapı Sarayı’nda görülen bir tarih ve bir milletin siması değil midir?”²⁹⁶ Topçu; milliyetçiliği, Cumhuriyet dönemiyle başlatanları tarihi bilmemekle eleştirir ve milliyetçiliği Anadolu’daki devletin ideali olarak tanımlar.²⁹⁷

Topçu’nun, Anadolu sentezi olarak adlandırdığı tarihsel oluşum, Türk İslam Sentezi olarak da algılanabilir; çünkü bu oluşumun esas bileşenleri toprağa dayalı üretim ile İslam’dır.²⁹⁸ Topçu, Türk dünyasının İslam medeniyeti içine girdikten sonra uyanış gösterdiğini vurgulayarak, İslam medeniyetinin başından itibaren Türk-İslam medeniyeti halinde geliştiğini savunmuştur.²⁹⁹ Topçu, Rönesansı hazırlayan şartların milletlerin tarihlerinde olduğunu söylemektedir. “...nasıl İtalyanlar eski Yunanı örnek aldılarsa, biz de felsefesi ve mimarisiyle Selçukluyu örnek almalıyız.”³⁰⁰ demektedir.

Topçu, Milliyetçi Anadoluocuların tarih anlayışlarına yakın bir yol izlese de İslam’a yaptığı vurgular ve inkılâp hareketlerine karşı muhalif tavrı onun farklı bir oluşum içinde olduğunu gösterir. Topçu; Yinanç, Ülken, Arık üçlüsünün düşüncelerinin devamı niteliğinde bir izlenim bıraksa da küçük ayrılıklar büyük farklar ortaya çıkarmıştır. Topçu’nun Anadolu anlayışı, Türk milleti ve Anadolu toprağını esas alırken bu unsurları yüceltecek bir İslam anlayışını da içinde barındırmaktadır.

²⁹⁶ Nurettin Topçu, **Büyük Fetih**, İstanbul, Dergâh yayınları, 1998, s. 16-17.

²⁹⁷ Gündoğan, a.g.m., s.92.

²⁹⁸ Süleyman Seyfi Öğün, **Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2000 s.391.

²⁹⁹ Nurettin Topçu, “Bizde Rönesans”, **Yarıncı Türkiye**, s.92.

³⁰⁰ Topçu, “Bizde Rönesans”, **Yarıncı Türkiye**, s.96.

B- HÜMANİST ANADOLUCULAR VE TARİH GÖRÜŞLERİ

Hümanist Anadoluçuluk, daha çok edebiyat alanında faaliyet gösteren kişiler tarafından çeşitli biçimlerde ortaya konmuştur. Özellikle, Mavi akımı çevresinde bulunan kişilerin tarihe bakış açılarını yansıtacağımız bu bölümde, ilk hümanist yaklaşımlara kısaca bakmakta fayda vardır.

Hümanist Anadoluçu hareket ortaya konmadan önce, aynı kaynaktan beslenen üç farklı akım karşımıza çıkmaktadır. 1912 yılında Şehabeddin Süleyman'ın başını çektiği Nâyiler; Yunus Emre ve Mevlana'nın, Eflatunî geleneğin mirasçısı olduğunu iddia ederek, antik Yunan kültürünün Türk kültürü ile benzeştiği noktası üzerinde durmuşlardır. Şehabeddin Süleyman, bu düşüncenin temelini atan kişi olarak Yahya Kemal'i göstermektedir.

Nayîlikle direkt bir ilişkisi olmayan Yahya Kemal'in, asıl merkezinde olduğu hareket Nevyunanîlik düşüncesidir. Bu dönemde, "*Havza medeniyeti*" fikriyle karşımıza çıkan Yahya Kemal'in tarih anlayışı, "*Akdenizlilik*" biçiminde gelişmiştir.

Yahya Kemal'in Londra ve Paris'te şekillenen düşünceleri, onu Yunanî düşüncelere sevk etmişti. Yahya Kemal, her ne kadar bu düşüncesinden vazgeçse de, onun düşünceleri doğrultusunda milli kaynaklara yönelen, Anadolu toprağını esas

alan millet ve vatan kavramları, bu hareketin sınırlı da olsa ortaya konulmasına kaynak oluşturmuştur.³⁰¹

Namık Kemal, Osmanlı vatanını öven bir şiirinde Türkler ile batı arasında bağ kurma düşüncesini dile getirmişti. Namık Kemal, kutsal dinlerin çıkış noktası olması dolayısıyla, Orta Doğu kültürü ile Sokrat'lı Akdeniz Helenizm'inin kaynaşma noktasının Osmanlı vatanı olduğu söylemekteydi.³⁰²

Türk Tarih Tezi'nden cesaret alan Nevyunanîlik akımının temsilcileri, Batılılaşma yolunda hümanizmi kaynak olarak görüp, antik kültürün benimsenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.³⁰³

Celal Nuri İleri, 1926'da yayınlanan "*Türk İnkılâbı*" adlı eserinde eski zamanlarda Türklerin Orta Asya'da yaşadıklarını kabul etmemektedir. İleri, Anadolu Türklerinin tarihsel ve kültürel kökenlerini Doğulu değil, Batılı ve özellikle de Akdeniz uygarlıkları çerçevesinde değerlendirmektedir.³⁰⁴

Nevyunanîlik akımının, Türk kimliğini yok sayarak antik Yunan kültürüne sarılmasının ardından, Mavi hareketinin oluşmaya başladığını görmekteyiz. Maviciler, bütüncü ve sentezci bir yaklaşım sergilemektedirler. Maviciler, geçmişten günümüze kadar Anadolu toprakları üzerinde yaşanan tarihi, bir çatı altında toplamaya çalışırlar.

³⁰¹ Ümmühan Bilgin Topçu, a.g.t., s.130-136.

³⁰² Lewis, a.g.e., s.337.

³⁰³ Şenol Demir, "Türk Edebiyatında Nevyunanîlik Akımının Kaynakları", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s.128.

³⁰⁴ Mustafa Oral, a.g.t., s.170.

Bu akımın temsilcileri; Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Ekrem Akurgal, Vedat Günyol, İsmet Zeki Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Orhan Burian, Nurullah Ataç gibi isimlerdir. Türk Tarih Tezi paralelinde bir anlayışa sahip olan Hep Bu Topraktan dergisi, genel bakış açısını itibariyle Mavi hareketine daha yakındır.

Bu düşünce sisteminde keskin düşüncelere sahip olan diğer bir isim Nurullah Ataç'tır. Ataç, Cumhuriyetin eskiye dair şeyleri reddettiğini ancak yerine yenisini getiremediğini ifade etmiştir. Ataç, bu eksikliğin Batı'dan öğrenilerek değil, antik kültürün kaynağından öğrenilmesiyle ortadan kalkacağını iddia etmiştir.³⁰⁵ Ataç, Anadolu'da hangi millet olursa olsun, tek bir isim altında bütünlüğün sağlanılmasından yanadır.

“Onlara Sümerler, Etiler, Mittaniler, Frigyalılar, Lidyalılar, Egeliler, Bizanslılar, Karamanlılar, Aydınlılar, Germiyanlılar, daha çok Osmanlılar denmesi Anadolu'da kurulmuş olan küçük büyük hükümetlerin adından ileri gelmiştir. Irk mefhumu kabul edildiği takdirde dahî Anadolu'da hükümet kurmuş insanların hepsi büyük Türk ırkındandır... Onlara Asya'dan gelmemiş olan insanlar da karışmıştır. Fakat hepsi yurdumuzdaki iklimin tesiriyle kaynaşmış ve hepsi aynı ırktan insanlar olmuşlardır... Bir iklimde yaşamış olan insanların hepsi o iklimin çocuklarıdır.”³⁰⁶

³⁰⁵ Nurullah Ataç, **Söz Arasında**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1970, s.44.

³⁰⁶ Nurullah Ataç, “İrk ve İklim”, **Hep Bu Topraktan**, Sayı: 1, Nisan 1943, s.141.

Hümanist Anadoluçuluk, Batılılaşma hareketi içinde özel bir yere sahiptir. Batı ile bütünleşmek için ortaya koydukları tarih yazımı ve bu tarih yazımının açılımları, onları farklı bir noktaya getirmiştir. Mavi Anadoluçular, var olan tarihsel birliğin yeniden yapılandırılması ve anımsatılması tasarımıyla karşımıza çıkmaktadırlar. Hümanist Anadoluçular, genelde yapıldığı üzere “‘Batı’ya gitmek yerine ‘Batı’yı buraya, kendilerine taşıma denemesi ve köklere dönerek bütün bir uygarlık tarihini çevreleyerek tarihin bir başka gözle yeniden yazılması” uğraşısı içinde olmuşlardır.³⁰⁷

Hümanist Anadoluçular, Batı’nın, Hıristiyan ve Yunan aslına bağladığı değerler bütününe, esasen İyonya ve Anadolu merkezli olduğunu savunurlar. Anadolu’ya gelen Türkler, eski medeniyet kırıntılarını kendi içine alarak bir kaynaşma meydana getirmiştir. Mavi Anadoluçular, bu birleşme sonucunda, başka türlü bir Türk ve başka türlü bir Müslüman’ın doğduğuna inanmaktadırlar. Bu durum, “*dinî faktörlerin elimine edildiği Türk milliyetçiliğinin ve her şeyin kaynağını Anadolu’da bulan ve Anadolu’nun her şeyiyle gerçek kalıtçısı haline gelmiş Türk halkının ve Anadolu şovenizminin icat*”³⁰⁸ edilmesi sonucunu doğurmuştur.

“Ne mutlu Anadoluçuyum diyene yazasım geliyor, öyle ya uygarlıkların doğup kaynaştığı bu topraklar üzerinde dünyaya gelmek onların

³⁰⁷ Karacasu, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, s.472.

³⁰⁸ Kaya Akyıldız, “Mavi Anadoluçuluk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.478-479.

beşiğinde çeşitli kültürlerin seslerinden bir ninniyle sallanmak az mutluluk mu.”³⁰⁹

Azra Erhat, asırların birikimine sahip olan Anadolu'nun, Batılılar tarafından aşağı görülmesine içlerimtedir. Bu zengin ve derinlikli kültürün tarihinin yeniden düzenlemesi arzu etmektedir.

*“...Türk milleti vardı, Anadolu halkı vardı, milyonlarca insan, hepsi bugünkü senin benim yurttaşlarımız gibi, değerli, derin kökenlere dayanan bir insanlık ve uygarlık geleneğini sürdüren insanlardı bunlar... bu birbirinden ayrı ırk, dil ve gelenek görenekleri olan karmaşık topluluğun içinde... Oysa tarihsiz bir millet olmaz, Türkiye'nin tarihini yeni baştan dile getirmek ve bambaşka bir açıdan, bir vatan ve bir millet olarak dile getirmek gerekiyordu. Dahası var, yüzyıllardır her işini başkasına gördürmeye alışmış, tembel Osmanlı toplumu tarihini de yabancı ellere bırakmıştı, Anadolu topraklarında kazı yapıp tarih anıtlarını gün ışığına çıkaran ve çıkardıktan hemen sonra da, padişahların fermanı ile aşırıp aşırıp götüreren hep yabancılardı. Bunca hazineye el koydukları yetmiyormuş gibi, Türk halkının cehaleti ile alay da ediyorlar, Türk milletini her türlü yetenek ve nitelikten yoksun bir barbar sürüsü sayıyorlar, bu kanyı yaydıkça yayıyorlardı.”*³¹⁰

³⁰⁹ Azra Erhat, **Mavi Anadolu**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969, s.9.

³¹⁰ Azra Erhat, **En Hakiki Mürşit**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996, s.166-167.

Hümanistleri diğer Anadolu cu yaklaşımlardan farklı kılan etmen, milliyetçiliğe yükledikleri anlamdadır Milliyetçiliği gericilik olarak tanımlarken Türk milletine pek ehemmiyet vermezler. Halk kavramı onların sentezci anlayışlarına daha uygun düşmektedir. Hümanist Anadolu culukta, etnik tarihe karşı toprağın erdemi düşüncesiyle beslenen duygusal bir milliyetçilik göze çarpmaktadır.³¹¹

“Kim kendine Türk’üm diyebilir, Türkiye’de yaşayıp Türkçe konuşan ve yazandan başka? Türklük bir anlaşma, bir ‘consensus’ işidir. Safkan Türk yoktur. Yüzyıllarca çeşitli uygarlıkların gelip geçtiği, izler bıraktığı Anadolu, bir ırklar bileşimi, potasıdır.”³¹²

İsmet Zeki Eyüboğ lu, kültürün kaynaklarını Anadolu dışında aramanın, medeniyet bulmak için Batı’ya yönelmenin gereksiz olduğunu belirtir. Türklerin de dâhil olduğu Anadolu kültürü bir bütün oluşturduğ undan Türklerin, Anadolu’ya medeniyet getirdikleri kabul edilemezdi.³¹³

Ekrem Akurgal, Anadolu’nun çeşitli kavimlere ve kültürlere ev sahipliği yaptığını, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde tek devlet çatısı altında birleştiğini ve nihai olarak da Cumhuriyet dönemiyle birlikte de bütünleşmenin sağlandığını dile getirmektedir.

Hümanist Anadolu cular, Türk Tarih Tezi’nin bilimsel açıdan tartışmalı olan bazı kısımlarını da kabullenerek Türk kimliğinin Batı ile olan ilişkisine farklı bir boyut

³¹¹ Deren, a.g.m., s.540.

³¹² Vedat Günyol, **Yaza Yaza Yaşarken**, İstanbul, Cem Yayınları, 1991, s.117.

³¹³ İsmet Zeki Eyüboğ lu, **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu**, İstanbul, Sinan Yayınları, 1973, s.385.

kazandırmışlardır. Batı'ya medeniyeti götürenlerin Orta Asya'dan göç eden Türkler olduğuna inanmazlar. Hümanistlere göre, Avrupa medeniyetine hayat veren Yunan da değildir, çünkü Yunan medeniyetinin beşiği Anadolu'dur.³¹⁴ Mavi Anadoluçuların çalışmaları bu görüşler etrafında gelişmiştir.

*“Anadoluculuk ya da Anadolu Hümanizmi adı verilen bu düşünce akımının önemli bileşenlerinden biri ‘hümanist yeniden uyanma’ biçiminde kendini ortaya çıkaran, Batı kültürüyle bir bütünleşmeyi sağlamak amacıyla tarih yazımı ve Batılılaşma/Batı'yı sahiplenme tasarısıdır.”*³¹⁵

Kemalizm ile Hümanist Anadoluçuluğunun kesiştiği nokta, batı medeniyeti ile bir birleşme noktası yakalayıp, hümanist yapılanma içerisinde ortak bir tarih bilincinin oluşturulması için yeni bir tarih tasarımının ortaya konulmasıdır. Hümanist Anadoluçular, her şeyin kökünü Anadolu'da bulmaya ve Batı'nın kökenini Anadolu'ya bağlayarak Batı'ya bir eklemlenme uğraşısı içindedirler. Bu bağlamda, milli kültürün oluşturulması aşamasında Kemalizm ile kısmen örtüşmeler gözlemlenmektedir. *“Dinsel göndermelerden kendini sakınarak ilerleyen bir Türk milliyetçiliği için verimli bir toprak olan Mavi Anadolu düşüncesi 1950lerden sonraki hâkim Kemalizm yorumu için elverişli değilse de toplumsal ve kültürel düzeyde etkileri hala çok güçlü bir anlayış olarak varlığını sürdürmektedir.”*³¹⁶

³¹⁴ Kaya Akyıldız, Barış Karacasu, “Mavi Anadolu: Edebi Kanon ve Kemalizm ile Bir Ortaklık Denemesi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı. 81, 1999, s.41.

³¹⁵ Karacasu, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, s.474.

³¹⁶ Karacasu, “Mavi Kemalizm-Türk Hümanizmi ve Anadoluçuluk”, s.335.

Atatürk'ten sonra Türk dış politikası, şekil itibariyle kuruluşteki ilkeleri korumuşsa da içeriğinde büyük bir kayma yaşadı. Kültür ve eğitim politikalarında, giderek etkili bir konuma gelen kozmopolit bir hümanizm anlayışı hâkim oldu. Kültürümüzün kaynaklarını arkaik Anadolu Medeniyetlerinde arayan Mavi Anadoluçuluk, yönetim kademelerinde, geniş ölçüde benimsendi. 1944'te milliyetçi aydınların tutuklanması; devlet yönetimindeki zihniyeti ve tercihleri yansıması bakımından büyük önem taşır.³¹⁷ Muhafazakâr çevreler, eski Anadolu medeniyetlerinin devamı olduğumuzu öne süren hümanist Anadoluçulara karşı sert bir tepki oluşturmuştur.

Mavi akımın temsilcileri, çoğunlukla antik Yunan ve eski Ege medeniyetleri üzerinde dururken Anadoluçuluk, bütünden yanadır. Arık, rejyonizm (hemşericilik) yapanları eleştirmekle birlikte, yöresel kültürlerin birleşimi yönünde bir tavır takınmaktadır. Mavi Anadoluçular, çok kültürlü bir mirasın sahibi olmakla, etnik tarihe karşı toprağın erdemi düşüncesiyle ortaya çıkmışlardır.³¹⁸

1. Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir KABAAĞAÇLI)

*“Anadolu’da birbiri üstüne yığılmış olan çeşitli uygarlıkların ve kültürlerin hiçbiri bize yabancı değildir. Ve biz hepsinin de bugün yaşayan evlatlarıyız.”*³¹⁹

³¹⁷ Nuri Gürgür, “80 Yılda Nereden Nereye”, **Türk Yurdu**, C. XXIII, Sayı: 195, Kasım 2003, s.2-3.

³¹⁸ Copeaux, a.g.e., s.267.

³¹⁹ Halikarnas Balıkcısı, **Sonsuzluk Sessiz Büyür**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s.71.

Batı'ya eklemleme arzusunda Halikarnas Balıkçısı, Batı'nın doğuşunu bu topraklara mal etme çabası içindedir.³²⁰ Halikarnas Balıkçısı'nın, her şeyin kökünü Yunan yerine Anadolu'ya mal etme kaygısı, tarihi yeniden yapılandırmadan geçmekteydi. Halikarnas Balıkçısı, Batı uygarlığına alternatif olarak Anadolu/Akdeniz merkezli bir uygarlık tarihini önermektedir.³²¹ Anadolu'nun yanında Akdeniz kavramı sadece bu yorumda bulunmaktadır.

“Balıkçı ve Anadolu Uygarlıkları söz konusu olduğunda belirli bir duruş, tarih anlayışı gündeme gelmektedir. Nedir bu duruş? Diye sorduğumuzda, yanıtını, Batı Uygarlığı'nın çıkış noktası, beşiği olarak kabul edilen Yunanistan'ın, aslında Anadolu'nun takipçisi olduğu görüşünün taviz verilmeden savunulması şeklinde özetleyebiliriz... Balıkçı'nın yaşamı boyunca gösterdiği çaba bu yöneydi. O, sözünü etmeden, ulusalçı; kendi değerlerini yadsımadan evrenselciydi.”³²²

Halikarnas Balıkçısı'nın “biz” tanımlaması salt Türk'e dayanmamaktadır. Onun bizden kastı Anadolu halkıdır. Bu halkı da yaşanmışlık ve ortak kültür belirlemektedir.

“Yalnız burada şuna değineyim. Türkler dediğimde günümüzde Anadolu'da yurtlanmış olan bizlerin salt Selçuk ve Oğuz kanından olduğumuz anlaşılmasın. Anadolu'yu önce adaletleri ve dinsel olduğunca

³²⁰ Karacasu, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, s.474.

³²¹ Karacasu, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, s.473.

³²² Ahmet Tüzün, “Balıkçı ve Anadolu Uygarlıkları”, **Balıkçı'ya Merhaba: Halikarnas Balıkçısı Günleri**, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1999, s.54-57.

ulusal hoşgörülerini ve sonra askerî güçleriyle elde eden Türkler olsa olsa iki, üç milyon insandan oluşuyordu. O zaman Anadolu'nun toplam sayısı yirmi üç milyondur. Ataları ta Hititlerden önceki Babillilere, Asurlulara, Frigyalılara, İonia ve Dorlarla Lidyalılara ve hatta Amazonlara, Simmeryenlerle ve Gotlara dayanan Anadolu halkına Türkler karıştı ve dillerini Anadolu'ya yaydı. Türklerden önce, örneğin Hititler döneminde Anadolu iki yüz yıldan çok bağımsız kalmamıştı. Ancak Türkler zamanındadır ki, Anadolu yedi yüz yıl bağımsız kalmıştır. Unutmamalı ki, yeniçerilerin çoğu hristiyan halkından devşirildi. Ancak burada kandan söz etmiyoruz; kültürden söz ediyoruz. Kültürünse soyla ilgisi yoktur. Onun için yeniçeriler de Türktürler.”³²³

Halikarnas Balıkcısı, eserlerinde Anadolu'nun bugünkü yaşantısında tarih öncesi medeniyetlerin izlerini bulmaya çalışır. En son gelen ve uzun zaman kalan topluluk, millete ismini verir mantığı burada da hâkimdir.

“Son olarak biz Türkler geldik ve onlara karıştık. Öyleki biz Amerikalılardan bile melez olduk, binaenaleyh vakit vakit Anadolu'ya gelmiş ve bu yurda kısa veya uzun bir müddet sahip olmuş ne kadar insan varsa damarlarımızda hepsinin de kanı vardır.”³²⁴

Halikarnas Balıkcısı, mukaddesatçı ve Turancıları kendine muhalif görmektedir. Turancıları, realist olamamak ve Anadolu toprağının insanı olamamakla suçlarken

³²³ Halikarnas Balıkcısı, **Arşipel**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s.147-148.

³²⁴ Halikarnas Balıkcısı, **Anadolu Efsaneleri**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 1954, s.11.

mukaddesatçıların kendilerine Arabistan'ı vatan tutmaları gerektiğini belirtir. Halikarnas Balıkcısı, geriye dönüşü olarak adlandırdığı bir kesimin de kendilerini ve tarihimizi sultanlarla sınırlandırmakla tenkit eder.³²⁵

“Gelelim Turancılara: Bunlar Anadolu'nun binlerce yıllık kültür ve görenek verilerini, günümüz Anadolu'sunun etkin birliğini -göz göre göre- bir yana teperek Turan ve muran efsanelerini ulusal kültür diye benimseyekorlar. İşte bu şimdiye dek hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir ulusça usda da, düşte de görülmemiş bir garabettir. Araplarla Yahudiler Sami(semitik) oldukları halde, kültür kökenlerini Firavni Mısır'da ya da Asurilerde aramazlar. Got'lar, Sakson'lar, Ang'lar, Alemanni'ler ve vandal'ların kimi Kuzey Avrupa yoluyla, topu da Asya'dan gelmedir. Frank'lar, Lombard'lar, Got'lar da öyle. Seltler ya da Kelt'ler, İsa'dan ikibin yıl önce Asya'dan gelerek Anadolu üzerinden Batı'ya göç ettiler. Bugün Almanlar, Fransızlar, İngilizler 'kültürümüz' deyince, hangi uluslarla karışmışlarsa, hangi koşulların etkisinde kalmışlarsa bu etkilerin toplamına 'kültürümüz' demişlerdir... Bu toplumların hiçbiri bugünkü kültürlerini eskiden gelmiş oldukları yerdeki eski varlıklarında aramazlar.”

Halikarnas Balıkcısı, Avrupa-Hıristiyan merkezli bir tarih yaklaşımına sert tepki göstermektedir.

³²⁵ Halikarnas Balıkcısı, **Anadolu'nun Sesi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s.218.

“...İstihale sonucu günümüzün düşünür, konuşur insanı olan yaratıklar Orta Asya’da bir yerde üreyip türemiştir. Göç zorunda kalınca, Akdeniz’e doğru akmışlar ve başka soylar birbiriyle karışarak, Akdeniz çevresinde başka bir yerde görülmeyen bir uygarlıklar kalabalığı yaratmışlardır. Bu uygarlıklarda şimdi bu soyun, sonra şu soyun etkisi büyük olmuştur. Bu uygarlıkları inceleyenlerin çoğu batılı olduğu için, bunlar insanoğlu tarihini insansal değil Hıristiyan ve İndo-Avrupasal bir açıdan incelemişler ve tarihi hep kendilerine doğru yontagelmişlerdir. Örneğin Türklerin ya da Türk soyu diye anılmadan önce, onların Sümer uygarlığındaki payları büyüktü. Ama batılı tarihçiler Sümer uygarlığındaki Türk etkisini pek üstünkörü geçerler. Batılılar bu dinsel ve ırksal şovenizmlerinin sonucu, Helenlere ve son zamanlarda (‘Tevrat’ın Hıristiyan ‘İncil’e bağlantısı dolayısıyla) Samilerin Beni İsrail koluna karşı büyük sempati duymuşlardır.” Doğu Batı zıtlığının temelini, eski ve dinsel olduğu üzerinde duran Halikarnas Balıkcısı, Haçlı seferlerinin yarattığı tahribat üzerinde de durmuştur.³²⁶

Halikarnas Balıkcısı’nın da Sümerleri Türk olarak kabul etmesi, Türk Tarih Tezi’nden etkilendiğini ortaya koyarken, Sümerlere Türklük yakıştırması onun, diğer Mavicilere göre Türklere biraz daha ılımlı baktığının göstergesidir.

Anadolu’nun eski tarihine tutkuyla bağlı olan Halikarnas Balıkcısı, bu konuyu işleyen metinlerini, Batılı tarihçilerin Helen dostluğuna karşı, ağır bir hınçla yazdığı; polemik denemeler derlemesi olan “Anadolu’nun Sesi”nde ifade etmiştir. Halikarnas Balıkcısı, Anadolu’yu klasik kıtalar bölünmesinin dışında bırakarak, Asya’dan

³²⁶ Cevat Şakir Kabaağaçlı, “Tarih ve Batı Görüşü”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002 s.612.(Halikarnas Balıkcısı, Anadolu’nun Sesi adlı eserinden alıntı 1971).

koparıp kendi tanımlamasıyla Akdeniz kıtasına koymaktadır.³²⁷ Halikarnas Balıkcısı, Orta Asya ya da Kafkasya bağlantılı olmayan bir “*Türkiyeli*” tipinin doğduğuna inanmaktadır.³²⁸ Halikarnas Balıkcısı, doğudan gelen Türklerle Anadolu’da yaşayan antik çağ milletlerini “*şekerin, tuzun bir aşda eriyip yok olmayışı*” biçiminde bir soylar karışmasıyla “*Türkiye Türkü*”nün meydana geldiğine inanır. Halikarnas Balıkcısı, Anadolu’nun yüzyıllardır devam eden medeniyetinin son gelen Türklerle birlikte yeni bir şekil aldığını ve Türk milletinin Anadolu’ya hâkim olduğunu belirtir.

*“Türkler ve onlarla birlikte Selçuklular ve Oğuzlar ve onlardan önce Anadolu’nun taş döneminden gelen Anadolulu kuşakların kanları karışınca, Anadolunun Türkiyeli Türkü denilen etnik bir birliği, bir gerçeği ve bir kültürü yaratmıştır. Bu kültür Selçuk ve Osmanlı uygarlıklarını ortaya koymuştur.”*³²⁹

2. Sabahattin EYÜBOĞLU

*“Bize gerekli olan tarih bilgisinden çok, tarih anlayışı, daha yeni bir deyimle tarih bilincidir.”*³³⁰

Eyüboğlu, ülkemizde tarih çalışmalarının, Türk tarihinden çok Türkiye tarihi yönüne çevrilmesi gerektiğini belirtiyor. “*Daha yabancı gibi afallaya afallaya dolaşyoruz kendi yurdumuzda. Tarih kitaplarımız hâlâ, yaşadığımız gerçeğin*

³²⁷ Halikarnas Balıkcısı, **Anadolu’nun Sesi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1971, s.17-18.

³²⁸ Copeaux, a.g.e., s.263.

³²⁹ Doğan Avcıoğlu, a.g.e., s.33-34.

³³⁰ Sabahattin Eyüboğlu, **Mavi ve Kara**, İstanbul, Çan Yayınları, 1973, s.169.

yanından bile geçmemiş kuru gürültülerle dolu. Onları da bilelim ama, insaf kitaplarımızın çoğu, çocuğumuzun gelişimini geçmişini anlatsın.”³³¹

Eyüboğlu, millet ve ümmet kavramlarının yerine, bütünü oluşturduğuna inandığı ”halk” kavramına değer verir. Anadolu halkının ırkçı olmadığı gibi koyu Müslüman da olmadığını, bu türden softalıkların ne tarihine, ne de coğrafyasına elverişli olduğunu belirterek milliyetçilik ve İslamcılık gibi yobazlıkların Anadolu halkı’na iliştirilebilecek nitelikler olmadığına dikkat çekmektedir.³³²

Eyüboğlu, Atatürk’ün dil ve tarih alanındaki düşüncelerini, doğru değerlendirmek gerektiğini söylemektedir. Eyüboğlu’na göre, Atatürk’ün çabalarını, bu topraklardaki bütün değerleri benimseme gayreti olarak ele almak gerekir. Yunan Türk’tür, aslında biz bu memleketin sahibiydik demekle, Yunan’ın Anadolu topraklarından kopma bir millet olduğunu belirtilmek istenmiştir.³³³ Eyüboğlu, Anadolu’lu olarak kendilerinin de bu kültürdeki payının en az Yunanistan’ınki kadar büyük olduğunu düşünmektedir.

Birleştirici bir yaklaşım içinde olan Eyüboğlu, Çanakkale Savaşları sırasında Atatürk’ün ağzından “*Dumlupınar’da Troyalılar’ın öcünü aldık.*”³³⁴ diyebilecek kadar ileri gidebilmişti. Eyüboğlu, Atatürk’ün tarih çalışmalarının ırka değil kültüre dayalı olduğunu ileri sürmektedir.

³³¹ Eyüboğlu, **Mavi ve Kara**, 2. B., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.196.

³³² Eyüboğlu, **Mavi ve Kara**, s.16-42.

³³³ Kaya Akyıldız, “Sabahattin Eyüboğlu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002 s.470.

³³⁴ Eyüboğlu, a.g.e., s.188.

“...En eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra Hristiyan olmuşuz, sonra da Müslüman... Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçede karar kılmadan önce hepsinin tadı kalmış damağımızda.”³³⁵

Eyüboğlu, Anadolu üzerinde yaşamış tüm devletleri aynı potada eriterek, Anadolu çatısı altında birleştirme gayreti içinde olmuştur. Eyüboğlu, bu topraklara yerleşenlerin Anadolulaştığını dile getirmektedir.

“Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ama yurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş.

Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelmeler çoğunluk olsa bile -ki değil elbette- kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yuğurmuşuz, bu topraklarda bizi. Bunun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir.”³³⁶

³³⁵ Eyüboğlu, a.g.e., s.9.

³³⁶ Eyüboğlu, a.g.e., s.9.

Eyüboğlu, Türk milleti diye bir topluluğu kabullenmemektedir. Geçmişten günümüze Anadolu’da yaşamış ve yaşacak tüm insanları Anadolu halkı olarak tanımlamaktadır.

“Burası geçmişı gibi geleceği de akılları aşan bir yer. Atatürk’ün Türkiyesi burası. Kim bu Atatürk, neden Türk’ün atası? Bir yaman adamımız bu bizim, hepimizin, bütün bu bizim dediğimiz topraklarda yaşayanların. Atatürk Türk ırkının atası demek değil (böyle bir ırk, bir soy, bir kan yok ki zaten, olamaz ki zaten). Yeni Türkiye’nin, bu katışık karmaşık yeni ulusun atası, Yunan’ın, Roma’nın, Bizans’ın, Osmanlı İmparatorluğu’nun hor gördüğu Anadolu halkının, çoğu köylü, ezelden beri ezilmiş insanların atası demek.”³³⁷

Eyüboğlu, antik kültürü koruma girişimlerinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde göze çarptığını fakat gerici hareketin bu uğraşyı kesintiye uğrattığını ileri sürmektedir. *“Selçuk ve Osmanlı atalarımız, en uyanık zamanlarında, Rum diyarı dedikleri Anadolu’daki antik değerlerle uzlaşma, kaynaşma yollarını aramışlar. Ne var ki bu uyanık günler kısa sürmüş, softalar her yerde ve her zaman açılma gayretlerimizin hakkından gelmiş ve islâmlık öncesi kültür değerlerimizin yüze çıkmasını önlemişler.”³³⁸* Atatürk’ün tarih tezini, ilerici bir girişim olarak gören Eyüboğlu, bu çalışmanın bilincine varmış ve destek olmuştur.

³³⁷ Eyüboğlu, a.g.e., s.16.

³³⁸ Eyüboğlu, a.g.e., s.10.

“Medeniyetin kaynağında Türkleri görmesi bir üstünlük böbürlenmesi değil, bir dünyaya açılma, insanlık tarihini benimseme, düşüncemizi saran kabukları kırma gayretiydi. Hitit’i, Yunan’ı, Türk’e bağlarken asıl istediği yeni Türkiye’nin gelişmesine engel olabilecek küflü, içine kapalı, dar sınırlı her çeşit tarih görüşünü sarsmak, bize her yeniliği benimsetecek bir eksiklik bilinci, bir tarih derinliği kazandırmaktı.”³³⁹

Medeniyeti, Batı’da aramanın beyhude bir çaba olacağını çünkü medeniyetin beşiğinin Anadolu’da olduğunu söyleyen Maviciler, Batı medeniyetinin köklerinin de Anadolu’da olduğu görüşündedirler. Mavicilere göre Türkler, Yunan’dan önce Anadolu’da vardılar.

Eyüboğlu “öz kültür”ü, “aynı coğrafyada belli koşullar altında yaşamak zorunda kalmış farklı ulusların ya da ulus denmese de toplulukların bir arada ortaya çıkardıkları toplumsal, edebi, siyasal, ekonomik, vs. bileşenlerin bütünü...”³⁴⁰ olarak tanımlamaktadır.

Eyüboğlu, bu topraklarda bulunan Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı mirasını benimseme yolunun; geçmişi bugünkü hayatımıza uygulamak yerine onu yaşatmak olacağını savunur. Bu durum, geçmişin sırtından geçinenleri önlemenin en kolay yolu olarak görülmektedir.³⁴¹

³³⁹ Eyüboğlu, a.g.e., s.195.

³⁴⁰ Kaya Akyıldız, Barış Karacasu, “Mavi Anadolu: Edebi Kanon ve Kemalizm ile Bir Ortaklık Denemesi”, s.31.

³⁴¹ Eyüboğlu a.g.e., s.128.

Eyüboğlu, Gökalp'in tarihi zaruretlerle uzak ve meçhul ölkelerde aradığı vatanın adalar ve Rumeli'siyle ile Anadolu olduğunu söylemektedir. *“Başka yerlerde kardeşlerimiz, uzak yakın akrabalarımız olabilir. Ama Türkiye'nin asıl kökleri Türkiye'dedir.”*³⁴²

³⁴² Eyüboğlu,a.g.e., s.13.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, tarihsel süreç içerisinde Anadoluçuluk düşüncesinin oluşumunu ortaya koyduktan sonra, bu düşüncenin tarih anlayışını, kendi içindeki farklılıkları ile inceleyerek Türk tarihçiliğindeki yerini belirlemeye çalıştık.

Devrin fikir akımlarına karşı alternatif bir yapı çizen Anadoluçuluk, açık ve tam bir ifade platformu bulamayıp gün yüzüne fazla çıkamamıştır. Anadoluçuluk; Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikir akımlarının konusu olan geniş coğrafyaları kapsayan cihanşümül politikaları bir kenara bırakarak, son kale durumundaki Anadolu toprakları üzerinde ortak tarih bilinci etrafında toplanan bir millet oluşturma gayesi taşımaktadır.

Anadoluçuluk, geniş toprakları terk edip belirli bir coğrafyayı söz konusu etmekle, daralmanın ideolojisi olarak tanımlanabilirken, hümanist Anadoluçuların doğu ile batı arasında kültürel ve sosyal ve bir bağ olduğunu ileri sürmesiyle bölgesel bir yaklaşım olmaktan çıkmaktadır.

Anadoluçuluğun farklı açılardan benimsenmesi, çok yönlü bir anlayışı da beraberinde getirmiştir. Anadoluçuluğun içinden; Milliyetçi, İslamcı ve Hümanist olmak üzere birbirinden farklı üç yaklaşım çıkmıştır. İslamcı ve Milliyetçi yaklaşımlarda, tarih anlayışları açısından belirgin bir benzerlik göze çarparken Hümanist yaklaşım apayrı bir noktada yer almıştır.

Milliyetçi ve İslamcı Anadoluçuluğun tarih anlayışları, tek başlık altında rahatça ele alınabilirken Hümanist yaklaşım, milliyetçi ve İslamcı görüşlere çok uzak hatta bu görüşlerin tam zıttı bir yönde şekillenmiştir. Bu durum, Anadolu tarih anlayışının iki farklı yönde gelişme kaydettiğini göstermektedir.

Milli bir tarih kurgusu üzerinde çalışan Milliyetçi Anadoluçuluk, 1071 yılından günümüze kadar Anadolu'da yaşanan dönemi Türk tarihinin asıl çalışma alanı olarak belirlemektedir. Türklerden önceki Anadolu tarihi tamamen ilgi alanı dışında kalmıştır. Milliyetçi Anadoluçulara göre, millet olabilmenin ön şartı sınırları belli bir toprağa sahip olmaktan geçmektedir. Türklerin iskânı ile Anadolu tarihte ilk kez bütün bir hale gelmiş, Türkler de bu topraklar üzerinde millet oluşturarak büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Bu anlayış, Türk milliyetçiliğini, 1071 yılında Anadolu'nun Türkleşmesi ile başlatmaktadır.

Anadoluçuluk, toprak milliyetçiliği üzerine kurulu bir düşünce sistemi olduğundan Milliyetçi Anadoluçular, kendilerinden önceki soyut Türkçülüğe karşı bir tepkinin neticesinde var olmuşlardır. Bu sınırlı milliyetçilik anlayışı, tarih, vatan ve millet gibi somut veriler üzerinden izleyeceği politikaları belirlemiştir.

Remzi Oğuz Arık ile en güçlü devresini yaşayan Milliyetçi Anadoluçuluk, realist temeller üzerinde inşa edilirken romantik bir üslup kullanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Misak-ı Milli politikasına çok yakın bir politika izleyen Milliyetçi Anadoluçuluk, zaman içerisinde muhalif bir tavır olarak görülmüştür.

İslamcı Anadoluçuluk, İslam'ı referans alan bir Anadolu milliyetçiliğinin peşinde olmuştur. Bu yaklaşım, kendini ne yalnız İslam'a ne de yalnız Türk milletine dayandırmaktadır. Bu anlayışa göre, Anadolu'ya Müslüman olarak gelen Türkler, eski kimliklerinden arınıp farklı bir yapıda tezahür etmişlerdir. Nurettin Topçu etrafında gelişen bu düşünce, Türk'ün değişim tarihi olarak kabul ettiği 1071 yılını kendine milat olarak kabul eder. Bu yaklaşım, Türk milliyetçiliğinde farklı bir açılımın doğmasını sağlamıştır.

Hümanist Anadoluçular, resmi tarih görüşü paralelinde bir çizgi izlemekle birlikte esasen resmi anlayıştan uzaktırlar. Hümanistler, Batıcı anlayışa karşı, Batının beşiği Anadolu'dur tezini işlemektedirler. Millet ve din kavramlarına ehemmiyet vermeyen bu kişiler, sentezci bir yapıda hareket ederek Anadolu halkı kavramı etrafında toplanırlar. Hümanistlerin tarihçiliği, ilk Anadolu medeniyetlerinden günümüze kadar gelen uzun bir zaman dilimini konu alır. Tarih bilgisindense tarih bilincinin gerekli olduğu üzerinde duran Hümanistler, tarihi; kendi kurguları üzerinde inşa etmek isterler.

Resmi tarih anlayışı pozitivistimin, Anadoluçular ise romantizmin etkisindedirler. Anadoluçular, sübjektif olandan objektif olana doğru bir yol izlerken resmi anlayış, objektif olandan sübjektif olana yönelmektedir. Anadoluçular, tarihi; milli şuurun hem vasıtası hem de tezahürü olarak görmektedirler. Tarih, şuurlaşmamızı sağlarken özgüven kazanmamızı da kolaylaştırmaktadır.

Tarih boyunca kültürel guruplar arasındaki etkileşimlerden doğan kültür değişimleri Anadolu'da iki yönde gelişme göstermiştir. Milliyetçi Anadolu'da, Anadolu'daki azınlık gurubun değerlerini, gelenek ve tutumlarını, Türklerin oluşturduğu çoğunluk gurubundakilere göre değiştirerek bir asimilasyon politikası izlerken Hümanist Anadolu'da, azınlık ve çoğunluk gurupların değerlerini, gelenek ve tutumlarını sentezleyerek birleşmiş bir halk yaratma arzusunda olmuşlardır.

Anadoluculuk, bazı araştırmacılar tarafından Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olarak algılanmaktadır. Bu anlayış, resmi tarih anlayışının ortaya konulmasında Anadolu düşünce ve davranışlarının etkisinde kalındığını ileri sürmektedir. Kemalist Anadolu'da, Anadolu'da veya Mavi Kemalizm adı altında sunulan bu yaklaşım; esasen genç Cumhuriyetin üzerinde yaşadığı toprakları meşrulaştırmak için uyguladığı politikaları Anadolu'da olarak algılamaktadır.

Anadoluculuk, her kesimden düşünce sahibi aydın tarafından pragmatik oluşundan olsa gerek, kullanılmıştır. Anadolu'da; milliyetçilerin bir çatı altında toplanmasında, hümanistlerin liberal yaklaşımıyla Batı ile ilişki kurmasında ve İslamcılarının ruhçu milliyetçiliklerini dayandıracak bir olgu olmasında belirli dönemlerde açıkça ismi verilmesine de kullanılmıştır.

Anadoluculuk, 19. yüzyılda müstemlekelerden kurtulup vatan kavramının oturtulmaya çalışıldığı zamanlarda başlayıp, Cumhuriyet döneminde milli bir tarihin ortaya konmasında, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde savunma

politikası oluşturulmasında ve son olarak da Avrupa Birliğine giriş yolunda Batı ile akrabalıklar kurulmasında dolgu malzemesi mahiyetinde kullanılmıştır.

Bu sıraladığımız maddeler Anadoluçuluğun, dönemsel olarak farklılıklar gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, Anadoluçuluğun tarih anlayışının da zamanın şartlarına göre değişiklik arz edebileceğini göstermektedir. Milliyetçi Anadoluçuların tarih anlayışı, kuruluş dönemi politikalarına yakınlık gösterirken Hümanist yaklaşım, 1950'lerin eğitim sistemi üzerinde etkisini göstermiştir. Günümüzde ise, Türkiyelilik kavramı olarak karşımıza çıkan Anadoluçuluk, her devirde güncel olmayı başarmış bir fikir akımıdır.

ÖZET

Osmanlı Devletinin yıkılışına çare olmak üzere ileri sürülen görüşlerin geçerliliklerini kaybettikleri bir dönemde yeni bir kimlik ve yeni bir siyaset amacıyla ortaya çıkan Anadoluçuluk, sınırlı bir toprak milliyetçiliği üzerine inşa edilmiştir.

I. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkan Anadoluçuluk, Türk Ocaklarındaki Turancılık ve Türkiyecilik tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Ocağın faaliyet alanı konusundaki bu tartışma, bir zorunluluk sonucunda doğmuştur. Yüzyılların getirdiği çöküntü artık öze, Anadolu'ya dönmeyi gerekli kılıyordu. Esasen bu daralma, realist bir yaklaşımın ürünüydü.

Anadolucu düşünürler arasındaki görüş ayrılıkları, Anadoluçu yaklaşımları meydana getirmiştir. Bu düşünüş farklılıkları; Milliyetçi, İslamcı ve Hümanist olarak değerlendirebileceğimiz üç yaklaşımı meydana çıkarmıştır. Birbirinden farklı objeleri kendilerine referans alan bu Anadoluçu yaklaşımlar, toprağa dayalı Fransız milliyet anlayışına dayanmaktadır.

Milliyetçi ve İslamcı Anadoluçular, Türklerin Anadolu'yu fethetmeye başladığı 1071 yılını milli tarihin başlangıcı olarak kabul ederken Hümanist Anadoluçular, sentezci bir yaklaşım sergileyerek Anadolu'da var olmuş bütün milletleri tek başlık altında ele almaktadır.

Anadoluculuğun tarih anlayışı, içinde bulunulan dönemin siyasi ve sosyal şartlarına göre şekil almıştır. Anadoluçuluk, Türk tarihçiliğine farklı bir açılım getirerek, coğrafyaya göre bir tarih anlayışı benimsemiştir.

SUMMARY

Anadoluculuk, which came into being with the objective of building a new identity and a new politics, and at a time when the validity of the ideas regarding the prevention of Ottoman Empire from falling started to disappear, was built on a limited land nationalism.

Anadoluculuk firstly appeared in the period of World War I, during the discussions about Turancılık and Türkiyecilik in Türk Ocakları. This discussion about the activity field of the Ocak occurred as a result of the necessity. The decline that came with the centuries, forced the people to turn back into their origins. In fact, this restriction was a product of the realistic approach.

The differences between the thoughts of Anadoluçu philosophers, created the Anadoluçu approaches. These varieties in the ways of thinking formed three different approaches as Nationalist, Islamist and Humanist. These Anadoluçu approaches taking different objects as reference, are based on the French Nationality which is built on a basis as land.

As the Nationalist and Islamist Anadoluçu people accept the starting date of their national history as 1071, which is the date when the Turks started to conquer Anatolia, the Humanist Anadoluçu people consider all the nations existed in Anatolia under the same unique title with a synthetic approach.

The history notion of Anadoluculuk formed regarding the political and social conditions of that period. Anadoluculuk, bringing a different opening for the Turkish Historiography, adopted a history comprehension according to the geography.

BİBLİYOGRAFYA

“Anadolu Mecmuası”, **İslam Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayını, 1991. s.144-145.

“Bu Mecmua”, **Millet** 1942, Yıl: 1, Sayı: 1. s.1-3.

“Neşriyat Karşısında”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943. s.124-126.

“Yahya Kemal’in Tarih Kitabı Planı”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.82-83.

Afet İnan, “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde” **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932. s.18-41.

Afet İnan, “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”, **Bellekten**, C. III, Sayı: 10, 1939. s.243-246.

Afet İnan, “Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış”, **İkinci Türk Tarih Kongresi**, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943. s.756-765.

Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, TTK Yayını, 1969.

Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu 40. Yaşında”, **Bellekten**, C. XXXV, Sayı: 140, 1971. s.519-529.

Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.

Ahmed Refik, “Anadolu Tarihi”, “Mehmed Rabi’ Zamanında Anadolu”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 1, Nisan 1340, s.33-37.

AKÇURA, Yusuf, “Tarih yazmak ve Tarih okutmak usullerine dair”, **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932. s.577-607.

AKÇURA, Yusuf, **Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

AKÇURA, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, TTK Basımevi, 1987.

AKTAŞ, Şerif, “Yahya Kemal’de Mekân”, **Türk Kimliği ve Yahya Kemal**, Haz. Yücel Hacıoğlu, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999. s.21-25.

AKURGAL, Ekrem, “Tarih İlmi ve Atatürk”, **Bellekten**, C. XX, Sayı: 80, 1956. s.571-584.

AKYILDIZ, Kaya; Karacasu, Barış, “Mavi Anadolu: Edebi Kanon ve Kemalizm ile Bir Ortaklık Denemesi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı. 81, 1999. s.26-43.

AKYILDIZ, Kaya, “Mavi Anadoluçuluk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.465-481.

AKYILDIZ, Kaya, “Sabahattin Eyüboğlu”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.468-471.

AKYOL, Taha, “Yahya Kemal üzerine düşünceler”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 110, 1982. s.16-18.

ALVER, Köksal, “Sosyolojik Açıdan Anadoluçuluk”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi.)

ANAMUR, M. Süreyya, “Toprak ve Tarih veya Milli Oluşun İki Şartı”, **Cığır**, Sayı: 83, Birinci Teşrin 1939, s.159-161.

ARIK, Remzi Oğuz, “Milliyetperverliğe Dair”, **Cığır**, C. VII, Sayı: 84, Yıl: I, 1939. s.189-194.

ARIK, Remzi Oğuz, “Köylerimiz ve Köycülüklerimiz”, **Cığır**, C. VII, 86, İkinci Kanun, 1939. s.4-13.

ARIK, Remzi Oğuz, “Ziya Gökalp’in Türkçülüğüne Dair”, **Cığır**, Sayı: 96, 1940. s.128-132.

ARIK, Remzi Oğuz, “Osmanlı İmparatorluğu ve Müstemlekecilik”, **Millet**, Yıl: I, Sayı: 3, 1942. s.84-87.

ARIK, Remzi Oğuz, “Yerini ve Vazifesini Bilen Millet”, **Millet**, Yıl: I, Sayı: 4, 1942. s.97-98.

ARIK, Remzi Oğuz, “Bizim Milletçiliğimiz”, **Millet**, Yıl: 2, Sayı: 13, 1942. s.29-30., **Cığır**, C. XIII, Sayı: 126, 1943, s.129-133.

ARIK, Remzi Oğuz, “Tarihimizin Öğrettikleri”, **Ankara Üniversitesi Haftası**, Ankara, TTK Basımevi, 1944., **Coğrafyadan Vatana**. s.19-39., **Millet**, Sayı: 6, 1942, s.221-231.

ARIK, Remzi Oğuz, “Tarih’e, Arkeoloji’ye, Müze’ye Dair..” **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943. s.105-109.

ARIK, Remzi Oğuz, “Türkiyenin Yükseltilmesi”, **İleri Yurt**, C. I, Sayı: 9-10, Aralık 1945-Ocak 1946. s.1-4.

ARIK, Remzi Oğuz, “Beş Cephe”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 21, 1944. s.265-628.

ARIK, Remzi Oğuz, “Tarih Görüşü”, **Hareket**, Sayı: 3, Mayıs 1947. s.1-2.

ARIK, Remzi Oğuz, **Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz**, Ankara, Remzi Oğuz Arık’ın Eserlerini Yayıma ve Anıtını Yaptırma Derneği Yayınları: 2, Ayyıldız Matbaası, 1958.

ARIK, Remzi Oğuz, **Köy Kadını, Memleket Parçaları**, İstanbul, Hareket Yayınları, 1967.

ARIK, Remzi Oğuz, “Efkâr-ı Umumiye”, **İdeal ve İdeoloji**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969. s.8-22.

ARIK, Remzi Oğuz, “Çağımız”, **İdeal ve İdeoloji**. s.74-76.

ARIK, Remzi Oğuz, “Coğrafyadan Vatana”, **Coğrafyadan Vatana**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969. s.1-8.

ARIK, Remzi Oğuz, “Milliyetçiliğimiz”, **Coğrafyadan Vatana**. s.40-49.

ARIK, Remzi Oğuz, “Milliyetçiliğimizin Merhaleleri”, **Coğrafyadan Vatana**, s.50-66.

ARIK, Remzi Oğuz, **Milliyetçilik**, İstanbul, Hareket Yayınları, Yayıncılık Matbaası, 1974.

ARIK, Remzi Oğuz, “Vatanlara Dair”, Coğrafyadan Vatana, s.9-18., Türk Milliyetçiliği, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992.

ARIKAN, Zeki, “Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik”, Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. VI, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985. s.1584-1594.

ATABAY, Mithat, “Anadoluculuk”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik, C. IV, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.515-532.

ATAÇ, Nurullah, “İrk ve İklim”, Hep Bu Topraktan, Sayı: 1, Nisan 1943.

ATAÇ, Nurullah, Söz Arasında, İstanbul, Varlık Yayınları, 1970.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, İstanbul, Maarif Matbaası, 1945.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, C.II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1984.

Atatürkçülük, 3 C., Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1981.

AVCIOĞLU, Doğan, Türklerin Tarihi, C. I, 2. B., İstanbul, Tekin Yayınevi, 1978.

AYDA, Adile, “Bir Mülâkat”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.132-135.

AYDIN, Suavi, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993.

AYDIN, Suavi, “Batılılaşma Karşısında Arkeoloji ve Klasik Çağ Araştırmaları”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. III, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.403-427.

AYDIN, Suavi, “30’ların tezlerine geri dönüş: Anadolu’da ‘proto-Türkler’in yeniden keşfi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 96, 2003. s.8-34

AYVAZOĞLU, Beşir, “Yahya Kemâl’de Tarih ve Tarih Şuuru”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.46-50.

AYVAZOĞLU, Beşir, “Yahya Kemal”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003. s.416-421.

BÂKİLER, Yavuz Bülent, “Yahya Kemal Aydınlığı”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.38-40.

BÂKİLER, Yavuz Bülent, “Yahya Kemâl bizim yeni ve güzel sesimizdir.”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.124.

BANARLI, Nihad Sami, Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, Yelken Matbaası, 1984.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, “Atatürk ve Tarih”, Bellekten, C. XXXV, Sayı: 140, Ekim 1971. s.531-540.

(BAYRI), Mehmet Halid, “Asıl Hakikat”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 8, Teşrin-i Sani 1340, s.281-284.

(BAYRI), Mehmet Halid, “Milliyetperverliğin Manası”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 9, Kanun-i Evvel 1924 s.313-316.

(BAYRI), Mehmet Halid, “Hasbihal”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 12, Mart 1341, s.393-395.

BEHAR, Büşra Ersanlı, İktidar ve Tarih – Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937), 2. B., İstanbul, Afa Yayınları, 1996.

BERKTAY, Halil, “Tarih Çalışmaları”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. IX, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983. s.2547-2478.

BERKTAY, Halil, Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.

BEYATLI, Yahya Kemal, “Rüya gibi bir akşamı seyretmeğe geldin”, **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet kitapları Müdürlüğü Yayınları, 1969.

BEYATLI, Yahya Kemal,”İstiklâl Âyini”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.97-98.

COPEAUX, Etienne, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, Çev. Ali Berktaş, 2. B., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 59, 2000.

COPEAUX, Etienne, “Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. IV, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.44-52.

ÇINAR, Metin, “Dergâh Dergisi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003. s.85-91.

Çongur, H. Rıdvan, **Profesör Remzi Oğuz Arık**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

DEMİR, Şenol, “Türk Edebiyatında Nevyunanîlik Akımının Kaynakları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1997. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.)

DEREN, Seçil, “Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, C. IV, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.533-540.

DOĞAN, Abide, “Anadolu Mecmuası”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIII, Sayı: 388, 1995. s.501-508.

ERVERDİ, Ezel - ÖZER, Dursun - DEBBAĞOĞLU, Ahmet, **Türk Milliyetçiliği ve Batılılaşma**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1979.

ELİBOL, Sadettin, “Muhalef Bir Düşünce Okulu: Hareket Dergisi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Muhafazakârlık**, C. V, 1. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003. s.267-273.

ERCİLASUN, Ahmet B., “Hititler ve Türk Milleti”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXII, Sayı: 256, 1984, s.492-496.

ERHAT, Azra, **Mavi Anadolu**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969.

ERHAT, Azra, **En Hakiki Mürsit**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996.

ERİM, Nihat, “Milli Birliğin Temini Üzerine Düşünceler”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 17, 1943. s.139-132.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, İstanbul, Sinan Yayınları, 1973.

EYÜBOĞLU, Sabahattin, Mavi ve Kara, 2. B., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002., (İstanbul, Çan Yayınları, 1973.)

(FINDIKOĞLU), Ziyaeddin Fahri, “Milliyet Meselesi”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 5, Ağustos 1340, s.178-189.

FEYZİOĞLU, Turhan, Atatürk ve Milliyetçilik, Ankara, TTK Basımevi, 1986.

GEORGEON, François, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935), Çev. Alev Er, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

GÖKSU, Sadık, “Topçu ve Kıvılcımlı Tarih Buluşması”, Tarih ve Toplum, C. XXVI, Sayı: 151, Temmuz 1996. s.4-9.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “Nurettin Topçu”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Mayıs-Haziran-Temmuz 2000, s.88-105.

GÜNEY, Tansel, “Yahya Kemal Beyatlı”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.222-227.

GÜNGÖR, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1994.

GÜNYOL, Vedat, Yaza Yaza Yaşarken, İstanbul, Cem Yayınları, 1991.

GÜRGÜR, Nuri, “80 Yılda Nereden Nereye”, Türk Yurdu, C. XXIII, Sayı: 195, Kasım 2003. s.1-2.

Halikarnas Balıkcısı, Anadolu Efsaneleri, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 1954.

Halikarnas Balıkcısı, Sonsuzluk Sessiz Büyür, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.

Halikarnas Balıkcısı, Anadolu'nun Sesi, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1971, 1995.

Halikarnas Balıkcısı, Arşipel, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995.

KABAĞAÇLI, Cevat Şakir, “Tarih ve Batı Görüşü”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.612-613.(Halikarnas Balıkcısı, Anadolu’nun Sesi 1971).

HANİOĞLU, Şükrü, “Batıcılık”, Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985. s.1382-1388.

HANİOĞLU, Şükrü, “Osmanlıcılık”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985. s.1389-1393.

HANİOĞLU, Şükrü, “Türkçülük”, **Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985. s.1394-1399.

Haydar Necip, “Türk Ocağı”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 7, Teşrin-i Evvel 1340, s.261-263.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **Necip Türkçü**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

İNALCIK, Halil, “Türk Tarihi ve Atatürk’te Tarih Şuuru”, **Türk Kültürü**, Sayı: 7, 1983. s.6-11.

JUSDANİS, Gregory, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 1988.

KAPLAN, Mehmet, “Yeni Türk Milliyetçisi” **Hareket**, Sayı: 8, 1947. s.2-4.

KAPLAN, Mehmet, “Anadoluculuk”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977. s.135.

KARACASU, Barış, “Cevat Şakir Kabaağaçlı”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. III, 2. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.472-477.

KARACASU, Barış, “Mavi Kemalizm-Türk Hümanizmi ve Anadoluçuluk”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Kemalizm**, C. II, 3. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.334-343.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, 3. B., Ankara, TTK Basımevi, 1988.

KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Babıâli**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1994.

KONUKMAN, Ercüment, “Anadoluculuk”, **Hareket Dergisi**, C. I, Sayı: 1, 1966.

KUSHNER, David, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1878–1908**, Çev. Ş. S. Türet-R. Ertem-F. Erdem, İstanbul, Kervan Yayınları, 1979.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, 7. B., Ankara, TTK Basımevi, 1998.

MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

MARDİN, Şerif, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

OKURER, Cahit, “Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe”, Millet, Yıl: II, Sayı: 14, 1943. s.63-64.

ORAL, Mustafa, “İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye’de Tarih Anlayışı (1908-1937)”, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2002. (Yayımlanmamış doktora tezi.)

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, “Nurettin Topçu’nun Siyasal Düşüncesinde Milliyetçilik – Popülizm Etkileşimi”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1991. (Yayımlanmamış doktora tezi.)

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992.

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2000.

ÖZAL, Turgut, Turkey in Europa and Europa in Turkey, K. Rüstem ve Brother, Kuzey Kıbrıs, 1991.

Reşit Galip, “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumî Bir Bakış”, **Birinci Türk Tarih Kongresi İçinde Maarif Vekâleti**, İstanbul, 1932. s.99-161.

SAFA, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ankara, TTK Basımevi, 1988.

SEPETÇİOĞLU, M. Necati, “Bir Büyük Şuur”, **Türk Edebiyatı**, Sayı: 134, 1984. s.31.

SAYLAN, Gencay, “Milliyetçilik İdeolojisi ve Türk Milliyetçiliği”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983. s.1945-1949.

TACHAU, Frank, “The Search For National Identity Among The Turks”, **Die Welt Des Islams**, C. VIII, Sayı: 3, 1963. s.165-176.

Tarih, 4 C., İstanbul, Devlet Matbaası, 1931.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968.

TOLA, Tahsin, “Köycülüğün Gelişmesi”, **Millet**, Yıl: II, Sayı: 16, 1943. s.97-99.

TOPÇU, Nurettin, Mükrimin Halil Yinanç’ın **Milli Tarihimizin Adı** adlı eserine yazmış olduğu “Önsöz”, İstanbul, Hareket Yayınları, 1969.

TOPÇU, Nurettin, “Başyazı”, Hareket, Sayı: 73, 1972. s.7.

TOPÇU, Nurettin, Milliyetçiliğimizin Esasları, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978.

TOPÇU, Nurettin, Büyük Fethih, İstanbul, Dergâh yayınları, 1998.

TOPÇU, Nurettin, “Bizde Milliyet Hareketleri”, Yarınki Türkiye, Yay. Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999, s.131-139. Hareket, Sayı: 3, Nisan 1939. s.74-79.

TOPÇU, Nurettin, “Benliğimiz”, Yarınki Türkiye, s.107-120.

TOPÇU, Nurettin, “Millet Ruhu ve Millî Mukaddesat”, Yarınki Türkiye, s.121-126.

TOPÇU, Nurettin, “İçtimai Sınıflar”, Yarınki Türkiye, s.218-227.

TOPÇU, Nurettin, “Bizde Rönesans”, Yarınki Türkiye, s.92-106.

TOPÇU, Nurettin, “Milliyetçiliğimizin Esasları”, Yarınki Türkiye, s.140-151.

TOPÇU, Ümmühan Bilgin, “Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999. (Yayımlanmamış doktora tezi.)

TOPRAK, Zafer, “Türkiye’de Çağdaş Tarihçilik (1908-1980)”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, der. Sevil Atauz, Ankara, Olgaç Matbaası, 1986.

TUNÇ, Mustafa Şekip, **Fikir Sohbetleri**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1949.

TURAN, Osman, **Müsâmeret ül-Ahbâr**, Ankara, TTK Basımevi, 1944.

Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul, Devlet Matbaası, 1930.

Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Tarihine Methal, İstanbul, Maarif Vekâleti, 1931.

TÜRKCAN, Rıza, “Anadoluculuk Akımı”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.)

TÜZÜN, Ahmet, “Balıkçı ve Anadolu Uygarlıkları”, **Balıkçı’ya Merhaba: Halikarnas Balıkçısı Günleri**, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1999.

(ÜLKEN) Hilmi Ziya, “Anadolu Örfü ve Destanlar”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 1, Nisan 1340. s.25-30., Sayı: 2, Mayıs 1340. s.59-65.

(ÜLKEN) Hilmi Ziya, “Türkler ve Moğollar”, **Anadolu Mecmuası**, Sayı: 5, Ağustos 1340. s.169-176.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Millet ve Yurd”, **Millet ve Tarih Şuuru**. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Pulhan Matbaası, 1948. s.200-209.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Hayalî-Siyasî ve Hakikî Türkçülük”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.162-168.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Tarih Şuuru ve Vatan”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.210-227.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “İmparatorluğun İçtimai Evrimi”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.122-139.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Kültürümüzün Kaynakları”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.280-334.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Milliyetçilik, Irkçılık, Turancılık”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.169-171.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Türkçülüğün Tekâmülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.140-148.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Türk Milletinin Teşekkülü”, **Millet ve Tarih Şuuru**. s.335-374.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, C. II, İstanbul, Ahmed Said Matbaası, 1966. (Konya, Selçuk Yayınları, 1966.), (İstanbul, Ülken Yayınları, 2001.)

ÜSTEL, Füsun, “Köycüler Cemiyeti”, Tarih ve Toplum, Sayı: 72, 1989, s.12-16.

ÜSTEL, Füsun, “Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu”, Tarih ve Toplum, Sayı: 109, 1993. s.51-55.

(YAZIKSIZ), Necib Asım, “Milli Bayramımızın İsmi”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 5, Ağustos 1340, Sayı: 5, s.161-164.

YILDIZ, Ahmet, “Kemalist Milliyetçilik”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Kemalizm, C. II, 3. B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002. s.210-234.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Milli Tarihimizin İsmi”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 1, Nisan 1340. s.1-6.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Milli Tarihimizin Mevzuu”, Anadolu Mecmuası, Sayı: 2, Mayıs 1340. s.53-59.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, Anadolunun Fethi, İstanbul, Akşam Matbaası, 1934.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik”,
Tanzimat I, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940. s.573-595.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Anadolu’da Milli Bünyenin Kuruluşu”, **Sadırvan**,
Sayı: 19, Ağustos 1950. s.2.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, **Milli Tarihimizin Adı**, İstanbul, Hareket yayınları,
1969.

YÜCEL, Hasan Ali, “III. Türk Tarih Kongresi Başkanı Maarif Vekili Hasan-Âli
Yücel’in Nutku”, **Bellekten**, C. VIII, Sayı: 29, 1944. s.11-14.